

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİKOLOJİ ANA BİLİM DALI

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ DOM TOPLULUKLARININ
KÜLTÜREL MÜZİK YAŞANTISI

Hazırlayan
Süleyman TOY

Danışman
Doç. Dr. İlhami KAYA

Batman-2020

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİKOLOJİ ANA BİLİM DALI

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ DOM TOPLULUKLARININ
KÜLTÜREL MÜZİK YAŞANTISI

Hazırlayan
Süleyman TOY

Danışman
Doç. Dr. İlhami KAYA

Batman-2020

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

Süleyman TOY

Tarih:

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ DOM TOPLULUKLARININ KÜLTÜREL MÜZİK YAŞANTISI

Süleyman TOY

BATMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİKOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. İlhami KAYA

2020, 133 Sayfa.

Anadolu tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ve topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Her bir bölgesindeki kültürel birikimin harmoniye dönüştüğü ve bunların ilmek ilmek işlendiği bu kadim toprakların, kültürel farklılıklarının yıllar içinde ortak dil bağlamında imgelendiğini etkileşimli çeşitlemelerde görmek mümkündür. Bu araştırmada Hindistan'dan göç edip Anadolu'ya yerleşen Dom topluluklarının, göç yollarındaki tarihsel süreçleri, kimlikli ilişkileri, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde birlikte yaşadıkları topluluklarla olan etkileşimleri, kültürel bağları, müziğin sosyal yaşantılarındaki yeri, sanatsal açıdan üretimleri, usta-çırak ilişkisine dayanan müzik kültürleri ve gelişimleri elde edilen veriler ışığında dil, kimlik ve kültür bağlamında incelenmiştir. Mardin, Bismil ve Batman bölgeleriyle sınırlandırılan bu çalışmada, bölgede yaşamış olan ve günümüzde yaşayan önemli icracıların eser örnekleri notalandırılıp analiz edilmiştir. İrcacılar tarafından kullanılan enstrümanlar, yapısal özellikleri ve icrasal örnekleriyle işlenmiştir. Tüm bu çalışmalar notalandırılarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Halk Müziği, Dom, Rebap.*

ABSTRACT
POSTGRADUATE THESIS
THE CULTURAL AND MUSIC LIFE OF DOM
SOCIETY IN SOUTHEAST OF ANATOLIA
SULEYMAN TOY
BATMAN UNIVERSITY SOCIAL STUDIES INSTITUTE MUSICOLOGY
DEPARTMENT
CONSULTANT: ASSOC. PROF. DR. ILHAMI KAYA
2020, 133 Pages.

Anatolia has done the honours of many different civilisations and societies throughout the history. Each parts of this autochthonic land has a great variety of culture and language. The variation of culture and language have created a precious harmony throughout the centuries. This research emphasises on immigration of Dom society from India to Anatolia and the data which deal with their historical processes of on the way of immigration, identity values, the relationship with Anatolian societies, cultural bonds, the place of music in their social lives, their productivity in terms of art, the music life which relays upon the culture of master - apprentice relationship are analysed within the frame of identity, culture and language. The Works of the executors who used to live in this region, the region is narrowed down with Mardin, Bismil and Batman and the ones who are still alive are notated and analysed. The musical instruments of executors are analysed in terms of structure and function. Entire Works are notated and promoted with visuals, they are put forward as data.

Keywords: *Folk music, Dom, Rebab.*

ÖNSÖZ

Yüksek lisans programına başladığım ilk zamanlarda danışman hocam olan merhum Doç. Dr. Seyran GAFARZADE'yi saygıyla ve rahmetle anıyorum. Bu çalışmanın belirlenmesinde ve sürdürülmesinde araştırma boyunca tecrübelerinden ve bilgilerinden istifade ettiğim danışman hocam Doç. Dr. İlhami KAYA'ya, saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Rohat CEBE'ye, Prof. Dr. Mehmet Emin GÖKTEPE'ye, lisans hayatım boyunca üzerimde büyük emekleri olan değerli hocalarım Dr. Fatih COŞKUN'a ve Dr. Zeynel DEMİR'e, alan araştırması süresince iletişim halinde olduğum yapımcı Halil AYGÜN'e, araştırma için değerli kaset arşivini paylaşan saygıdeğer büyüğüm emekli mühendis Bereket ÖZMEN'e, kendisi ve değerli ailesi ile gerçekleştirmiş olduğum görüşmede göstermiş olduğu misafirperverliğinden dolayı sevgili Mehmet KAPLAN'a, akademik bilgi ve önerileri ile verdikleri destekle yanımda olan dostlarım İkrım ERTAŞ, Azad KIRKAĞAÇ ve Öğr. Gör. Oğuz YILMAZ'a ve hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, beni sabırla karşılayan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ayıcılar, yirminci yüzyıl başları.....	16
Şekil 2: Tef ve flüt çalan Çingeneler.	17
Şekil 3: Çingene kuklacılar, 1870 civarı.....	17
Şekil 4: Çadır Önü Demirci Çingeneleri	18
Şekil 5: Maymunuyla birlikte bir sokak göstericisi.....	18
Şekil 6: İngiltere'nin Kent şehrinde bir pub tabelası. 12 Aralık 1996.....	19
Şekil 7: Rom, Dom ve Lom diline ait bazı kelimeler	22
Şekil 8: The Fyrst Boke of the Introduction of Knowledge'dan iki sayfa: Bilinen ilk Romani.	23
Şekil 9: 1417 dolaylarında Avrupa; 1407-27 arasında Çingenelerin uğradığı yerler.	24
Şekil 10: Zeugma Mozaik Müzesi'ndeki "Çingene Kızı" Mozaigi.....	27
Şekil 11: Bismil ilçesinin haritadaki yeri	32
Şekil 12: Batman ilinin haritadaki yeri.....	33
Şekil 13: Bismil ilçesinde yaşayan müzisyen Dom icracı "Ereb" ve ailesi.....	37
Şekil 14: Kemeçe eşlikli Dengbejlik geleneğinin yaşayan önemli icracılarından Silêmanê Sawrî.....	38
Şekil 15: Seyit Xan adlı uzun havadan bir bölüm.	39
Şekil 16: Silêmanê Sawrî.....	40
Şekil 17: Osman Axa.....	41
Şekil 18: Müzisyen Dom icracı "Ereb" ve ailesi.....	43
Şekil 19: Giranî adlı halay ezgisini ev ortamında icra ederken Ereb ve ailesi.	43
Şekil 20: Giranî Oyun Havası.....	44
Şekil 21: Giranî Oyun Havası.....	45
Şekil 22: Giranî Oyun Havası'nın ses sahası.....	46
Şekil 23: Govend Oyun Havası.	47
Şekil 24: Govend Oyun Havası.	48
Şekil 25: Govend Oyun Havası'nın ses sahası.	49
Şekil 26: Eva Eva.	88
Şekil 27: Eva Eva adlı eserin ses sahası.	89
Şekil 28: Keçikê Bimeş Bimeş.	90
Şekil 29: Eserin ses sahası.	91
Şekil 30: Ev Jî Jine.....	92
Şekil 31: Eserin ses sahası.	93
Şekil 32: Awirê Esmera.....	94
Şekil 33: Awirê Esmera.....	95
Şekil 34: Eserin ses sahası.....	96
Şekil 35: Sînemê.....	97
Şekil 36: Eserin ses sahası.....	98
Şekil 37: Dilli Kaval.....	99
Şekil 38: Rebap.....	101
Şekil 39: Rebap.....	102
Şekil 40: Tekne ve alt eşik.....	103

Şekil 41: Klavye ve burgular.....	104
Şekil 42: Yay.....	105

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İNTİHAL RAPORU	115
ÖNSÖZ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

YÖNTEM VE TEKNİKLER

1.1. Araştırmanın Konusu, Amaç ve Kapsamı	5
1.2. Araştırma Modeli	6
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Araştırma Sahası	6

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kimlik Kavramı.....	7
2.1.1. Kimlik Oluşumundaki Etkenler	7
2.2. Antropoloji	7
2.3. Birbirine Yakın İki Disiplin Olarak: Etnografi ve Etnoloji	8
2.4. Dilbilimsel (Linguistik) Araştırmalar: Karşılaştırmalı Dilbilim	9
2.5. Etnisite Kavramı.....	9
2.6. Öteki Kavramı	10
2.6.1. Sosyal ve Siyasal Devinimlerde Ötekinin Rolü	11
2.7. Folklor (Halk Bilimi).....	12
2.8. Kültür Kavramı.....	12
2.8.1. Kuramsal Olarak Kültür	13
2.9. Göç Kavramı.....	14

3. BÖLÜM

ÇİNGENELERİN KÖKENLERİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

3.1. Çingene İsimleri ve Etimolojik Yaklaşımlar.....	15
3.2. Çingenelerin Kökeni.....	20
3.3. Çingene Göçleri	25
3.3.1. Çingene Göçlerinin Safhaları	26
3.3.2. Çingenelerin Anadolu'ya ve Balkanlar'a Gelişi.....	26
3.3.3. Ermenistan Boshaları.....	27
3.3.4. Osmanlı Devleti'nde Çingeneler.....	28
3.4. Türkiye'deki Çingene Grupları	28
3.4.1. Rom Toplulukları	29
3.4.2. Lom Toplulukları	29
3.4.3. Dom Toplulukları	30

4. BÖLÜM TARİHÇE VE COĞRAFYA

4.1. Bismil İlçesinin Coğrafi Konumu, İdari Yapısı ve Tarihçesi.....	32
4.2. Batman İli Coğrafi Konumu, İdari Yapısı ve Tarihçesi	33

5. BÖLÜM

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ DOMLARIN KÜLTÜREL MÜZİK YAŞANTISI

5.1. Müzik Olgusu.....	35
5.2. Domların Müzik Yaşantısı.....	36
5.3. Bismil İlçesinde Yaşayan Domların Müzik kültürü.....	42
5.4. Batman ve Mardin Çevresinde Yaşayan Domların Müzik Yaşantısı	49
5.5. Miradê Kinê'nin Hayatı ve Müzik Yaşantısı	50
5.6. Bölgede Derlenen Eserlerin İcrasında Kullanılan Enstrümanlar.....	98
5.6.1. Dilli Kaval.....	98
5.6.2. Rebabın Tarihçesi.....	99
5.6.3. Batman ve Mardin Çevresinde İcra Edilen Rebab.....	100

6. BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç	106
6.2. Öneriler	107
KAYNAKÇA	108
EKLER.....	110
ÖZGEÇMİŞ.....	115

GİRİŞ

Geçmişten günümüze bakıldığında insanlık tarihi çeşitli toplulukların göçlerine tanıklık etmiştir. Yaşanan bu göçlerin nedenleri arasında doğa olayları, siyasal ve sosyal birçok faktörün etkili olduğu bilinmektedir. Bireysel ya da kitlesel olarak gerçekleşen bu göçlerin devamında insan toplulukları, yaşamlarını farklı coğrafyalarda gezgin, göçebe veya yerleşik olarak sürdürmüşlerdir. Dünyanın farklı coğrafyalarına dağılmış olan ve buralarda yaşam alanı bulmuş Çingener de bu topluluklardan birisidir. İlk yerleşim yerlerinden ayrılışları ve tarihleri konusunda farklı görüşler bulunan Çingenerin izine, dünyanın birçok yerinde rastlamak mümkündür. Binlerce yıl medeniyetlere yurt olmuş ve kültürel çeşitliliğin yoğun olarak görüldüğü en önemli coğrafyalardan biri olan Anadolu'nun da neredeyse her bölgesinde Çingenerlere rastlamak mümkündür.

Çingenerin, birlikte yaşadıkları toplumların kültürlerine adapte olmalarından ve yaşadıkları bölgenin kültürel değerleri ile kaynaşmalarından dolayı baskın toplumlar içinde kimliklerini kaybettikleri görülmektedir. Yaşadıkları bölgelerdeki toplulukların dilini ve birçok kültürel öğesini benimsediklerinden, kendi kültürel bilinçlerini kaybetmek ile yüz yüze olan bu toplulukların, kültürlerini kendi toplulukları içinde yaşattıkları bilinmektedir.

Kültürel olarak Çingenerin kendilerine özgü geleneklerinin ve müziklerinin günümüzde kısmen kaybolmadan sürdürüldüğü bilinmektedir. Avrupa'ya bakıldığında belirgin bölgelerde bu toplulukların kültürel değerlerinin korunması noktasında girişimlerin olduğu bilinmektedir. Anadolu'ya bakıldığında, Batı Anadolu'da sürdürülen koruma çalışmalarına kıyasla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Son yıllarda her ne kadar destek projeleri ile Çingene topluluklarının ayrımcılıklara karşı mücadeleleri, ekonomik ve toplumsal hayata entegrasyonları, istihdam durumları ve topluluk olarak görünür kılınmaları gibi çok amaçlı çalışmalar yapılmışsa da bunların yeterli olmadığı yapılan çalışmalar doğrultusunda tespit edilmiştir. Çok kültürlü bir yapıya sahip olan Anadolu'nun farklı bölgelerinde yaşam alanı bulmuş Çingenerin, çeşitli uğraşları ve bu doğrultuda yaşamlarını kazandıkları bilinmektedir. İş koşulları genellikle iyi olmamakla birlikte, diğer insanlardan gördükleri olumsuz tavırlar, Çingenerlere karşı toplumsal ayrımcılığın göstergesidir. Bu tutumlara örnek olarak, kendilerine

yakıştırılan birtakım isimler ya da deyimler gösterilebilir.

Çingenelerin toplumsal ayrımcılığa maruz kalmaları durumu, okuryazarlık oranının düşük olmasında büyük bir etkidir. Bu durum çocukların küçük yaşlarda okula gitmek yerine çeşitli uğraş ve işlere yönelmelerine neden olmaktadır. Çocuklar, kendilerinin de isteğiyle ailelerinin iş ve uğraşlarına göre koşulmaktadırlar. Örneğin müzisyen olan ailelerin çocukları çok küçük yaşlarda enstrüman ile tanışıp kaynaşmaya başlamakta, demirci, sepetçi ya da diğer meslek dallarında çalışan ailelerin çocukları da yine bu alanlarda uğraş vermektedirler.

Çingenelerin sosyal haklar ve güvenceler konusunda oldukça sıkıntı çektikleri bilinmektedir. Kiminin belli bir yaşa kadar kimliksiz bir şekilde yaşadığı, kiminin ise kimlik sahibi olamadan göçüp gittiği görülmektedir. Kimlik olgusunun olmayışının yol açtığı olumsuzlukların başında eğitim ve sağlık hakları gelmektedir. Genel olarak bakıldığında nüfus yoğunluğunun düşük olduğu yerlerde yaşamlarını sürdürenlerin, büyük şehirlere yerleşmiş olanlara kıyasla kimlik kayıtlarının seyrek olduğu görülmektedir. Bu durum yerleşme, eğitim, sağlık ve seyahat hürriyeti gibi birçok yasal hakkı sınırlandırmaktadır. Söz konusu olumsuzluklar aynı zamanda toplumdaki istihdam alanlarının daralmasına, geleceğe dair hedeflerin sınırlılığına yol açmakta ve aile üyelerini yaşadıkları günü kurtarma çabasına sevk etmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Dom topluluklarına bakıldığında, kendileri için "Mıtırırb" ya da "Mıtırıp" ifadelerinin kullanıldığı bilinmektedir. Geçmiş dönemlerde bu bölgede yaşayan Domların köy köy dolaşıp sepetçilik, diş kaplaması, kuşçuluk, falcılık gibi işlerle uğraştıkları ve geçimlerini böylece sağladıkları bölge insanları tarafından aktarılmaktadır. Günümüzde ise büyük bir çoğunluğunun müzikle uğraştığı görülmektedir. Müzisyen olan Domların, birlikte yaşadıkları toplulukların ya da başka şehir, ilçe ve köylerden davet edildikleri toplulukların düğün ritüellerinde müzisyenlik yaptıkları bilinmektedir. Bu icralarının yanı sıra çeşitli yarışma ve etkinliklerde halkoyunları ekiplerine asma davul ve zurna enstrümanları ile eşlik ettikleri, aynı zamanda Ramazan Ayı geleneği olan sahurlarda, asma davul icrası yaparak geçimlerini sağladıkları görülmektedir.

Dom topluluklarının müzik kültürlerinin, yaşadıkları bölgelerdeki topluluklarla olan etkileşime göre şekillendiği ve bu bağlamda hem ifade dilinde hem de müzikal anlayışta, birlikte yaşadıkları toplulukların kültürüne dair birçok tavır ve motifin

harmanlandığını görmek mümkündür. Birlikte yaşadıkları toplulukların kültürlerinden etkilendikleri görülen Domların, günlük hayatta kullandıkları dillere ilişkin olarak, toplum içinde ve aile ortamında kullandıkları dilin farklı olduğu görülmektedir. Toplum içinde genellikle Kürtçe ya da Türkçe konuştukları, kendi aralarında ise Domanice konuştukları bilinmektedir.

Domlar, eski dönemlerde yaşatılan, günümüzde ise neredeyse kaybolmuş bir gelenek olan “*Şevbuhêrk*” etkinliklerinde Dengbejler ile birlikte birer icracı olarak yer almışlardır. Şevbuhêrk, gece sohbeti olup, genellikle uzun kış gecelerinde birlikte yaşayan topluluk üyelerini bir araya getirmek üzere, güncel konuların konuşulup tartışıldığı, yaşama dair sıkıntı ve mutlulukların, tanıklık edilen yaşantıların paylaşıldığı, kültürel ve sanatsal icraların olduğu, gelen misafirlerin ağırlanarak, muhabbet ortamının oluşturulduğu bir etkinliktir. Bu uzun gece sohbetlerinde, Dengbejlerin yanı sıra Domların da hem enstrüman konusundaki ustalıkları hem de hikâye anlatıcılıkları ile sohbeti tekdüzelikten çıkarıp, sanatsal boyutlara ulaştırdıkları bilinmektedir.

Domların müzik icraları analiz edildiğinde, özellikle doğaçlama kabiliyetlerinin güçlü olduğu ve müziklerini icra ettikleri kültüre ve onun diline hâkim oldukları görülmektedir. Domların, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin Ozanları olan Dengbejlerden oldukça fazla etkilendikleri ve sözlü geleneğin etkisi ile birlikte doğaç yetilerinin çokça gelişkin olduğu görülmektedir. Enstrüman eşlikli Dengbejlik geleneğine bakıldığında, Rebap enstrümanı eşliğiyle serbest zamanlı eserlerin icrasında Domlar göze çarpmaktadır. Bu alanda azımsanmayacak kadar Dom icracı görmek mümkündür.

Yirmi birinci yüzyıl ile birlikte hızlanan teknolojik gelişmeler, insan hayatını kolaylaştırmakla birlikte, birçok kültürün yozlaşmasına ya da yok olmasına neden olmuştur. Gelişen dünyanın hızına bağlı olarak birçok ritüelin ve uygulandığı zaman aralığının değişim gösterdiği bir gerçektir. Bu durum, toplumların geleneklerinde yapısal ve icrasal form değişikliklerine yol açmıştır. Geleneksel yapılar popüler kültür ile birlikte yerini hızlıca üretilen ve tüketilen yapılara bırakmış ve bu durum müzikal anlamda bölgesel tavır ve üslubu içinde barındıran eserlerin zamanla unutulmasına neden olmuştur.

Tüm bu olgular örgüsünde hassas bir çalışma alanı olan kimlik ve kültür kavramlarından yola çıkarak, Çingenerin göçlerinin tarihsel süreçleri, yerleşik duruma geçtikleri coğrafyalardaki etkinlikleri ve yaşayışlarıyla ilgili çalışmalar oldukça önemlidir. Çingenerin bir öbeği olan Domlar ile ilgili çalışmaların yetersizliği, bu topluluğun yaşantıları üzerine yapılacak olan çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin özellikle Mardin, Batman ve Diyarbakır illerinde yaşayan Dom topluluklarının kökenleri, yaşadıkları coğrafyadaki etkinlikleri, birlikte yaşadıkları topluluklarla olan etkileşimleri, dilleri, kültürel müzik yaşantıları, konu edilerek yerine göre konu alanlarının süreçleri alan araştırması ve geçmişe dönük taramalar ile analiz edilerek sunulmuştur.

1. BÖLÜM

YÖNTEM VE TEKNİKLER

Kavramsal ve kuramsal çerçevede kimlik, antropoloji, etnisite, kültür, folklor, öteki ve göç kavramları ele alınıp incelendi. Araştırma etnik bir grubun yaşantısı üzerine yoğunlaştığı için kimlik ve etnisite kavramları tanımlandı. Etnik grupların sosyal yapıları, işleyişleri, etkileşimleri ve sınırlılıkları işlendi. Davranışsal olarak öteki olgusunun temeli, ötekinin yeri, toplumsal iletişim ve ilişkileri gibi konular ve bununla ilgili teoriler alan bazında ait oldukları disiplinler ışığında irdelendi. Tartışmalı bir konu olan Çingenerin göçleri ve bu göçlerin nereden başladığı konusuna ilişkin göç kavramı alt başlıkları ile birlikte çalışıldı. Yine söz konusu grubun çıkış noktasının saptanması açısından, göçlerin başladığı tahmin edilen coğrafyalardaki diller göz önünde bulundurularak karşılaştırmalı dilbilimsel yaklaşımların varsayımları üzerine dilsel antropoloji ve ilgili alanlar irdelendi. Çalışmanın kapsadığı etnik grubun kültürel çeşitliliği ve bu çeşitliliğin diğer kültürlerle olan ilintisinin analizi noktasında kültür kavramı kuramlarıyla birlikte incelendi. Halkların üretimlerinin tetkik edildiği alan olan folklor bilimi, konu ile ilgili grubun kültürel işleyişinin analizi noktasında bir disiplin olarak üzerine çalışılıp işlendi. Alan çalışmasında nitel araştırma yöntemi ile yapılan görüşmelerde elde edilen dökümanlar analiz edilerek ve notalandırılarak sunuldu.

1.1. Araştırmanın Konusu, Amaç ve Kapsamı

“Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Domların Kültürel Müzik Yaşantısı” konulu tez çalışmasında, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan Dom topluluklarının Anadolu’ya olan göç yolculuklarındaki tarihsel süreçlere ilişkin yaklaşımların literatürde taranması, günümüzde birlikte yaşadıkları topluluklarla olan sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkilerinin dil, kültür ve kimlik bağlamında ele alınarak incelenmesi, müzik kültürlerinin ve üretimlerinin incelenmesi, Bismil ilçesi ve Batman ilinde yaşamış ve yaşayan müzisyen Dom icracıların eserlerinin analizleri ve notasyonlarının arşivlenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırma Modeli

Araştırma süresince literatür taraması, alan araştırması ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Alan araştırmasından elde edilen veriler, veri analizi ile notalandırılıp tez olarak sunulmuştur.

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkiye'nin doğusunda yaşayan Dom topluluklarının yaşantılarına ilişkin bilgiler oldukça yetersizdir. Domların kültürlerine ve müzik üretimlerine yönelik verilerin notasyonlandırılması literatüre katkısı açısından önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

Türkiye'de yaşayan Domların kültürel yaşayışlarına ve müzik yaşantılarına bakıldığında farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar icracılıkta ve icra edilen çalgıların yapısal özelliklerinde, kullanılan dilde, üslup ve tavırda kısacası kültür anlamında kendini göstermektedir. Bu farklılıkların çeşitliliğinin geniş kapsamlı olmasından hareketle araştırma Batman, Mardin illeri ve Bismil ilçesi ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Araştırma Sahası

Araştırmada Batman, Mardin illerinde ve Bismil ilçesinde yaşayan Domların müzik kültürleri, yaşantıları ve bu bölgelerde yaşamış olan önemli Dom icracılara yönelik derleme çalışması yapılmıştır. Kısa mesafelerde gözlemlenen değişimlere dikkat çekilmiştir. Özellikle üslup açısından Bismil ilçesinde yaşayan Dom icracıların Mardin ve Batman çevresinde yaşayan Domlara göre icra farklılıkları detaylandırılarak sunulmuştur.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kimlik Kavramı

Kimlik kavramı geçmişten günümüze birçok bilgin tarafından felsefenin en başlıca konularından biri olarak görülmüştür. Globalleşmenin neticelerinin aktif olarak görüldüğü ve hissedildiği, çağcıl ifadelerin tartışıldığı günümüz toplumlarında kimlik meselesi tekrardan gündeme gelmiştir. Yeni kimlik arayışları ve farklılıkların birlikte olabilme anlayışları tartışmaların merkezinde yer almıştır. Söz konusu münakaşalarda, kimliğin değişim gösteren durumlarda yeniden yorumlanması durumu söz konusudur. Çünkü günlük hayattaki maddi ve manevi öğelerin tümü kimlikler ile biçimlenmektedir (Tamer, 2014, s. 83-99).

John Locke, kimliği, “idrak, bilinçlilik durumu” şeklinde tanımlamıştır. Bu açıdan bakıldığında kimlik, kişilerin gelişim, düşünme ve ifade biçimlerinin niteliğidir (Aksoy, 2013, s. 36). Tarihsel süreçlerde gelişen değişim ve dönüşüme uğrayan her şey gibi kimlik olgusu da değişime uğramaktadır. Kimliklerin kültürel birikimli olarak geldikleri yer, zaman, tarih ve başlangıç evreleri bulunmaktadır (Necla, 2008, s. 1-4).

2.1.1. Kimlik Oluşumundaki Etkenler

Kimliğin oluşumu kişinin yaşamı süresince işleyen doğal ve siyasi süreçleri kapsamaktadır. Çünkü tarihsel dönemlere bakıldığında birbirinden farklı kimliklerin oluşumu durumu söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında kimliklerin, belgelerin ötesinde bir saha genişliğine sahip olduğu görülmektedir. Sosyolojik kuramlar, kişinin hem iç dünyası hem de sosyal hayatı üzerindeki belirleyici etkenler üzerine çalışmaktadır. Bu açıdan en önemli iki olgu dil ve temsil olarak görülmektedir. Bu noktada kişinin kendisini azası olarak gördüğü topluluklar bireyin kimliğini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir (Tamer, 2014, s. 83-99).

2.2. Antropoloji

“Antropoloji” sözcüğü, Grekçe “İnsan” anlamına gelen “*anthropos*” ile “*logos/logia*” sözcüklerinden türetilmiştir. Kavramın bilimsel bir disipline gönderme yapacak tarzda ilk kullanımının, on altıncı yüzyılda olduğu kaydedilmektedir. Orta Avrupalı yazarlar, Latince *anthropologium* terimini, anatomi ve fizyolojiyi de içerecek bir tarzda kullanmışlardır. On sekizinci yüzyıl sonlarında Rusya ve Avusturya’da az sayıda yazar, terimi farklı etnik grupların kültürel özelliklerine işaret etmek üzere

kullanmasına karşın, bu kullanımın yaygınlaşması, çok sonralara, yirminci yüzyıl başlarına denk gelmektedir (Özbudun, Şafak, & Altuntek, 2005, s. 9).

Antropoloji, insanı biyolojik ve kültürel açıdan inceleyen bir bilim dalıdır. Antropoloji, insanın biyolojik ve kültürel çeşitliliğini totaliter bir yaklaşımla inceler. Geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşayan tüm insan topluluklarının, farklı çevresel koşullar altında geçirdiği biyolojik değişimleri, farklı zaman ve ortamlarda geliştirdiği kültürel örüntüleri karşılaştırmalı bir bakış açısı altında ele alır (Demirelli, 2008, s. 7).

2.3. Birbirine Yakın İki Disiplin Olarak: Etnografi ve Etnoloji

Etnografya / etnografi teriminin etimolojisi; Fransızca Ethnographie, İngilizce Ethnography: Kelimenin aslı Yunanca “*ethnos*” (halk) ve “*graphein*” (yazmak), tasvir etmekten gelmektedir. Etnografya çeşitli halkların yaşam tarzlarını, düşüncelerini, yaratmış oldukları maddi ve manevi kültür öğelerini sistemli bir şekilde tasvir eden bilim dalıdır. Etnoloji teriminin etimolojisi; Latince “*ethnos*” ırk veya kavim ve “*logia*” bilim sözcüklerinden oluşan toplum bilimi, ırk bilimidir (İnce, 2019, s. 19).

Etnografik araştırmaların tarihinin her ne kadar MÖ beşinci yüzyılda Yunanlı Herodot’a dayandığı söylene de yazılı kaynak on altıncı yüzyıl coğrafi keşifler dönemine dayanmaktadır. Yazılı kaynaklar ışığında etnografik araştırmaların başlangıcının sömürgecilik ile aynı olduğu anlaşılmaktadır. Clair’e göre; etnografyanın varlığı, antropolojinin benimsediği gibi sömürgeci pratiklerden gelişmiştir (İnce, 2019, s. 21).

Etnoloji, kültürleri dinamik bir süreç içerisinde inceler, kültürlerarası karşılaştırmalar yapıp, kültürlerin değişimleri, neden ve sonuçları üzerinde durur. Daha çok bir kültür tarihi niteliğindedir. Kültürlerin tarihsel gelişimini ve birbirleriyle olan ilişkilerini ele alır. İnsan davranışlarını gözleyerek inceler. Etnografya, kültürü betimsel olarak ele alır. Gözlem altında tutulabilecek şeyleri, ayrıntılar ile kaydeder. Tek bir kültürü ayrıntılı olarak inceler. Etnologlar, etnografların elde ettiği verileri kullanır (İnce, 2019, s. 20).

2.4. Dilbilimsel (Linguistik) Araştırmalar: Karşılaştırmalı Dilbilim

Tarihsel olarak dilbilimi araştırmalarına bakıldığında, diller üzerine yapılan araştırmaların Eski Yunan'a kadar uzandığı bilinmektedir. Bir zamanlar felsefenin konu sahası içinde bulunan dil tartışmaları, MÖ beşinci yüzyıl ve sonrasında dil bilgisi anlayışına dönüşmüştür. İlk araştırmalara bakıldığında tarihsel metinlerin anlaşılması odaklı olduğu için daha çok tarihsel dilbilim çalışmalarının ön plana çıktığı ve on sekizinci yüzyıldan sonrasında sürat kazandığı bilinmektedir (Yılmaz, 2012, s. 779-789).

Filoloji geleneği, on sekizinci yüzyıla dayanıp, Hint-Avrupa dil ailesinin bütün dilleri arasında tarihsel bağıntılar bulunduğunu kanıtlamaya yönelik çalışmalarla biçimlenmiştir. Hindistan'da görev yapan İngiliz oryantalisti avukat Sir William Jones, 1787'de Sanskritçe, Grekçe ve Latince arasında kimi benzerlikler keşfetmiştir. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Prusyalı diplomat Wilhelm von Humboldt, Bask dili ve onun Hint-Avrupa dilleri içindeki yeri üzerine araştırmalar yürütmekte ve Alman ulusalcı romantik Herder' in fikirlerine benzer şekilde, dil ile kültür arasındaki yakın bağlara dikkat çekmiştir. Aynı yıllarda Avrupa masalları derleyicilerinden Jacob Grimm Almanca' yı diğer Hint-Avrupa dillerinden ayırt eden ses kaynaklarını çıkartmış, Franz Bopp ise Hint-Avrupa grameri konusunda karşılaştırmalı çalışmalar yürütmüştür. Tüm bu yazarların çalışmaları, antropolojide *difüzyonizm* geleneğine dahil olmuştur (Özbudun, Şafak, & Altuntek, 2005, s. 66-67).

“Dillerin ilişkili olduğu tahmin ediliyorsa, bu dillerin ana dil *karşılaştırmalı yöntem* ile belirlenebilmesi mümkündür. Bu durumda bazı ilkelere dikkat etmek gerekmektedir. Söz konusu ilkelere en önemlisi *rekonstrüksiyon* dur. Buna bağlı olarak tesadüfi benzerliklerden kaçınılması, yansıma sözcüklerin ve bebek diline ait sözcüklerin rekonstrüksiyonda kullanılmaması, dil ilişkileri sonucunda ortaya çıkan benzerliklerin genetik akrabalığı kanıtlamak için kullanılmaması, aykırı gelişmelerin de paylaşılıp paylaşılmadığına dikkat edilmesi önemlidir” (Yılmaz, 2012, s. 779-789).

2.5. Etnisite Kavramı

Etnisite kavramı, ilk kez 1953 yılında Amerikalı sosyolog David Riesman tarafından kullanılmışsa da bu kullanıma konu olan etnik (*ethnic*) kelimesinin etimolojik kökenleri çok daha eskilere uzanarak Antik Yunan'daki etnos (*ethnos*) sözcüğüne dayanır (Yalçın, 2014). Yunanca “*ethnos*” kelimesinden türetilmiş olup

“*halk*” anlamına gelen etnisite (*ethnicity*) kavramı, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren ırksal özellikler anlamında kullanılmaya başlanmış, günümüzde hâlâ günlük dilde çoğunlukla “ırk ilişkileri” referans gösterilerek kullanılmaktadır (Emeklier & Sandıklı, 2012, s. 313-385).

Max Weber çalışmalarında, ırk, etnik grup ve ulus kavramlarına değinerek, etnik grubu, fiziksel veya kültürel benzerlik taşıyan, ortak bir kökene dair inanç taşıyan gruplar şeklinde tanımlamaktadır (Aksoy, 2013, s. 18).

Antropoloji literatüründe etnik grup, genellikle aşağıda sıralanan dört özelliği içinde barındıran toplumsal bir kategori olarak tanımlanır:

- Biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen
- Açık bir şekilde ortak bazı kültürel değerlere sahip olan
- Karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan
- Kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyet ile tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategorilere etnik grup adı verilir.

Bu ideal etnik grup tiplmesi aslında *ırk = kültür = dil veya toplum = ötekini dışlayan birim* şeklinde yapılan geleneksel tanımlamalardan pek farklı değildir. Ancak yine de bu tipleme pek çok etnografik incelemede yapılan deneysel gözlemlere çok yakın olmakla birlikte pek çok antropoloğun amacına uygun bir tanımlamadır (Barth, 2001, s. 13).

2.6. Öteki Kavramı

Öteki kavramı tüm disiplinler arasında tartışma konusu olmuş bir kavramdır. Özellikle felsefe tarihi açısından bakıldığında, Herakleitos ve onun kendilik sorgulamaları, bu konudaki yaklaşımları ve kendisinden etkilenen birçok düşünür yine bu kavram üzerine yoğunlaşmışlardır.

Günümüzde “postmodernizm” olarak tanımlanan anlayışlara ve felsefi duruşlara bir referans teşkil eden “Tin’ in Fenomenolojisi” nde Hegel, dünyada olmanın ilk başlangıcındaki duygusal saflığından tinin mutlaklığına varan yolu göstermeye çalışmaktadır. Hegel’ in söz konusu eserinin, sınıfsal farklılıklar -efendi ile köle- arasında asimetric bir ilişkinin kökeni ve yönelimine dair çıkarımlar itibariyle, İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransız felsefesi içinde yapısal bir söylem olarak gündeme gelen alterite ve farklılık üzerine yapılan kuramsal çalışmalara ışık tutmaya çalışan iki merkezi soruya yanıt aramada temel olarak kabul edilmesi mümkündür. Öteki

felsefesinin en önemli temsilcilerinden Emmanuel Levinas, Hegel felsefesinin önemini vurgularken, efendiyi, kölenin kölesi ve köleyi, efendinin efendisi yapan diyalektiği bir kez daha incelemektedir. Bu anlamda “lanetlenen öteki olana sınır koyma” olarak da ifade edilen alterite felsefesi, diyalog halindeki öznelere karşılıklarını değil, kendi ve ötekinin bir iç diyalogunu temel alarak, ancak bu diyalog sonucunda “özne” kavramından söz edilebileceğinden yola çıkmaktadır (Onur, 2003, s. 255-277).

Lutz Hoffmann’ a göre öteki, göç eden ve ötekileşen, geçmişinden kopmuş olan ama aynı zamanda geleceği de belirli olmayan bireydir. Ancak, geçmişinden ve etnik aidiyetinden kopuş düşüncesi sorgulanmalıdır. Çoğunluk, öteki olarak belirlediği bireye, geçmiş aidiyetini sürekli olarak hatırlatmaktadır. Ayrıca entegrasyon tasarımları, gelenek ve kökenlerin yadsınmasını ve yok edilmesini öngörmemekte aksine birliklerin oluşturulmasını, birleşme ve farklı çıkış noktalarının yan yanılığını ifade etmekte ve bu bağlamda asimilasyon tasarımının karşısında yer almaktadır (Onur, 2003, s. 255-277).

2.6.1. Sosyal ve Siyasal Devinimlerde Ötekinin Rolü

Son yıllarda, felsefi derinliği ihmal edilen bir kavram olan hoşgörü, Batıda siyasi ve sosyal alanda kullanılır hale getirilerek, hoşgörü ve kabulün çok kültürlü toplumların temeli olduğu anlayışı vurgulanmaktadır. Buna bağlı gelişmelerin bir sonucu olarak, siyaset felsefesi analizlerinde de alterite kapsamında tekil kimliklerin hoşgürüsüne ve kabulüne yönelik bir eğilim tespit edilebilmektedir. Bu anlayışa uygun olarak, adalet ve fırsat eşitliği sorunlarına yönelik analizler, kimliklere ve farklılıklara karşı saygı talepleri tarafından belirlenmeye başlandığı için, ilk bakışta “*kabul siyaseti*” gibi bir eğilimin varlığından söz edilebilir. Ancak, kimliklerin ve farklılıkların saygıyla karşılanması, bir diyalog temelinde gerçekleşebilmektedir. Günümüz toplumlarında, bu anlayışa dayalı bir diyalogun varlığından söz etmek pek de mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı Waldenfels’ in de belirttiği gibi, “*herkesin aynı tarzda katıldığı ve her şeyin aynı tarzda konu edilebildiği kapsamlı bir diyalog düşüncesi, totaliter fikrin ütopyalarından biridir.*” Hoşgörü, ötekinin görüşünün kabulünün yanı sıra, bir öz eleştiri mekanizmasını yaratacağı için, *öteki ile yapılan deneyim, ötekinin kendine yaklaşması oranında, kendi ve öteki arasındaki sınırı belirsizleştirmektedir.* Burada hoşgörü kavramı, azınlıktaki öteki ve çoğunluğa

ait olan arasında sınır çizilmesine hizmet etmektedir. Aidiyet kavramı, sadece çoğunluğa ait olanların öncelikler ve haklarla donatılacağı anlayışını vurgulamaktadır. Bunlar, kişinin herhangi bir öteki grubuna aidiyetinden çok, yeteneklerine orantılı olarak değerlendirilme ve buna bağlı olarak, toplumsal hak sahibi olmak gibi önceliklerdir (Onur, 2003, s. 255-277).

2.7. Folklor (Halk Bilimi)

Halk bilimi, birçok bilimin kesiştiği noktada bulunan bir bilim dalıdır. Halk bilimi, sosyal ve beşerî bilimlerdeki birçok disiplin alanında çeşitli formlarda yer alabilmektedir. Folklor sözcüğü İngilizce “folk” (halk), “lore” (bilim) anlamlarına gelmektedir. Bu sebeple “folklor” terimi Türkçede “halk bilimi” olarak geçmektedir. Folklor terimi ilkin 1846 yılında W. John Thomas tarafından İngiltere’de ortaya atılmıştır. Folklor “bölgesel etnoloji” olarak da geçmektedir. Halk bilimi, bir ülkede yaşayan halkın kültür yaratmalarını; geleneklerini, müziklerini, inançlarını, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, geleneksel tiyatrolarını, hekimliklerini, el sanatlarını, konutlarını, araç ve gereçlerini inceleyen bilim dalıdır (İnce, 2019, s. 30).

2.8. Kültür Kavramı

Bir toplumun, bütününün, tek bir sınıfının ve tek bir ferdinin gelişimi dikkate alındığında, “*kültür*” kelimesinin uyandıracığı birbirinden farklı çağrışımlara rastlamak mümkündür. Ferdin kültürünün, bir sınıfın kültürüne; bir sınıfın kültürünün ise, içinde yetiştiği bütün bir toplumun kültürüne bağlı olarak geliştiği fikrinde temel olan toplumun kültürüdür. Bu bağlamda ilk olarak incelenmesi gereken şey, bütün bir toplumla ilişkisi bakımından “*kültür*” kelimesinin anlamıdır (Eliot, 1987, s. 11).

“*Kültür*”ün İngilizcedeki en karmaşık kelimelerden biri olduğu söylenir; bazen de zıt anlamlısı sayılan terim -yani doğa- en karmaşık kelime unvanıyla onurlandırılır. Her ne kadar bugünlerde doğayı kültürün türevi saymak moda olsa da kültür etimolojik açıdan doğadan türemiş bir kavramdır. Kültürün özgün anlamı olarak “*çiftçilik*” veya doğal gelişim gösterilebilir. Aynı durum hukuk ve adaletle ilişkili olduğu kadar “*sermaye*”, “*stok*”, “*finansal*” ve “*sterlin*” gibi terimler için de geçerlidir. “*Kültür*” ile aynı kökten gelen “*coulter*”, saban demirinin ağzı demektir. İnsan faaliyetlerinin en inceliklisine işaret eden kelimeyi emek ve tarımdan [agriculture], gelişim [cultivation] ve üründen [crops] almaktayız (Eagleton, 2005, s. 9).

“*Kültür*” başlangıçta tümüyle materyalist bir süreci imlemiş, zamanla mecazi olarak tinsel meselelere kaymıştır. Buna bağlı olarak kelime, kendi anlam haritasını çıkarırken insanlığın kır yaşamından kent yaşamına, domuz besiciliğinden Picasso’ya, toprağı işlemeden atomu parçalamaya uzanan tarihsel değişimini de gözler önüne serer (Eagleton, 2005, s. 10).

Kültür, birey ve grup için yalnız sahip oldukları bir şey değil, aynı zamanda ulaşmaya çalıştıkları bir hedef anlamına da gelmelidir. Doğumdan ölüme, sabahtan akşama kadar ve hatta uykuda bile bir halkın sahip olduğu inancı, bir bakıma, bütün bir yaşama şekli olarak görülebilir ve bu hayat şekline de kültür diyebiliriz (Eliot, 1987, s. 23).

2.8.1. Kuramsal Olarak Kültür

“*Kuram*”, belki de “*kültür*” kadar tanımlanması zor bir kelimedir. Bu durumda bir sözlüğe bağlı kalabilir ve kuramı, “bir şeyi açıklayan, özellikle gerçeklerden bağımsız genel ilkelere dayanan bir varsayım ya da fikirler sistemi” olarak tanımlayabiliriz. Kuram, ampirik dünyanın tanımlanmasından ya da onun hakkında genelleme yapmaktan daha fazlasıdır. Kuram, dünyada gerçekten nelerin olup bittiğinin açıklanmasında kullanılabilen soyut ve sistematik olarak düzenlenmiş kavrayışlardan ve modellerden oluşur. “Kültürel kuram”, kültürün doğasını ve toplumsal yaşam üzerindeki anlamlarını açıklayan özgül bir ilgi alanı içinde bu tür araçlar geliştirmeyi amaçlayan bir literatür olarak düşünülebilir (Smith, 2005, s. 17-18).

Cassirer için bir konuda soyut düşünüşün en yüksek ereği “*kendini bilme*” dir. Cassirer, “*insan nedir?*” sorusuna verilen yanıtlar açısından kısa bir tarihsel betimleme yapıyor. Aristoteles’e göre, insanda doğadan bilme isteği vardır. Bilgi; duyu, algı, bellek, imgelem ve akıl bağlamının ürünüdür. Bu bağlamla elde edilen bilginin ilk işlevi canlı fiziksel çevre ilişkisinde canlının bu çevreye uyumunu sağlamaktır. Cassirer’e göre, bununla bilgi olayının doğal yönü açıklanmış oluyor. Kültür geliştikçe insanın dışı, doğaya dönük bir yaşam görüşünün oluştuğunu görüyoruz (Özlem, 1986, s. 128).

Kültür hem insanın yaptığı hem insanı yapandır. Böyle olunca, kültürde mutlaka bir belirlenim arayacaksak, bu, insandan kültüre ve kültürden insana geçen bir belirlenim, Kant’ın sözleriyle “özgürlükle gelen bir belirlenim” dir. Kültürün bu

özniteliği, onun çok önemli bir yönünü açığa çıkarma imkânını da verir. Biz kültür kavramını hem bir imkân kavramı hem de bir gerçeklik kavramı olarak kullanırız. Başka bir deyişle, kültür kavramı, bir gizilgüç (*potansia*) kavramı olarak insanın yapabilirliğinin, kavramı olduğu kadar, bir edim (*actus*) kavramı olarak onun şimdiye kadar yaptıklarının da kavramıdır. Kültür kavramının bu çift yönü sürekli göz önünde tutulmalıdır. Toplumsal bir varlık olarak insan, bir kültür ortamında doğar ve geçmişten gelenin etkisi, motivasyonu altındadır. Bu anlamda, insan, kendi çağının evrensel kültürünün olduğu kadar, kendi ulusal kültürünün de bir ürünüdür. Ama aynı insan, kendi çağ ve kültür çevresini dönüştürme, miras olarak devraldıklarına, bu mirasta belki de örneği hiç görülmemeyen yeni nitelik ve yeni renkler katma imkânına her zaman sahiptir. Bu anlamda kültürün bir temel yönü, Leibniz' in dediği gibi, “geçmişin yükünü taşımak ve geleceğe gebe olmak” olarak kalacaktır (Özlem, 1986, s. 156).

2.9. Göç Kavramı

Göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Sağlam, 2006). Toplumsal, ekonomik ya da siyasi nedenlerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme süreçleridir. Göçebelik, başlarda kaynak arayışı ile başlamış, sonrasında ise bir yaşam tarzı halini almıştır (Özdemir, 2008, s. 7).

3. BÖLÜM

ÇİNGENELERİN KÖKENLERİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

3.1. Çingene İsimleri ve Etimolojik Yaklaşımlar

Çingene topluluklarının isimlendirilmesi noktasında çeşitli görüşlerin yanı sıra göç ettikleri yerlerde kendilerine verilen isimlerin bölgeden bölgeye farklılaştığı durumlar söz konusudur. Genelde tüm toplulukları ifade ettiği görüşüyle yaygın olarak kullanılan *Gypsy*, *Çingene*, *Roman* gibi ifadeler, özelde bölgelere göre değişkenlik gösteren çok geniş boyutlara ulaşmaktadır. Bu nedenle söz konusu topluluğa ait olduğu düşünülen isimlere, farklı coğrafya ve bölge örnekleri üzerinden değinmek yerinde olacaktır.

Duygulu'ya göre (Duygulu, 2006, s. 12), bu topluluğa verilen isimlerin en çok bilinenleri: “*Gypsy, Kıpti, Sinti, Zigeuner, Zingari, Tsigane, Tigani, Gitane*” dir. Osmanlı kaynaklarında *Kıptî* diye anılmaları, Mısır'da yaşayan bir kavim olan Kopt'larla Çingeneleri ilişkilendirme eğiliminden kaynaklanır. Yine aynı görüşten hareketle ve *Egyptus* (Mısır)' dan geldikleri kanaati ile Anglo-Saksonlar bunlara “*Gypsy*” adını vermişlerdir. Fransızların Çingenelere ilk defa Bohemya'dan geldikleri ve Çek krallarından aldıkları belgeleri gösterdikleri için *Bohemien*, Hollandalıların ise, Macaristan'dan geldikleri için *Ungern* dedikleri bilinmektedir.

“Çingene” sözcüğünü, başkaları tarafından onlara verilmiş bir isim olarak gören Fraser (Fraser, 2005, s. 11), terminolojide yaşanan karışıklığın özellikle yirminci yüzyılda daha da belirgin bir hale geldiğini ve “Çingene” kelimesinin, esasında ırksal bir anlam çağrıştırdığını dile getirmektedir. *The Oxford English Dictionary*' de halen yer alan bir tanım şu şekildedir:

Gipsy, gypsy (Çingene) ... İngiltere'ye ilk olarak on altıncı yüzyıl başlarında gelen, o dönemde Mısırlı oldukları düşünülen, Hint kökenli gezgin bir ırkın üyesi (kendilerine *Roman* derler) (Fraser, 2005, s. 11).

Altınöz'e göre (Altınöz, 2013, s. 26); Etimolojik olarak “Çingene” Farsça kökenli bir kelime olup, zaman içerisinde *Çengâne*, *Çingâne*, ve *Çingene* halini almış, Çeng (çalgı) çalmaları nedeniyle kendilerine çalgıcılar anlamında *Çengiyân* denilmiş, daha sonra da ağız farklılıkları yüzünden *Çingan*, *Çingene* biçimine girdiği ifade edilmiştir.

Mezarcıoğlu'na göre (Mezarcıoğlu, 2010, s. 22-25); bazı isimler: Hindistan'da kullanılan ve zamanla dünyaya yayılan “*Parya*” ve en eski Hint metinlerinde geçen, sayısız efsanede anılan “*Chandala*”, Afganistan'da “*Jat*” -ki bu sözcükle anılan en az 6 farklı ingene kavminin bulunduğu geçmektedir- Pakistan'da “*Kalender*”, Orta Asya'da genel olarak “*Luli*”, Afrika'da ise “*Neeno*” ve “*Midgan*” şeklindedir.

Avrupa kıtasında çok eskiden beridir yaşıya gelmiş ingenelerin çeşitli isimleri vardır: Örneğin İspanya ve Güney Fransa'da *calé* (siyahlar); Finlandiya'da *Kaale*, Almanya'da *Sinti* ve Fransa'da *Manuř*'lar (Fraser, 2005, s. 17).

Dünyanın herhangi bir yerinde yaşıyan ingenelere kendisini ne olarak gördüğünü sorduğunuzda genellikle ya kendi dilini kullanarak insan olduğunu ifade edecektir ya da mesleğinin adını söyleyecektir size. Örneğin Roman ingenelerinin dilindeki *Dom* sözcüğü, insan veya kişi anlamına gelmektedir. Aynı şekilde dünyanın pek çok bölgesinde toplumunu kendi dilinde kalaycı, sepeti, demirci, eleki olarak adlandıran ingene kavimlerine rastlayabiliriz (Mezarcıoğlu, 2010, s. 30).

Çingenelerin isimleri konusundaki çeşitliliğe, yaşam tarzları ve uğraştıkları işlerden kaynaklı olarak, kendileri dışındaki yaklaşımların etkili olduğunu söylemek mümkündür.

şekil 1: Ayıcılar, yirminci yüzyıl başları (Duygulu, 2006, s. 199).

Şekil 2: Tef ve flüt çalan Çingeneler (Altınöz, 2013, s. 391).

Şekil 3: Çingene kuklacılar, 1870 civarı (Marushiakova & Popov, 2006, s. 78).

Şekil 4: Çadır Önü Demirci Çingeneri (Altınöz, 2013, s. 389).

Şekil 5: Maymunuyla birlikte bir sokak göstericisi (Marushiakova & Popov, 2006, s. 80).

İngiltere’de Temmuz 1988’deki Temyiz Mahkemesinde kullanıldığı bağlamda “etnik” kriterlere geri gelmekteyiz ve çıkan karardaki düşünce üzerinde bir süre daha durmak faydalı olacaktır. Nihayetinde şu ortaya çıkmıştır: “Karavanlarda, otobüslerde, römorklarda, kamyonetlerde ve çeşitli motorlu araçlarda ülke boyunca gezinen ve göçebe bir hayat sürdüren birçok insan vardır. Bu insanlara genel olarak “Çingener” denilebilir ama bir grup olarak, Yasa açısından ayrı bir ırk sayılabilecek özelliklere sahip değildirler” (Fraser, 2005, s. 15).

Şekil 6: İngiltere'nin Kent şehrinde bir pub tabelası. 12 Aralık 1996, Frank martin (Fraser, 2005, s. 13).

Dünyanın farklı ülkelerinde farklı adlarla anılan Çingenerin Türkiye'de de aynı şekilde bölgelere göre değişen isimlerinin olduğu bilinmektedir.

Çingener, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da; "*Mitrip*", "*Güvende*", "*Karaçi*"; Kuzeyde, "*Poşa*"; Trakya ve Ege'de, "*Cingân*", "*Çingâne*", "*Kipti*", "*Roman*", "*Mango*", "*Romni*" gibi isimlerle anılmaktadırlar (Altınöz, 2013, s. 20).

Güneydoğu Anadolu'da yaşayanlar kendilerine *Mitrip* dedikleri halde yerli halk bunlara *Karaçi* veya *Cingân* demeyi tercih eder. Yine Doğu ve Kuzey Anadolu'da da benzer bir durum vardır: Yerli halkın "*Çingen*" dediği topluluk üyeleri kendilerini "*Poşa*" olarak adlandırırlar. Orta Anadolu'daki *Abdallar* ve *Teberler* için de durum bundan farklı değildir. Türkiye'nin batısında yaşam süren en kalabalık Çingene topluluğu ise yaklaşık son elli yıldan bu yana "*Roman*" adını tercih etmektedir (Duygulu, 2006, s. 13).

Yukarıda geçen bazı görüşler ve incelemeler de göz önünde bulundurularak, Çingenerin isimlerinin bölgelere göre farklılaştığı, adlandırma ya da adlandırılma konusunda yaşadıkları bölgelerin kendi içerisinde de farklılıklar olduğu görülmektedir. Çingenerin isimlerinin ne olduğu noktasında tüm yaklaşımların ve

bölgeden bölgeye değişen ifadelerin çeşitliliği ve buna bağlı olarak gerek ulusal gerekse de uluslararası hukuksal bazı kararların alınması, Çingenerin isimleri konusundaki tartışmaları nihayete erdirememiştir. Nitekim söz konusu topluluk ile ilgili Roman ve Çingene ifadelerinin ikisinin de kullanıldığı görülmektedir.

3.2. Çingenerin Kökeni

Çingenerin kökeni, bilim insanlarının dikkatini oldukça çekmesine rağmen on dokuzuncu yüzyıla kadar bu konuyla ilgili bilimsel çalışma yürütülemedi. Göç serüvenlerine hangi noktadan adımlamaya başladıklarına dair birkaç kuram ve hipotez olmasına karşın, söz konusu insanların kökenine dair benimsenmiş olan görüş, Hindistan dolaylarından yola koyularak dünyaya yayılmış olduklarıdır (Karlıdağ & Marsh, 2008, s. 145).

Çingenerin kökenlerinin tespiti konusunda tarihi kaynakların oldukça yetersiz olduğu bir gerçektir. Bu konuya bağlı araştırmaların ve yaklaşımların da kısmen çelişkili olmasının yanı sıra hipotezlerden öteye kesinlik içeren yaklaşımların olamayışı göze çarpmaktadır. Çingenerin kökeninin literatürde bu varsayımlardan çok fazla öteye gidememesinin derininde, bu topluluğun yazılı kültürünün gelişmemesinden kaynaklı, köklerinin ve tarihsel süreçlerinin kendileri dışındakiler tarafından ifade edilmeleri yatmaktadır. Salt bilgiye ulaşma noktasında sınırlılıklar ortaya koyan bu durum, bir takım bilinçsiz araştırmacıların kendi kültürleriyle paralellik kurma çabalarını, ötekileştirici ve primitif yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Çingenerin kökenlerine ilişkin izlenecek yol, yöntem ve yaklaşımların çok yönlü olması oldukça önemlidir.

Akademik yazın, Çingenerin kökenine, atalarının Hindistan'dan neden göç ettiklerine, yola koşdukları tarihlere ve Avrupa'ya göçlerinin ilk safhalarına dair hâlâ yanıtı olmayan birtakım sorularla karşı karşıyadır (Marushiakova & Popov, 2006, s. 13). Çingene soyunun gerçek tarihinin, dillerini araştırmada yattığını dile getiren bir bilginin bu ifadesi (Fraser, 2005, s. 19), Çingenerin kökenine dair gerçekleştirilecek çalışmalarda, dilbilimsel yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Dilbilimsel yaklaşımlar neticesinde elde edilecek bulgular, bölgesel aidiyet noktasında kökenlere yönelik birçok unsuru çözümleme sürecinde önemli bir araçtır. Fakat sadece bu metodun yeterli olmayacağı da bir gerçektir. Çingenerin kökenleri üzerine yapılan ilk çalışmalara 1780 yıllarında başlanmış, bunlardan ilki iki Alman dilbilimci Heinrich

Mortiz Grellmann ve Jacob Carl Christoph Rudiger'a aittir. Bu alanda çalışma yapmış diğer bilim insanları ise; İngiliz dilbilimcisi Jacob Bryant, Alman dilbilimcisi August Friedrich Pott ve Yunan Alexandros Georgios Paspatis, Avusturyalı dilbilimcisi Franz Von Miklosich, İngiliz bilim adamı Alfred C. Woolner ve Ralph L. Turner'dır. Bu yazarların tamamı Çingenerin dillerinin Sanskritçe'den geldiği konusunda müşterek fikri taşımaktadırlar (Altınöz, 2013, s. 21).

Yirminci yüzyıl başlarında Galler Çingeneri tarafından konuşulan dile ilişkin kapsamlı bir dilbilgisi kitabı ve sözlük derleyen John Sampson, Çingenerin Avrupa'ya gelişine dair basit bir açıklama getirmiştir. Bu, Çingeneceyle Hint dillerinin fonetik bakımdan karşılaştırılmasına dayanan bir açıklama olmuştur. Sampson'a göre, *Dom* adıyla bilinen bir kasttan gelen bir topluluk, Hindistan'dan ayrılmış, İran'da ve Akdeniz kıyılarında bir süre kalmıştır (Kenrick, 2006, s. 20).

Fraser'a göre (Fraser, 2005, s. 19); bugün bin yıldan uzun bir geçmişe sahip olup, tek biçimliliği destekleyecek herhangi bir yazılı modele sahip olmayan Romani dilinin, tek ya da standart bir biçimi yoktur. Bunun yerine karşılıklı olarak anlaşılmaz, ancak, birbirleriyle büyük ölçüde ilişkili olan çok sayıda diyalekt (lehçe) -ki sadece Avrupa'da bile 60 veya daha fazla- bulunmaktadır.

Fraser (Fraser, 2005, s. 21), Romani dilinin okur yazar olmayan bir halkın dili olduğunu ve fonetik transkripsiyonuyla ilgili sorunun kaynağı olarak, onun yazıya dökülmesi konusunda ortak bir girişimde bulunulmamış olmasının yattığını şu şekilde ifade ediyor: Dili yazıya dökmeye çalışanlar genellikle kendi anadillerinin fonetik sistemini kullanmışlardır ki diller, imlâ ile okunuşlarının arasındaki uyum bakımından büyük değişiklikler göstermektedir. Uluslararası Fonetik Kurumu'nunki gibi her harfi tek bir sese karşılık gelen, tamamıyla fonetik yapıya sahip bir alfabe, iki anlamlılıktan doğan belirsizliklere yer bırakmadığı ve teknik işlerde olağanüstü başarılı olduğu halde, Latin Alfabesinin 29 harfinden çok daha fazlasına ihtiyaç duymakta, çünkü

sıradan okurlar için alışılmadık harf şekilleri biraz kafa karıştırıcı olabilmektedir.

Gruplar Kelimeler	Rom-Romani	Dom-Domari	Lom-Lomani
Su	Pani	Pani	Cur
Ekmek	Mano	Menev	Perez
Çocuk	Çavo	Zorta	Çava
Et	Mas	Masi	Mis
Erkek	Manus	Munis	Mart

Şekil 7: Rom, Dom ve Lom diline ait bazı kelimeler (Kolukırık, 2008, s. 148).

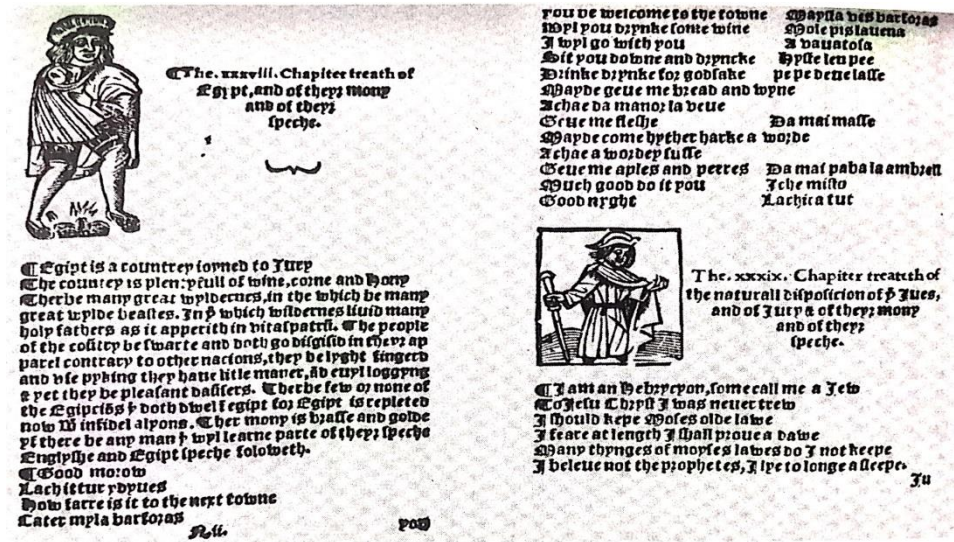
Kenrick'e göre (Kenrick, 2006, s. 18), Çingenerin aidiyetleri konusunda geçen bazı tespitler şu şekildedir: “*Dom*” sözcüğündeki “D” harfi dilin, Hint dillerine özgü bir biçimde yukarı dönük olarak telaffuz edildiği bir “d” çeşididir. Asıl adlarının ilk harfi olan “D” Ermenicenin etkisi altında “L” ye dönüşmüş, geriye kalanları ise Avrupa’ya geçmiş ve “D” harfi burada “R” halini almıştır. Kenrick, Çingene halkının ortaya çıkışını şöyle ifade ediyor: *Benim varsayımım, Çingene halkının yedinci ve onuncu yüzyıllar arasında Hindistan sınırları içinde değil, dışında ortaya çıktığı yönündedir. Çeşitli kabilelerden gelen Hintli göçmenler İran’da evlilik yoluyla birbirine karışmış, burada Dom (sonraları Rom) adı altında bir halkı oluşturmuş ve birçoğu daha sonra Avrupa’ya geçmişti. Günümüz Çingeneri onların soyundan gelir.*

Çingener arasında etnik bilincin 1945 yılından itibaren artmasıyla birlikte Sampson’un, Rom adını görece düşük bir kasttan türetmesine ilişkin kuşkular dile getirilir oldu. Sanskrit dilindeki *Ramta* (gezgin) örneği gibi Hint Dom’undan farklı etimolojiler önerildi. Kendisi de Çingene kökenli olan Texaslı dilbilim uzmanı Dr. Ian Hancock, yakın zamanda Dom-Lom-Rom ilişkisine kuşkuyla yaklaşmıştır. Dr. Hancock, 2003 yılında Çingener konusunda İstanbul’da düzenlenen bir seminerde sunduğu bildiriye “bunun daha başından itibaren karışık bir halk olduğuna ve sözü edilen dönemde etnik kökenden çok uğraşlarına göre tanımlandığına” ilişkin sağlam inancını ortaya koyuyordu (Kenrick, 2006, s. 20).

Çingenerin soyağacıyla ilgili bir garanti vermese de karşılaştırmalı dilbilim bize lehçelerinin geçirdiği aşamalarla ilgili bir hayli bilgi sağlar. Söz dağarcığının bazı

Hint dilleriyle benzerliğinden ötürü, Romani'nin Hint kökenli olması gerektiği, 200 yıl kadar önce fark edilmiş bir olgudur. Aradaki yıllar birçok konuya açıklık getirmiş olsa da hiçbir şey kesinleşmemiş, pek çok kapı aralık bırakılmıştır. Çoğu şey dilbilimsel sonuçlara dayandığı için, dilin üç ana yönü, yani ses, yapı ve kelime dağarcığı esas alınarak karşılaştırmalı dilbiliminin teknikleri üzerinden geçmek yerinde olacaktır. Diller arası ilişkileri tespit etmede en önemli ipuçlarından ikisi, temel kelime haznesi ortaklığı ve dilbilgisel yapının benzerliğiyken, üçüncü bir ipucu da ses benzerliğinin düzenidir ve bu, her iki dilde de aşağı yukarı aynı anlama sahip kelimelerin arasındaki ses ilişkisinin *uyumlu* olması, bir düzendeki bir sesin, diğer düzende belirli başka bir sese dönüşmesi anlamına gelir (Fraser, 2005, s. 22).

Dilbilimciler tarafından Çingene dilinin üç ana lehçeye ayrıldığı kabul edilir: Avrupa, Ermeni ve Asya (Ermenicenin dışında kalan) lehçeleri. Bunlar, *Rom*, *Lom* ve *Dom* şeklinde isimlendirilmiştir. Romani, Lomavren ve Domari adlarıyla da bilinen bu lehçeler iki temel farklılıkla kendini gösterir ki bunlar da *Ben* (Romani ile Lomavren) ve *Phen* Domari Grubu olarak tanımlanmaktadır (Duygulu, 2006, s. 18).

Şekil 8: The Fyrst Boke of the Introduction of Knowledge'dan iki sayfa: Bilinen ilk Romani örnekleri (Fraser, 2005, s. 20).

Çingeneler, onuncu yüzyıl sonuna doğru ve on birinci yüzyıl başlarında kuzey Mezopotamya'ya ve Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırına ulaştıklarında, üç ana göçmen topluluğuna bölündüler; *Ben* lehçesini konuşan Dom'lar güney güzergâhını

izlediler veya Orta Doğu’da kaldılar ve *phen* lehçesini konuşan diğer iki topluluk, yani Lom’lar kuzey güzergâhını izlediler ve Rom’lar batı güzergâhını izlediler (Marushiakova & Popov, 2006, s. 14).

Şekil 9: 1417 dolaylarında Avrupa; 1407-27 arası Çingenerin uğradığı yerler (Fraser, 2005, s. 65).

Her ne kadar dilbilimsel yaklaşımlarla bazı varsayımlar ortaya atılmışsa da Çingenerin kökenlerinin ne olduğuna ilişkin hâlâ birtakım sorular yanıtız kalmaktadır. Bu açıdan dilbilimin kendi başına yetersiz kalacağı bir gerçektir. Bu konuda farklı disiplinleri de ele alarak Fraser (Fraser, 2005, s. 30-31), fizyolojik antropoloji ve nüfus genetiği konusundaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *Günümüz teori ve uygulamaları bağlamında fiziksel antropoloji ve nüfus genetiği yol gösterici olsa da bizi kesin sonuca ulaştıramamaktadırlar. Bu iki bilim dalı, aslında tarihsel dilbiliminden fazla bir yenilik getirmemiştir. Ancak, dil ile onu ilk konuşanlar arasındaki Hint bağlantısını kesin olarak saptamıştır. Her ikisinin de kökeninin Hint Yarımadası'nda aranması gerektiği konusunda, dilbilimcilerin asla emin olamayacağı kadar kesin sonuçlar vermişlerdir; ancak bu üç bilim birlikte kullanılsa da Romani konuşanların göçlerine ve yayılmalarının tarihi koşullarına ya da bu fenomeni başlatan olayın ne olduğuna dair ipuçlarına ulaşamayabilir.*

Çingenerin kökenlerinin ve dillerinin aidiyeti noktasında mutlak bilgilere henüz ulaşılammış olunsa dahi, bu konu ile ilgili genel yaklaşım, köklerinin dilbilimsel açıdan Hint bağlantılı olduğudur. Dillerinin, Hint-Avrupa dilleri grubundan Sanskritçe ile olan yakınlığı genel bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3. Çingene Göçleri

Akademik yazın, Çingenerin kökenine ve tarihlerine ilişkin hâlâ birtakım yanıtız sorularla karşı karşıyadır. Göç dalgasının Hindistan'dan başlayarak, dünyaya dağılma süreçlerine yönelik kestirim tarihler, beşinci ve on beşinci yüzyıl arası olarak gösterilmektedir. Göçlerin başlangıcını belirleme sorunu, doğrudan doğruya bu akımın nedenlerini tarihsel olaylarla ilişkilendirme çabalarıyla ilintilidir. Bu konuda çeşitli kuramlar bulunmakla birlikte baskın görüş, bunun tekil bir olay değil, yüzyıllara yayılan, Çingenerin atalarının çeşitli toplumsal sınıflarından olan jati veya kastlardan ve başta kuzeybatı Hindistan olmak üzere çeşitli bölgelerden gelen, çeşitli nedenlerden dolayı yurtlarını küçük topluluklar halinde terk ettikleri ve uzun Avrupa yoluna koydukları bir süreç olduğu yönündedir (Marushiakova & Popov, 2006, s. 13).

Ak Hunlar'ın akınları ile birlikte bu göç süreçlerinin hız kazandığı, bu dönemde Gupta Hanedanlığının çöktüğü ve İmparatorluğun dağılması ile birlikte Hint toplumunda krize yol açtığı düşünüle gelmiştir. Hindistan'ın özellikle Sind bölgesinin yedinci ve sekizinci yüzyıllarda Araplar tarafından ele geçirilmesi, kitlesel göçlerle sonuçlanan derin bir toplumsal ve ekonomik krizle eşzamanlı gerçekleşmiştir. Bazı araştırmacılar, Gazneli Mahmud (On birinci yüzyıl), Muhammed Guri (On ikinci yüzyıl) ve hatta Timur (On dört ile on beşinci yüzyıl arası) gibi yabancı akınlarının da Çingenerin atalarının göçlerine ivme kazandırdıklarını ileri sürseler de bu akınlar oldukça geç tarihlidir. Yine de Hindistan'dan daha geç tarihli bazı Çingene göçlerinin olduğu bölgenin tarihi ile çelişmeyen bir varsayım olarak kabul edilebilir. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Hissarsky Pariah diye anılan bir topluluğun göçü buna bir örnek olarak verilebilir. Orta Asya'ya yerleşmiş olan bu topluluk günümüzde yarı çingene olarak değerlendirilir (Marushiakova & Popov, 2006, s. 13-14).

3.3.1. Çingene Göçlerinin Safhaları

Çingenelerin göçleri ile ilgili olarak tam bir süre dökümü yapmak ya da Çingenelerin Hindistan'dan yola koşulduklarında seyrettikleri yol boyunu ayrıntılı bir şekilde tekrardan çizmek imkânsızdır. Araştırmacılar daha çok dilbilimsel incelemelerin neticelerini temel almaktadırlar. Çingene dilinin gelişimi ile ilişkili süreçler göçün safhalarını belirleme noktasında işe yarayabilmektedir. Bu süreçlere bağlı olarak çoğu dilbilimci, Çingene dilinin altıncı ve yedinci yüzyıllarda oluşmaya başladığı, sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllardan itibaren ise bölgede konuşulan çoğunluk dillerinin (Farsça, Yunanca, Ermenice) etkisi altında ayrı bir dil olarak geliştiği konusunda uzlaşmaktadır (Marushiakova & Popov, 2006, s. 14).

İlk Çingene topluluğu güneybatıya yönelerek zaman içerisinde Suriye ve Filistin'e yerleşmiştir. Bir kısmı bu topraklardan Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya geçmiştir. Bu topluluktan olan Çingenelerin, İber Yarımadası'nda Arapların egemen olduğu dönemde, Kuzey Afrika güzergâhı olarak anılan yolu izleyerek bu bölgeye ulaşmış ve İspanya'ya kuzeyden gelen diğer Çingene topluluklarıyla karışmışları durumu akla yatkındır (Marushiakova & Popov, 2006, s. 14-15).

İkinci Çingene topluluğu kuzeye yönelerek Kafkasların güneyindeki topraklara (başta günümüz Ermenistan ve Gürcistan topraklarına) yerleşmiştir. Bazı varsayımlara göre, bu topluluğun üyeleri, kuzey güzergâhı diye anılan bu yolda ilerleyerek (Kafkas Dağları'ndan ve Karadeniz'in kuzey kıyılarından geçerek) günümüz Romanya, Balkanlar, Orta ve Batı Avrupa topraklarına ulaşmıştır. Ne var ki tarihsel ve dilbilimsel verilerden yoksun olduğumuzdan kaynaklı çoğu araştırmacı bu sava kuşkuyla yaklaşmaktadır (Marushiakova & Popov, 2006, s. 15).

Üçüncü ve en büyük Çingene göçmen topluluğu *phen* lehçesini konuşan Romlar batıya, Küçük Asya ve Balkanlar'a yönelmiş ve zaman içinde buradan Orta ve Batı Avrupa'ya gitmişlerdir. Bu grup yüzlerce yıl, Anadolu ve Balkanlar'ın büyük bölümünü kapsayan Bizans İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde iskân edilmişlerdir (Marushiakova & Popov, 2006, s. 15).

3.3.2. Çingenelerin Anadolu'ya ve Balkanlar'a Gelişi

Çingenelerin Kafkasya ve İran bölgelerinden onuncu ve on dokuzuncu yüzyıl aralığında süren bir yer değiştirme ile Anadolu'ya geldikleri, ardından Kuzey Afrika'ya, oradan İspanya'ya ve Avrupa'ya dağıldıkları; Anadolu'da bulunanlardan

bir kesimin Marmara ve Trakya üzerinden Balkanlara yerleştikleri genel olarak bu konu ile ilgilenen araştırmacıların paylaştıkları bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Duygulu, 2006, s. 19).

Çingenerin Balkanlar'daki varlığına ilişkin en erken tarihli güvenilir kanıtlar Bizans İmparatorluğu dönemine, tam olarak dokuzuncu ve on birinci yüzyıllar arasına tarihlenir. Çingener konusunda uzman kişiler, yakın zamanlara değin ünlü dilbilimci Franz Miklosich' in kuramını benimsemişlerdir. Buna göre, Bizans' da Çingenerden kesin olarak ilk kez, “*life of st George of Athos*” (Aynorozlu Aziz Georgios'un Yaşamı) adlı kitapta söz edilmiştir. 1065 yılında ölen bu azizin 1100 dolayında yazılmış olan yaşam öyküsünde, pek çok “Atsingani” nin, 1054 yılında İmparator IX. Konstantinos Monomakhos döneminde Samaria' dan Konstantinopolis'e geldiği geçmektedir (Marushiakova & Popov, 2006, s. 15).

Anadolu toprakları üzerindeki ilk Çingene topluluğuna Bizans kaynaklarında rastlıyoruz. Bizans kronikleri, 835'te Kilikya'da bulunan Anazarbas şehrinde bir Çingene grubunun varlığını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte dokuzuncu yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun sınırları içinde yaşayan Çingene topluluklarının konargöçer bir hayat tarzı sürdürdüklerini ve bazılarının bu topraklara uzun süreli yerleşmek istedikleri bilinmektedir (Duygulu, 2006, s. 19).

Şekil 10: Zeugma Mozaik Müzesi'ndeki “Çingene Kızı” Mozaği (Kişisel fotoğraf arşivi).

3.3.3. Ermenistan Boshaları

Bosha ve Lomlar'a Ermenistan ve Orta Asya'nın başka yerlerinde rastlanılmaktadır. Büyük olasılıkla batıya göç sırasında ana topluluktan kopan

Çingenerler olarak düşünölmektedirler. Uzun zamandır asıl Hint dillerini unutmuş olsalar da *Lomin* diye adlandırdıkları çok sayıda Hintçe sözcüğü barındıran bir çeşit Ermenice konuştukları bilgisine ulaşılmaktadır (Kenrick, 2006, s. 99).

3.3.4. Osmanlı Devleti'nde Çingenerler

Osmanlı Devleti tarafından sıkı disiplin altında tutulan Çingenerlerin geniş bir coğrafyaya yayılmış olmaları hukuki düzene bağlanmalarını da beraberinde getirmiştir. Ordunun çeşitli birimlerinde görev almış olan Çingenerler yayalar teşkilatının kurulmasıyla birlikte eskisinden daha sistemli görevlere getirilmişlerdir. Bu görevlere bakıldığında on altıncı yüzyıl itibariyle imar çalışmaları, kale, köprü ve gemi gibi bazı alanların yapım ve onarımları, ordunun taşımacılık işleri gibi çeşitli görevlerde yer aldıkları bilinmektedir. Çingenerler Osmanlı hukuk sisteminde dışlanmamışlardır. Herhangi bir haksızlığa maruz kaldıklarında kadıya başvurup haklarını arayabilmişlerdir. Bu anlamda devlet kendilerini resmi bir çerçevede tanımlamıştır (Altınöz, 2013, s. 293-296).

3.4. Türkiye'deki Çingene Grupları

Çingenerlerin Türkiye'deki varlıkları yüzlerce yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Asıl yurtlarından ayrıldıktan sonrasında yaşayışlarını Anadolu coğrafyasında sürdürmüşlerdir. Halkın söylemi ile “*Roman*” ya da “*esmer vatandaş*” gibi isimlendirmelerle tanımlanan Anadolu'nun batısında yaşayan *Rom* grupları, Türkiye'de en çok tanınan Çingene grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşamını sürdüren *Lomlar* ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşamını sürdüren *Dom* topluluklarına dair verilerin az sayıda olduğu bilinmektedir (Kolukırık, 2008, s. 146).

Türkiye topraklarında yaşayan etnik gruplar, birbirlerinden oldukça etkilendiklerinden ve kültürel anlamda çok yakın bir yaşayış sürdürdüklerinden, bu topraklarda mutlak hatlar ile yaklaşımda bulunmak oldukça zordur. Kültür olgusunun sürekliliği göz önünde bulundurulduğunda, kendini sürekli yenilediği ve yeniden keşfetme süreçlerini işlediği durumu tüm kimlikler için geçerlidir. Bu açıdan karşılaştırma temellerine bağlı olarak söz konusu toplulukları, niteliklerinin belli yanlarını paylaşan aynı kaynağa dayanan topluluklar olarak ifade etmek mümkündür. Ortak görenekleri benimsemek ve belli bir hayat tarzına bağlı olma durumu biçiminde

belirtilen Weberci etnik orijin tarifi yönünde bakıldığında, Çingenerin yaşam tarzlarında ve deneyimlerinde yakınlıklar söz konusudur (Karlıdağ & Marsh, 2008, s. 141-142).

1989 yılından bu yana ulusal ve uluslararası boyutta kimlik siyaseti ile gündeme gelen “*Romani*” hareketi, son yıllarda Türkiye’de yapılan çalışmaların da görünür kılınması açısından etkili olmuştur. Söz konusu grupların göçebe oldukları dönemlerde, batı grubunda yer alan Romanların Türkler ile, doğu grubunda yer alan Domların ise Kürtler ile aralarındaki toplumsal etkileşimin, şehir koşullarına göre değiştiği durumu söz konusudur (Önen, 2011, s. 315).

3.4.1. Rom Toplulukları

Türkiye’de Roman olarak adlandırılan Rom topluluğu, 1923 yılında yapılan Lozan antlaşması ile Türkiye’ye gelenlerden oluşmaktadır. Bu topluluklar ağırlıklı olarak Trakya, Ege ve Karadeniz bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Nüfus mübadelesinin ardından yapılan yerleştirmelerde Müslüman olmanın yeterli görülmesi üzerine ırki temele dayanan herhangi bir sayım yapılmamış, bu nedenle belirli bir rakam bilinmemektedir. Rom toplulukları günümüzde çoğunlukla İstanbul, Kocaeli, Bursa, Tekirdağ, Kırklareli, Zonguldak, Bartın, Samsun, İzmir, Aydın, Manisa, Çanakkale ve Balıkesir illerinde yaşamaktadırlar. Rom toplulukları sosyal yaşantı olarak kentsel alanlarda içe kapalı görünmekle birlikte, dış gruplarla yoğun ilişkilidir. Özellikle Çingene olmayanlar ile olan evlilikler yaygınlaşmıştır, diğer sosyal gruplar ile kurmuş oldukları sosyal ve ekonomik ilişkiler *Dom* ve *Lom* gruplara oranla daha yüksektir (Kolukırık, 2008, s. 149-150).

3.4.2. Lom Toplulukları

Lomlar ya da Anadolu’daki ifadesiyle *Poşalar* çoğunlukla Sivas, Erzincan, Erzurum, Artvin’de yaşamaktadırlar. Poşalar çoğunlukla yerleşik yaşama geçmişlerdir. Lomlar yaşadıkları coğrafya ve onun kültürüyle yakın ilişki içerisindeyler. Lom dilinin, Poşa toplulukları arasındaki kullanımının gittikçe zayıfladığı görülmektedir. Dilin aktif bir biçimde kullanımı açısından bakıldığında, Rom ve Domlara kıyasla Lomların daha düşük bir orana sahip olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Gençlerin daha çok Karadeniz ağzıyla konuştukları görülmektedir. Baskın olan gruplar ile entegre olma noktasında Poşaların daha aktif olduklarını

söylemek mümkündür. En yaygın meslekler olarak elekçilik ve sepetçilik gösterilebilir. Poşa grupları da diğer gruplar gibi Çingene tanımlamasını kabul etmemektedirler. Bu gruplar kendilerini, Orta Asya ve Ermenistan üzerinden gelen topluluklar olarak tarif etmektedirler (Kolukırık, 2008, s. 151).

3.4.3. Dom Toplulukları

Domların nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yerler Mardin, Hatay, Diyarbakır ve Şanlıurfa şehirleridir. Domların sosyal ilişkilerine bakıldığında, Kürt kültürüyle çok yakından bağ kurdukları ve Kürtçeyi iyi bir şekilde kullanabiliyor oldukları görülmektedir. Bu durum coğrafi ve mekânsal paylaşımın bir sonucu olarak ilişkilendirilebilir. Dom erkekleri genellikle müzisyenlik yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra yarı göçebe yaşayan Domların Keklik avcılığı, sünnetçilik ve dişçilik gibi uğraşlarının olduğu bilinmektedir. Eğitim durumları yok denecek kadar azdır. Diyarbakır, Mardin ve Nusaybin’de yaşayan Domlar kendilerini Kürt göçeri veya halk ozanı olarak da tarif etmektedirler. Domlar da diğer gruplar gibi Çingene tanımlamasını kabul etmemekte ve istememektedirler. Karakteristik olarak Güneydoğu’daki Domların kendilerine özgü en önemli özelliği, müziklerinde kemençenin kullanılmasıdır. Dom kadınlarının ellerine ve yüzlerine yaptığı kendilerine özgü “*deq*” denilen dövmelemlerin olduğu bilinmektedir. Bu dövmelemler ait oldukları ailenin ve aşiretin simgesi olarak yaptırılmaktadır (Kolukırık, 2008, s. 150).

Dom topluluklarının göçebe bir yaşam sürdürdükleri 1990’lar öncesinde, sosyal ve ekonomik açıdan Kürtlerle kültürel ortaklık içerisinde oldukları bilinmektedir. Dom topluluğu üzerinde Kürt sosyal yapısının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Kürt toplumu; aşireti olanlar, aşireti olmayanlar ve Domlar olmak üzere üç tabaka şeklinde konumlandırılmıştır (Önen, 2011, s. 316).

Kürtlerin etkinlik ve festivallerinde Dom erkeklerinin müzik aletleri olan davul ve zurna çaldıkları, bu enstrümanların Kürtler tarafından çalınmadığı ve Domların, bu etkinlikler ve düğün sezonu bittiğinde erzak toplamak için dolaştıkları ve iki topluluğun da zekât olarak adlandırdığı bu sosyal dayanışmada buldukları bilinmektedir. Öte yandan iki topluluğun sosyal yaşayışlarına bakıldığında, birbirinden ayrılan bazı göze çarpan çizgilerin olduğu, bu anlamda Domların evlilik konusunda dışlandıkları ve aynı zamanda çobanlık gibi mesleklerden dışlandıkları

bilinmektedir. Göçebeliğin atfedildiği Domlar, mesleksel olarak da farklı adlandırılmışlardır; kalburculukla uğraşanlar *Karaçi*, müzisyen olanlar ise *Domlar*'dır (Önen, 2011, s. 316).

4. BÖLÜM TARİHÇE VE COĞRAFYA

4.1. Bismil İlçesinin Coğrafi Konumu, İdari Yapısı ve Tarihçesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle kısmı, Güneydoğu Torosların ayırım kuşağı ile Mardin Eşiğindeki çöküntüde yer almakta olan Bismil; batı ile doğu istikametinde uzanmakta olup, kuzeyde Silvan Platosu ve güneyde Mardin Eşiği ortasında yer almaktadır. İklimi karasaldır. Bismil ilçesi, yönetsel olarak Diyarbakır vilayetine bağlıdır. Bismil'e sınır oluşturan il ve ilçelere bakıldığında, doğusunda Batman ili, kuzeyinde Diyarbakır'a bağlı olan Silvan ilçesi, güneydoğusunda Batman'a bağlı olan Gercüş ilçesi, güneyinde Mardin'e bağlı Savur ilçesi ve güneybatısında ise Diyarbakır'a bağlı olan Çınar ilçesi görülmekte ve doğu sınırını Dicle nehri ile Batman çayı çizmektedir (Özgen, 2017, s. 77-78).

Şekil 11: Bismil ilçesinin haritadaki yeri (Türkiye Şehirler Haritası, 2019).

Diyarbakır ilinin en büyük ilçesi olan Bismil, 1936 yılında ilçe olmuştur. Yapılan arkeolojik kazılar ışığında Bismil tarihinin oldukça eski yıllara dayandığı ortaya çıkmıştır. Bismil'in tarihsel derinliğine yönelik çalışmalara bakıldığında, yaklaşık 4.000 yıl öncesinde Asurlulara ait üzerinde Asurca yazılı dikilitaşlara ulaşılmış ve kazı çalışmalarının devamında Romalılar ve Helenistik çağa ait altın, bronz heykeller, çeşitli paralar, cam eşyalar ve çok sayıda tarihi eserler bulunmuştur. Bulunan bu eserler Diyarbakır Müzesinde sergilenmektedir (Haspolat, 2013, s. 25-26-)

27). Yapılan çalışmalarla elde edilen bu kalıntılar Bismil ilçesinin tarihsel derinliğini ve tarihe olan tanıklığını ortaya koymaktadır.

4.2. Batman İli Coğrafi Konumu, İdari Yapısı ve Tarihçesi

550 metrelik bir rakıma sahip olan Batman ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle bölümünde bulunmaktadır. İlin komşularına bakıldığında; kuzeyinde Muş, batısında Diyarbakır, doğusunda Bitlis ile Siirt, güneyinde ise Mardin ilinin olduğu bilinmektedir. Şehir merkezi, verimli bir arazi olan Batman çayı havzasına kurulmuştur. Kuzey ve kuzeydoğusu yüksek dik dağlarla çevrili olup, güneyi ise kuzeyine göre daha az dağlık ve daha az engebelidir. Diyarbakır ili ile olan sınırı doğal bir biçimde çizen Batman Çayı, 120 km uzunluğunda olup devamında Dicle Nehrine dökülür. Yine aynı şekilde Siirt ili ile doğal sınır hattını, kaynağı Kozluk'un kuzeyindeki Aydınlık dağlarına dayanan Pisiyar Çayı ve diğer küçük derelerin oluşturduğu Garzan Çayı oluşturmaktadır (T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, 2019).

Batman'ın idari yapısına bakıldığında; Hasankeyf, Gercüş, Beşiri Kozluk ve Sason ilçelerinden oluştuğu ve en büyük ilçesinin Kozluk, en küçük ilçesinin ise Hasankeyf olduğu bilinmektedir. Batman ilinin yapısına bakıldığında; 12 belediyenin, Merkez ilçe ile birlikte 6 ilçenin, 273 köyün ve 287 mezranın olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (İL ÇEVRE DURUM RAPORU, 2013).

Şekil 12: Batman ilinin haritadaki yeri (Türkiye Şehirler Haritası, 2019).

Batman ile ilgili bilgiler, halk hikayeleri, mitler ve Herodot tarihinde geçmektedir. Eski zamanlarda “Elmedin” ve “İluh” isimleriyle anılan Batman tarihine bakıldığında bu bölgede yapılan çalışmalar neticesinde bulunan tarihi kalıntıların ve

bunların ait olduğu medeniyetlerin tarihlerinin neolitik çağ öncesine dayandığı saptanmıştır. Bölgeye zaman bilimsel olarak bakıldığında; Sümer, Akad, Hurriler, Mitaniler, Asurlular, Urartular'ın Hükmettiği ve sonrasında zaman içerisinde Medlerin ve Perslerin hakimiyet kurdukları, MÖ 352 yılında Büyük İskender ve sonrasında Leseptoslar, Partlar, Romalılar, Sasani ve Bizans hakimiyetine girdiği bilgisine ulaşılmaktadır (T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, 2019).

Bölgenin İslam topraklarına katıldığı Hz. Ömer dönemi incelendiğinde, 639 yılında fethin İslam kumandanı İyaz bin Ganm tarafından gerçekleştirildiği ve bölgenin yönetiminin Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde de devam ettiği bilinmektedir. Sonrasında ise bölgenin yönetimi kronolojik olarak sıralandığında, 661 ile 750 yılları arasında Emeviler, 750 ile 869 yılları arasında Abbasiler, 984 yılı sonrası Mervaniler yönetimi görülmektedir. Bölge topraklarının on birinci yüzyılda Sultan Melikşah tarafından Büyük Selçuklu İmparatorluğuna katıldığı, on ikinci yüzyılda Selahaddin Eyyubi seferleriyle yönetim Eyyubilere bağlı olarak Artuklulara verildiği geçmektedir. 1240 yılında Eyyubiler ile Selçuklular arasındaki mücadele sonrasında yöre Anadolu Selçuklularının hakimiyetine girmiştir. Bölge topraklarının on dördüncü ve on beşinci yüzyılda Akkoyunlu ve Safeviler yönetiminde olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. On altıncı yüzyılda bölge topraklarının Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldığı bilinmektedir (Tuncel, 1992, s. 200-202).

İluh 1937 yılında bucak haline getirilmiştir. 1942 yılında demiryolunun yapılması ve 1945 yılında Raman sahasında petrolün keşfi ile birlikte rafinerinin açılması İluh' un gelişimini hızlandırmıştır. Bu gelişmeler üzerine 2 Eylül 1957 tarihinde ilçe teşkilatı olarak kabul edilmiştir. 1955 genel nüfus sayımında İluh nüfusunun 4713 olarak kaydedilmesiyle 2 Kasım 1955 yılında Belediye teşkilatı kurulmuştur. 1990 yılına kadar çok hızlı bir gelişme süreci yaşayan Batman, 16 Mayıs 1990 tarih ve 3647 sayılı kanunla Türkiye'nin 72. ili olma ünvanına kavuşmuştur (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

5. BÖLÜM

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ DOMLARIN KÜLTÜREL MÜZİK YAŞANTISI

5.1. Müzik Olgusu

Müzik teriminin, eski Yunancadaki *musiké* sözcüğünden geldiği yaygın görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Say' a göre, iki milyon yıllık bir geçmişe sahip olduğu kabul edilen insanoğlu, bir ses evreninde dünyaya gelmekte ve bu ses evreninde algıladığı seslerle iç içe yaşayarak var olduğu ilk zamanlardan beri duyduğu bu sesleri çözümleyip anlamlandırarak bir ifade biçimine dönüştürmektedir. Say, seslerle gerçekleştirilen bu anlatım sanatını “müzik” olarak tanımlamakta; müziği, belli bir amaç ve yöntemle, belli bir güzellik anlayışına göre işlenerek birleştirilmiş seslerden oluşan estetik bir bütün şeklinde ifade etmektedir (Say, 1997, s. 17).

Pisagor'a (Pythagoras) göre müzik, birbirine benzemeyen çeşitli seslerden meydana gelen konserdir. İbn Sina'ya göre ise müzik, birbiriyle uyumlu olup olmadığı yönünden sesleri ve bu sesler arasındaki zaman sürelerini araştıran matematiksel bir bilimdir (Özcan & Çetinkaya, 2006, s. 261-263).

Ridley, müzik ve müzikal tınının her yerde olduğunu ve hayatın bir parçası olarak müziğin, yaşamın temel özellik ve koşullarından bazılarını paylaştığını ifade etmektedir. Şöyle ki, baştan sona tarihsel olduğu ve bu tarihsel akış ile birlikte müzikal tınların değiştiği vurgusunu yaparak; şimdi bilgisayarlara sahibiz lakin bir zamanlar boynuzlarımız, ondan öncesinde de lir ve tek tellilerin olduğu ve bununla birlikte müzikal rollerin değişim gösterdiğini ifade etmektedir: Müziğin kabile danslarındaki konumu, Hristiyan törenlerindeki konumundan farklıdır. Albert Hall' daki veya Yankee Stadyumu'ndaki konumu da aynı değildir. Müziğin kavranışı da değişir: Günümüze dek, kürelerin uyumu olan Pythagorasçı metafizik, dini müzik, eğlence müziği, yüksek sanat olarak müzik, protest müzik ve ticari müziğimiz oldu. Müzik konusu, neyin müzik sayıldığı ve nasıl algılanıp üzerinde nasıl düşünüldüğü, bunların hepsi zaman içerisinde değişti. Müzik her şeyle benzer bir biçimde kavramsal bir alanı işgal eder, kavramlar grubu tarafından koşullanır ve onları koşullar. Böylelikle, dans aracılığıyla müzik, karşılıklı bir biçimde cinsellik ve sosyalleşmeye bağlanır; ilahi ve dini ezgiler aracılığıyla ruh sağlığına, çocuk tekerlemeleri aracılığıyla oyuna, marşlarla

orduya, milli marşlarla dayanışmaya, oranlarla matematiğe ve birçok şey aracılığıyla birçok şeye bağlanır. Müziğin bu yerleşikliği ona tarihi boyunca, kavramsal çevresinin değişken birleşimi aracılığıyla sahip olduğu zenginliğin çoğunu sağlamıştır (Ridley, 2007, s. 12).

5.2. Domların Müzik Yaşantısı

Domların eskiden göçebe olarak yaşadıkları, yakın zamanda yerleşik duruma geçtikleri bilinmektedir. Müzisyenlik serüvenlerine bakıldığında küçük yaşlarda başlayan ve usta-çırak eğitimine dayanan bir geleneğin olduğu görülmektedir. Çocuklar aile ortamında icra edilen müzikler eşliğinde, müziğe ilgili olarak yetişmektedirler. Bu gelenek, aile bireylerine, kendileri henüz ufak yaşlardayken, çevrelerinde icra edilen enstrümanların icra tekniklerini aşılama, bu ortamda hem enstrüman hem de sözel olarak üslup tekniğini kazandırmaktadır. Tüm bu süreçler, ortam ve çaba Dom müzisyenlerin eğitim temelini oluşturmaktadır. İlk aile ortamında ardından ise yakın çevre ile olan etkileşime bağlı olarak müzik anlamında gelişen Dom çocukları, belli bir seviyeye geldiklerinde usta icracılar ile birlikte düğünlere katılmaktadırlar. Bu süreçten sonrasında kazanımlarını taklit yolu ile geliştiren gençler, iyi birer icracı olduklarında çeşitli sosyal ortamlarda icralarıyla aile gelirin destek olmaktadır. Enstrümanda ve seste, kısacası üslup olarak müzikal anlatıcılıkta tamamen ustalaştıktan sonrasında ise düğün işlerine katılmaktadırlar. Bu alanda kendini fazlasıyla geliştirenler yaşadıkları bölgenin dışında farklı şehirlerdeki ya da farklı ülkelerdeki düğün ve eğlence etkinliklerine davet edilmekte ve iş sahalarını genişletmektedirler.

Şekil 13: Bismil ilçesinde yaşayan müzisyen Dom icracı “Ereb” ve ailesi.

Domların müzik icraları analiz edildiğinde, özellikle doğaçlama kabiliyetlerinin güçlü olduğu ve müziklerini icra ettikleri kültüre ve onun diline hâkim oldukları görülmektedir. Domların, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin Ozanları olan Dengbejlerden oldukça fazla etkilendikleri ve sözlü geleneğin etkisi ile birlikte doğaç yetilerinin çokça gelişkin olduğu görülmektedir. Enstrüman eşlikli Dengbejlik geleneğine bakıldığında, Rebap eşliğiyle serbest zamanlı eserlerin icrasında Domlar göze çarpmaktadır. Bu alanda azımsanmayacak kadar Dom icracı görmek mümkündür. Enstrüman eşlikli Dengbejlik geleneğinde en önemli icracılara örnek olarak “Miradê Kinê”, “Silêmanê Sawri” ve “Reşîto” isimli icracılar gösterilebilir.

Şekil 14: Rebap eşlikli Dengbejlik geleneğinin yaşayan önemli icracılarından Silêmanê Sawrî.

Kaynak Kişi
SİLĒMANĒ SAWRĪ
Derleyen
Kayıttan Yazıldı

SEYİT XAN

Notaya Alan
Süleyman Toy

Serbest

Lİ BE RÊ A XA OY

WE HEY LA A XA OY

HEY LA A XA OY

HEY LA A XA OY

HEY LA A XA OY

Şekil 15: Seyit Xan adlı uzun havadan bir bölüm.

Şekil 15’deki uzun hava incelendiğinde, eserin serbest zamanlı olduğu ve hicaz makamında icra edildiği görülmektedir. Eser “SİLĒMANĒ SAWRĪ” adlı icracı tarafından seslendirilmiştir. Eser analiz edildiğinde, “hey la”, “wey la”, “oy” gibi katma sözlerin vibratolu bir biçimde uzatılarak sıkça kullanıldığı görülmektedir. Eserin kayıttan icra edildiği asıl ton Si sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. Sesin

kimyası açısından bakıldığında, bu kültürdeki hicaz makamı dizisinde koma alan perdeler si bemol 2 ve do diyez 2 perdeleridir. Bu dizi, bilinen hicaz makamı dizisinden daha aykırı bir duyuma sahiptir. Bölgede özellikle Dengbêjler başta olmak üzere icralarda sıkça bu ses dizisinin kullanıldığı bilinmektedir.

Şekil 16: Silêmanê Sawrî.

Kaynak Kişi: Reşîto

Notaya Alan: Süleyman TOY
Derleyen: Kayıttan alındı

OSMAN AXA

Şekil 17: Osman Axa.

Şekil 17'deki ezginin kayıttta icra edildiği asıl ton Fa diyez sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. Ezgi, “Reşîto” adlı icracı tarafından Rebap eşliğiyle “Osman axa” adlı uzun havaya saz bölümü olarak icra edilmiştir. Reşîto, enstrümanıylar birlikte anlattığı hikâyenin akışını Rebap açışı, ardından seslendirdiği uzun hava formuyla sağlamakta ve icranın bazı bölümlerini resitatif vokal biçimiyle tekdüzelikten

çıkarak, ahengi ve akıcılığı zirveye çıkarmaktadır. Hikayesi ile birlikte yaklaşık elli dakikalık bir seslendirmeye sahip Karcıgar makamındaki bu eserin saz bölümleri altı zamanlı (3+3) olarak başlayıp ardından on zamanlı (2+3+2+3) olarak devam etmektedir. Bu icra tipi, sohbetlerde okunacak eserlerin hikayelerinin anlatılarak, söz konusu anlatılar esnasında oluşan aralar uzun hava icrasındaki makamsallık gözetilerek bu diziye bağlı açışlarla doldurularak icracı tarafından bir bütün olarak işlenmektedir. İcracı, anlatı esnasında söz konusu eserin bölümlerini ise anlattığı hikâyenin akışına uygun şekilde seslendirmektedir.

5.3. Bismil İlçesinde Yaşayan Domların Müzik kültürü

Bismil ve çevresinde kullanılan enstrümanların ağırlıklı olarak Bağlama, Cura Zurna ve Asma Davul olduğu görülmektedir. Birkaç kuşak öncesine dayanan dilli kaval icralarını da seyrek olarak görmek mümkündür. Domların göçebe olarak yaşadığı dönemlerde dilli kaval, davul, zurna ve def gibi birçok akustik ve otantik enstrümanı icra ettikleri bilinmektedir. Bu gelenek, teknolojik gelişmelere bağlı olarak yerini daha çok elektronik donanımlı enstrümanlara bırakmıştır. Günümüzde müzisyenlerin icralarında Elektronik Bağlama, Org, Davul ve Cura Zurna gibi enstrümanları kullandıkları görülmektedir. Bu bölümde Bismil Domlarının birlikte yaşadıkları toplulukların kültürlerine adapte olarak geçimlerini sağladıkları kültürel müzik icralarına örnek teşkil eden ana ezgiler notaya alınmış ve bu notasyonların analizleri yapılmış; ezgilerin donanımları, makam yapıları, ritmik yapısı, kimyası, cümle yapıları, işlenen örgelerin hareketleri, ses sahaları yapılan analizlerle işlenmiştir.

Şekil 18: Müzisyen Dom icracı "Ereb" ve ailesi.

Şekil 18' de görüldüğü üzere aile ortamında yapılan müzik çocukların gelişiminde temel olmaktadır. Bu kültür ile birlikte büyüyen çocuklar müzisyenliğe eğilimli olup belli bir yaşa geldiklerinde icralarıyla geçimlerini sağlamak için başta düğünler olmak üzere çeşitli etkinliklerde müzisyenlik yapmaktadırlar.

Şekil 19: Girani adlı halay ezgisini ev ortamında icra ederken Ereb ve ailesi.

Yöresi:
Bismil/DİYARBAKIR
Kaynak Kişi:
Ereb
Süresi:

Giranî

Derleyen:
Süleyman TOY
Derleme Tarihi:
09.07.2019
Notaya Alan:
Süleyman TOY

♩ = 76

The musical score for 'Giranî' is presented in seven staves of music. The key signature is one flat (Bb) and the time signature is 2/4. The tempo is marked as ♩ = 76. The score includes measure numbers 5, 9, 13, 17, 21, and 25. The music consists of eighth and sixteenth notes, with some measures containing rests or repeat signs.

Şekil 20: Giranî Oyun Havası.

Giranî 2

The image shows a musical score for 'Giranî 2' in 2/4 time, starting at measure 29 and ending at measure 41. The score is written in a single system with four staves. The key signature is one flat (B-flat). The music features a mix of eighth and sixteenth notes, with some rests and a final double bar line at the end of the fourth staff.

Şekil 21: Giranî Oyun Havası.

Şekil 20 ve devamı olan 21' deki ezginin kayıta icra edildiği asıl ton Do sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. Giranî Oyun Havası icracılar tarafından belirli bir ezgi motif dağarcığı ile doğaçlama ezgiler olarak başlayan ardından sözlü eserlerle

icra edilen bir türdür. Notaya alınan Ezgi, “Ereb” lakaplı icracı tarafından Dilli Kaval ile seslendirilmiştir. Ezgi makamsal olarak analiz edildiğinde yerinde Hüseyini beşlisinin uygulandığı ve karar sesinin La (Dügâh) perdesi olduğu görülmektedir. Ezginin ses sahasına bakıldığında, gezintilerin La (Dügâh) perdesi ile Sol (Gerdaniye) perdesi aralığında yapıldığı görülmektedir. Ezginin notasyonu biçimsel olarak analiz edildiğinde beşinci derece vurgusuyla giriş yapıldığı, ezgi boyunca vurgulara bakıldığında daha çok üçüncü, dördüncü ve beşinci perdelerin güçlendirilerek tınılandığı ve bu kolon birimlerin aralarının bezemelerle ifade olunduğu, ritim yapısının 2/4 basit ikili şeklinde olduğu, sözsüz çalgısal ezgi biçiminde olduğu görülmektedir.

Şekil 22: Giranî Oyun Havası'nın ses sahası.

Yöresi:
Bismil/Diyarbakır
Kaynak Kisi:
Ereb
Süresi:
♩ = 144

Govend

Derleyen:
Süleyman TOY
Derleme Tarihi:
09.07.2019
Notaya Alan:
Süleyman TOY

The musical score for 'Govend' is presented in eight staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The music is written in a style typical of traditional Turkish folk music, featuring a mix of eighth and sixteenth notes. The score includes measure numbers 7, 14, 20, 26, 32, 38, and 44, indicating the start of new phrases or sections. The tempo is marked as ♩ = 144.

Şekil 23: Govend Oyun Havası.

Govend 2

The musical score for "Govend 2" consists of nine staves of music, each starting with a measure number. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The notation includes various rhythmic patterns such as eighth and sixteenth notes, rests, and repeat signs. The score concludes with a double bar line and repeat dots at the end of the ninth staff.

50

56

62

68

73

79

85

91

96

Şekil 24: Govend Oyun Havası.

Şekil 24’ deki ezginin kayıta icra edildiği asıl ton Do sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. Govend Oyun Havası, tıpkı önceki sayfada analizi yapılmış olan “Giranî” adlı oyun havasında olduğu gibi icracılar tarafından belirli bir ezgi motif dağarcığı ile bir süre doğaçlama giriş yapıldıktan sonrasında sözlü eserlerle icra edilen bir türdür. Notaya alınan Ezgi, “Ereb” lakaplı icracı tarafından Dilli Kaval ile seslendirilmiştir. Ezgi makamsal olarak analiz edildiğinde yerinde Hüseyini beşlisinin uygulandığı ve karar sesinin La (Dügâh) perdesi olduğu görülmektedir. Ezginin ses sahasına bakıldığında, gezintilerin Sol (Rast) perdesi ile bir oktav yukarıdaki Sol (Gerdaniye) perdesi aralığında yapıldığı görülmektedir. Ezginin notasyonu biçimsel olarak analiz edildiğinde dördüncü derece ile giriş yapıldığı, ezgi boyunca vurgulara bakıldığında daha çok üçüncü, dördüncü ve beşinci perdelerin güçlendirilerek tınılandığı, ritim yapısının 6/8 bileşik ikili (3+3) şeklinde başladığı ve ardından 2/4 basit ikili şeklinde devam ettiği görülmektedir.

Şekil 25: Govend Oyun Havası’ nın ses sahası.

5.4. Batman ve Mardin Çevresinde Yaşayan Domların Müzik Yaşantısı

Batman ve Mardin çevresinde ağırlıklı olarak Rebap, Cura Zurna, Bağlama, Asma Davul, Cümbüş, Ut ve Def gibi birçok akustik ve otantik sazların icra edildiği bilinmektedir. Batman ve Mardin çevresinde yaşayan Domların kültürel müzik yaşantılarına örnek olarak, bir zamanlar bu şehirlerde yaşamış olan Miradê Kinê adlı Dengbej ve Rebap sanatçısının icra ettiği eserler notaya alınmıştır. Domların bu bölgedeki kültürel müzik yaşantısı, bu eserlerle ve analizleriyle örneklendirilip sunulmuştur.

5.5. Miradê Kinê'nin Hayatı ve Müzik Yaşantısı

1943 yılında Batman'ın Gercüş ilçesine bağlı olan Altınoluk köyünde doğmuş olan Miradê Kinê, 14 yaşına kadar köyde ailesiyle birlikte yaşamış, daha sonrasında ailesiyle birlikte bir süre Mardin iline bağlı Dargeçit ilçesinde ikamet etmiştir.

Miradê Kinê'nin icracı kimliğinin oluşmasında, rol model aldığı Ribap çalan babası Ferhat ve amcası Reşit etkili olmuştur. Ömrünün babası ve amcasıyla geçirdiği bu dönemlerinde repertuvarına yüzlerce türkü ve destan ekleyen Miradê Kinê, sesinin güzelliği ve enstrüman icrasındaki ustalığıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Aynı zamanda iyi bir hikâye anlatıcısı olan Miradê Kinê, çeşitli yaşanmış olayların örgüsünü müziğiyle birleştirerek anlatımı tek düzelikten çıkararak dengbej tavrıyla bulunduğu etkinliklerde sunmuştur. Bu yönüyle sözlü geleneğin de önemli temsilcileri arasında gösterilmektedir.

Miradê Kinê, yirmi beş yaşlarındayken Batman'a yerleşmiştir. Teknolojinin henüz gündelik hayatta çok gelişkin olmadığı o dönemlerde kendisine ulaşanlar, icralarının pilli teyplere kaydedilerek günümüze ulaşmasında önemli rol oynamışlardır. O yıllarda radyolarda da icraları duyurulmuş olan Miradê Kinê, Mihemed Arif Cizrawî gibi önemli ozanlarla tanışmış ve ünü gittikçe artmıştır.

Dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanı Şerafettin Elçi'nin tavsiyesi üzerine memuriyet görevine Midyat'ta başlamış ve iki sene sonra Siirt'te bu göreve devam etmiştir. Bu dönemde hem memuriyet görevini hem de müzik çalışmalarını bir arada yürütmüştür. İcra ettiği en önemli eserlerden bazıları, Keçikê Bimeş Bimeş, Awirên Esmera, Seyrê û Elîyê Memed, Eva Eva'dır. İcrasıyla yüzlerce eser vermiş ve ardından gelecek icracılara ufuk olmuş Miradê Kinê, 17 Aralık 1984'te rahatsızlanarak yaşamını yitirmiştir (Said Gezici, Kişisel Görüşme, Aralık 2019).

Seyrê û Elîyê Memed

Miradê Kinê'nin en çok bilinen eserlerinden biri olan "Seyrê û Elîyê Memed" adlı eserin müzikal icrası ile birlikte hikayesinin anlatımı, kayıta yaklaşık bir saat sürmektedir. Eserin akışı şu şekildedir:

Dibê li welatê Hesenan û Heyderan sê bira hene. Her sê bira kurê axayê Hesenan û Heyderan bi xwe ne. Herdûkên mezin, dê û bavê wa yeke. Ê yê biçûk, navê wî Qol Qasim'e, bavê wan yeke, bele dîya wan ne yeke. Axayên eşîra xwe ne. Eşîra xwe bikine hêkekê û bavêjin bine bahrekê, kesekî ku bibe manîyê wan nîne.

Xweheke wan her sê bira heye. Jêre dibêjin “Seyrê Xatûn”. Seyrê Xatûn ji emrê wê ketiye çardeh pazdeh salan. Nû gihaye. Wekî liba tirî stewiya be û çax û benga wê ye. Wekî libek ji wî tirîyê tayîfî dora gêrê wan, wê dehla dîsê ku nûka bighê û di nav guliyê spîdarê de be; ne derba mirov lê bê ku destê mirov bighêjê ku mirov jêke û ne derba mozan lê were ku jê bixun. Nû çêbûye. Îdî xatûneke çawa ye?

Yeke ser bi zêre, kofi pêle, awir şewat, zar şêrîne, nazike, nazenine û gelekî xwîn şêrîne. Sing û berê wê çawa sipîne. Wekî wî pemboyê dora Edenê, tu dibê qasî lebûtya devê kevanan dijenîne. Diranê wê hûrin, birincine. Bi qasî dirhemekê qisûr li bejn û bala wê nîne. Yeke ew qasî çavreşe, bejin zirave, bêhn bi gule. Her ro were devê deriyê mirov wekî ferza limêjê, sixêfan bike û bibêje; “Weyla te di çi xwe gawo” dîsa mirov jê re bibêje “Lawo, çi qas xeberên te xweş û zarê te şêrîne”.

Bawer bikin ewê ku Seyrê ramûsanekê bi xêra xwe bidiyê; bila kale zemên be, nexweşê pazdeh salan be, birîndarê sî û sê xenceran be, riha wî li navikê be tawî û bawî be, merezgirtî be, kuxikî be, êş û belayên dinyayê hemî lê bin, tu êş û bela li wî evde Xwedê namîne.

Dibê rojekê birayê wê mezin go:

-Seyrê! Seyrê go:

-Ha!

-Tu jî keça axayê Hesenan û Heyderanî. Û tu xweha me yî. Malûme, ku jin emrê wê kete pazdeh, şazdeh salan tima wê diçe ser mêr. Mêr jî wisa ye. Yanî ku kamil bûn her du jî beyî hev nabin. Êdî, ne jin bê mêr dibe û ne mêr bê jin. De xweha min bila gunehê te nekeve stuyê me. Kengî ku te got “Ez gihame mêr, an jî min filankes kurê filankes dibê, emê te bidinê” Seyrê go:

-Birayê min! Birayê wê go:

-Ha!

-Heke ez bim, dibêm ez li dinyayê meran nakim. Û heke hûn bin û hûn bibêjin: “Emê te bidine mêran” ew başqe. Ku we kî layiqî min dît hunê min bidine wî. Axir wan ji hev re wilo got.

Îdî dibê kuramekî wan her sê biran heye. Bavê wî ne saxe. Dibêjine wî “Elî”, “Elîyê Memed”. Ew jî xortekî gelekî minasib û tazeye. Belê bi biçûkatî bavê wî miriye û li ber deste kuramên xwe mezin bûye. Malê wî jî heye, wekî yê kuramên wî, li ne di destê wîde ye. Li ber deste wan sêwî rabû ye, heta ku bûye xort. Xortekî bedewe. Belê

her gav şivga wî riziwayî û cilên wî bi pîne ye. Tu tayekî ji cilên wî bikşînê wê bîst û pênc reqa û pîne jê bikevine erdê. Malûme, feqîre. Cotkare. Her tim şivan û gavan, qehwecî, suxrecî û navmaliyê wane.

Rojekê mêvanê wan her sê bira hatin. Bi qasî hezar du hezar siwar dane devê derî. Dibê xwarina wan hazir kirin. Çay û qehweya wan li ser agire. Elî jî, wekî her car din av mêvanan de diçe û tê. Birayê mezin bang kir, go:

-Elî! Elî çengî ser xwe bû go:

-Ha!

-Xwarin di qirika mêvanên me de ma, ma ka ev qedih û tasên me yên avê?

Elî lebikî. Li vê salonê li wê odê, li vê dere li wê dera din...

Dibê çû heta deve deriye mezela Seyrê. Sê caran li derî da: "Tiq! Tiq! Tiq!"

Bi vekirina derî re. Elî go: Ma tasika avê...? Û xweziya wî di qirika wî de ma û peyv nema jê çêbû. Ku çavên wî bi Seyrê ket, wekî ku tu tivingeke çapilî berdiyê. Gelekî şerm kir. Hezn û cemala rûyê Seyrê da ser çavê wî û sere xwe kişand û xwe da paş derî. Îca tew wextê ku çavên Seyrê bi Elî ket; dibe ne bi dilekî, bi hezar dilî dile Seyrê kete Elî. Dibê Seyrê bang kir cêriya xwe, go:

-Cêriyê! Cêriyê go:

-Ha!

-Tu bi Xwedêkî, ev xortê ku hatiye devê derî kî ye? Dibê cêriyê gote Seyrê:

-Xatûna min!

-Ha!

-Hûn keçê maqûlin, nizanim ne ku hûn hingî bitrin û ne jî hûn henekê xwe bi mirov dîkin? Seyrê got:

-Çima?

-Ma tu dibêjî kî ye? Kuramê te ye. Hûn her du pîvaza mijarekê û berûya darekê ne, tu ji min jinika xerîb dipirsî. Seyrê got:

-Kuramê mine?

-Erê weleh kuramê te ye.

-Kurê Memedê apê min ha!

Dibê Seyrê wilo di dile xwe de got: "Sê wadê Xudê li can û cesedê min ketî be, heke ez sax bim ji wî pêv mêr li min heram bin. Û jixwe ku ez mirim, ez ji axê re me."

Axir, dibe mêvanên wan çûn. Elî jî li nav hevalên xwe, li serê bête bi xar û pere dileyize.

Dibê Seyrê careke din gote cêrîya xwe:

-Cêrîyê! Cêrîyê go:

-Ha!

-Ewê hanê Elîyê kuramê mine. Here, bêjîyê. Bila were heta vê derê, îşê wî heye.

Cêrî çû, gote Elî:

-Elî!

-Ha!

-Bi Xwedê, xatûna min Seyrê dibe ka bila were heta odê, îşê wî heye.

-Çi îşê min heye?

-Weleh dibê, hima bila were, ez jî nizamim.

Axir çû deve derîyê Seyrê. Dîsa li derî da: “Tiq! Tiq! Tiq!” Seyrê derî vekir û got:

Kerem ke kuram, were hundir. Elî paş de vekîşîya û got “Bi Xwedê ez nayê.”

-Çima?

-Ê ma çî îşê min heye? Tevlî van çarox û pîneyên xwe ezê çawa bême hundir?

Çavên Elî bi şewq û şemala Seyrê û odeya wê dikeve. Hemî wekî zîv û zêre. Ê dêhna xwe dide raxistina odê, hemî ji van xaliyên şuxlê ecem, pîrça wan bostekê, wilo dide ser gora mirov. Dimêzîne. Bi ser de şewq û şemala Seyrê jî dide çavê wî. Got:

-Weleh ez şerm dikim. De ka bibêje, bê çî derde te heye? Gelo ezê ji te re daran, êzinga hûr bikim? An wekî din çî karê te heye ku ez bikim? Seyrê rahişte milê wî û kişand. Bû çireçira gomlekê wî. Ê ew bir di qoltixeke vanê yaylî de rûnand û cixare da destê wî. Rabû bi destê xwe qehweyek jê re çêkir û li tenîştê wî rûnişt, got:

-Bi ser çavê min re hatî kuram. Bawer bike, heta doh jî min nizanibû ku tu kuramê minî. Maşeleh tu xortekî ew qa taze yî. Min te ne dibû heta vêga. Tu li ku bûyî?

-Weleh ez ji ku zanim.

-Ha Elî!

-Ha!

-Tu dizanî ji ber çî min xeber şand ji te re?

-Na weleh.

-Bi Xwedê ji roja ku emrê min ketiye çardeh û pazdeh salan û vir de xelk min dixwazin. Wê roja hanê, birayê min ê mezin teklîfî min kir, got “Êdî tu gihayî, tu bibê emê te bidine mêr.” Min jî got “Ez bi xwe mêran nakim.” Belê, bi Xwedê doh çavê min bi te ket, wilo xwîna min gelekî tevîzî ser te. Îca ku tu bi min qayîl bibî, ez bi xwe bi te qayîlim û min te dibe. Bi Xwedê gelek axa, paşa, milûk ji welatan tên min dixwazin. Belê ez dibêjim ez mêran nakim. Êdî çavê min bi te ket. Qey Xwedê teala xelekên me tevlî hev kirine. Ger ku tu bi min qayîl bibî, min ji te pêv kesek nabê.

Dibê Elî piştî stuyê xwe xurand û got:

-De beşe lê! Rehmet li dê û bavête. Min got ka bê wê ji min re çî bibêje? Û got: “Ya Allah!” kir ku rabe Seyrê deste xwe danî ser mile wî û dîsa ew rûnand.

-Elî!

-Ha!

-Welleh, billeh û telleh, bi sere Qol Qasim birayê xwe kim, ez ji vê kezeba xwe dibêjim. Min bîstika din jî got. Heke ku tu, bi min qayîl bibî ez bi te qayîlim. Belê heke ku tu bibêjî “Ez bi te ne qayîlim” ji xwe ew başqe. Elî got:

-Seyrê!

-Ha!

-Tu wisa dibêjî, ka tu yê bi çî min qayîl bibî?

Tu yê bi vê şivga minî riziwayî, bi vî şale minî bi pîne, tu yê bi malê minî zahf! Ka tu yê bi çî min re bizewicî?

-Ma çî ye. Ma qey em ji hev dûr in?

-Herê, ezê te bi çî xwe bixwazim?

-Bi pera. Bi çî?

-Bi pera kuro! Welleh bavo bi pera... Welleh heyra tu perê min nînin. Sonda welleh, wê rojê duwazdeh çerxiyê min hebûn, heft jê ketibûn. Û ewê ku di bine berîka minî bi qul de mabûn jî, min da pakêtekê cixare ji xwe re. Êdî ezê te bi çî bixwazim? Bi şivqa xwe, bi çaroxa xwe, bi çî?

-Çîma, ma tu jî ne axayê welatê Heyderan û Hesenanî? Ev mal û milk û eşîra Hesenan û Heyderan tev ne yê te ne jî?

-Weleh yê min bin jî, ne di deste min de ne, di deste birayên te de ne.

-Elî!

-Ha!

-Hê nûka aqilê min ji te birrî. Ez dizanim ku tu bîra dinyayê dibî. Bi rastî wilo ye. Vî zemanî ku pereyên mirov tinebe zehmete. Yanî qedrê mirov jî, însaniyeta mirov jî hemû ketiye ser peran.

-Wilo ye.

-Madem wilo ye, ku tu mêrekî baş bî, rabe bi çeplê min bigire û şev kela kela mêrane. Îşev min ji xwe re birevîne. Xwe bavêje per û bextê camêrekî. Axa û milûk liv ê dinyayê zahfin. Hingî wê çaxê wê îşê min û te çekin.

-Te birevînim?

-Eee!

Weleh heyra ez tu kesî nas nakim. Belê sonda yekî naxwim. Ez yekî nas dikim. Dibêjinê "Îskanê Gulîxan". Li kela Comaniyê ye. Weleh camêr min bişelîhîne ez wî nas nakim. Belê navê wî Îskanê Gulîxan e. Mêrik Êzîdî ye. Axayê Comaniyê ye. Dibê: Weleh carekê Seyrê bang kir Elî, got:

(Bi serhewa)

Tu wê rabe lezkê bilezîne.

Weleh tu wê rabe bi çeplê min bigre

Ji welatê Hesenan û Heyderan ji xwe re birevîne

Li odê camêran û li nav eşîran min bi xwe re bigerîne.

Ax hey loo hey lo looo hey lo hey lo looo...

De rabe kuramo hey lo looo hey lo lo...

De rabe şêrîno hey lo looo hey lo lo...

Dibê, roj derbas bûn şevêkê nivê şevê. Saet yek, duduyên şevê ye:

Welleh Elî bang kiriye, go;

Seyrê! Keçamê, li te zeriye weleh te yê rêşiyê çarê berda ser hemawiyê

W'ezê rabim, bi çeplê keçama xwe bigrim

Ji welatê Hesenan û Heyderan û emê hevdu birevînin,

Û emê her du xwe bavên mala Îskanê Gulîxan, axayê Kela Comaniyê

Hey lê hey lê hey lê lê...

Ax de rabe Seyrê hey lê lê hey lê lê...

Şev kete nivê şeve. Seyrê jî rabû, çi qas zêr û bîlezûk, zincîr, elmas û filanê wê hebûn xiste çentê xwe. Hingî ku porê wê dirêje, wekî werîsê şixrê. Desmalek li serê

xwe girêda û şalek ji wanê îspanyol; wilo ji wanê siwariyan, şidiyayî li bejn û bala xwe kir û kirasê xwe li newqa xwe şidand. Şev ketiye hewle, nîvê şeve û yellah...

Kela Comaniyê tu li ku yî?

Axir pirsin. Mesele çune gundekî gotin “Filan gund li kuye?” çûn filan gundî, gotin “Kela Comaniyê li ku ye?” ji wan re gotin “Hunê halo halo biçin û hunê bipirsin, wê rê nîşanî we bidin” çûn gundekî din û ji wir çûn devereke din. Axir em dûvdirêj nakin. Dibe roja heftan gihîştin û ketin Kela Comaniyê. Çûne ber guhê kele. Elî gote Seyrê:

-Seyrê!

-Ha!

-Ev zilam axa ye. Malûme, vêga odeya zilam û pîrekan başqe ye. Êdî em bi hev re naçin oda zilaman, oda axê. Tu here odeya pîrekan û ewilî nebêje ya dile xwe. Ka heta sibê mêzeke bê Xwedê çawa dike. Heke bejin “Tu ji ku yî? Vê şeva ha tu ji ku hatî xweha min?” bêje “Ez û malxwê xwe ne, em ji dereke dûr tîn, îşev em mêvanê we ne.” nebêje, min yek revandiye û ez hatime vir.

Axir Seyrê çû oda pîrekan, aliye malê. Li derî da. Gotin “Were xweha min!” Seyrê çarşefkirî ye. Gezek nan dane. Xwarina xwe xwar. Gotin “Ha! Xweha min, tu ji ku tê?” go “Weleh ez û malxwê xwe ne. Em îşev mêvanê we ne. Emê bi vî aliyî ve biçin.” û ji xwe re bêdeng li wir rûnişt.

Elî jî çû odeya mêvanan, odeya axê. Dimêzîne cîvata Îskanê Gulîxan ji werîs û babaegîdan tijî ye. Sînga xwe dane dane hevdu. Ji xwe re şitexilîn, heta bû çaxê xewê, herkes çû mala xwe. Yên kul i wê derê man, Elî û xulamekî axê. Îskanê Gulîxan ji ser textê xwe daket xwarê û wiha mêzan ku wa ye xortekî xerîb li wire. Got:

-Ha! Birazê, tu ji ku ve tê, tu yê bi ku ve herî?

-Ya Îskan Axa! Weleh derdê min eve. Pa ez mecbûr im ku ji tere bejim. Û ezê ji te re bibêjim jî.

-Ê, de ka bibêje, bê derde te çî ye?

(Bi serhewa)

Welleh ezê hatime Kela Comaniyê

Xwedê ava bike çî qa bilinde bi du cî ye

Ya Îskan Axa minê rabûye çi kiriye?
 Weleh minê bi çeplê keçapa xwe girtiye
 Minê ji welatê Hesenan û Heyderan aniye
 Weleh minê tu babaegîd û mêrê wekî te nedîye
 W'ezê hatime minê qesta Xwedê û devê deriyê te kiriye
 Ax hey lo... hey lo hey loo...
 Îskan Axayê min lo hey lo lo hey lo...
 De rabe axayê min lo hey lo lo hey lo...
 Weleh minê rabûye çi kiriye?
 Minê bi çeplê keçapa xwe girtiye
 Weleh ji welatê Hesenan û Heyderan
 Minê qesta rabê alemê û devê darizdana te kiriye
 Weleh qatilan, mehkûman jinrevandiyan daîm qesta camêrên wekî te kiriye
 Weleh w'ezê hatime, li deve deriye te me
 Weleh mine keçama xwe Seyran Xatûnê ji xwe re aniye
 Hey lo... hey lo lo...
 De rabe Îskan Axayê min lo hey lo...

Îskan Axa got:

-Bi te re ye?

-Belê!

-Kanî? Ka li ku ye?

-Li odeya pîrekan, li aliye malê ye.

-Navê te bi xêr?

-Navê min Elî ye.

Wey Elî! Tu bi ser çavê min re hatî. Mal mala te ye biraziyê Elî, ne tu; salê belkî bîst-sîyê wekî te ku keçikan direvînin. Belê ku bê eleqe be ha! Tu teşqe-le-meşqe-le û eleqedarê we filan nebe.

-Ezbenî, welehî bê eleqe ye.

Sedî weke te tên mesele... Ez îşê wan çêdikim. Wan li hev mehr dikim, wan dişinim û wan li malê wan rûdinînim. Êdî tu bi ser çavan re hatiye Elî. Belê ezê tişteki di ji te re bibêjim.

-Kerem ke ezbenî.

-Maşelleh! Ez li te dimêzim, tu xortekî gelekî xwînşêrînî. Tu pir taze yî. Êdî gerek mirov bazarekê bike di bazara xwe de bi xisarê dernekeve. Malûme, ewa ku te aniye, ew jî wekî te dibe an na?

-welleh ez ji ku zanim Îskan Axa. Min ew revandiye. Gotinek heye, dibên “Erebê qûna te reşe. Dibê çi bikim, malê min eve.” dil e. Min ew qebûl kiriye û wê jî, ji xwe re ez qebûl kirime me herdukan hevdu revandiye û em hatine mala te.

-Başe. Wilo ye, belê heye ku mesrefa xwe dernexe. Yanî heye ku mêr di der heqa wê da werine kuştin, an malê dinyayê di rêya wê de here û gelek telefata çêbibe. Qe nebe ku mesrefa xwe derîne. De ka ezê herim lê bimêzînim bê çawa ye?

-Kerem ke, here lê bimêzîne.

Dibe Îskan Axa çû odeya pîrekan, aliye malê. Dimêzîne, çarşefa Seyrê li sere wê ye, xwe nuxumandiye. Go:

Seyrê! Xweha minê, diya minê, ne rojê û daneke ku tu bibejî hema her daîm ez çarşefê bidime sere xwe û xwe binuxumînim. Heye ku tu heta salekê jî di nav mala min de bî. Êdî tu jî bûy ji malê. De çarşefa xwe ji ser rûyê xwe hilîne û rehet rûnê. Wextê ku Îskan Axa wilo got, Seyrê wan destê xwe, yên wekî mûmê şimayê carekê ji bin çarşefê deranî:

(Bi serhewa)

Herê bavo êy...

Ewrê ezmana çîqa li min reş û şîn bû

Gelî gundiyan û cîrana li min û li xudxulî

Lê lê belê wextê hêdîka ku Seyrê rabû li wê girêka çarşefa xwe xebitî

Wele wextê çarşefa wê ji ser wan rûkê weke lembê dişemitî

Weleh Îskanê Gulîxan Axa, ji pêv her sê pîrekê xwe

Li ber hizn û cemala rûyê Seyrê diperpitî

Hey lo hey lo lo hey lo loy...

Wey bi ser çavê min û bavê min re hatî Seyrê

Wey horiya cinetê Seyrê

Wey çavreşê Seyrê

De rabe îşev şemamoka minê Seyrê

Hey lê lê...!

Lê lê belê!

Ya Xaliqo çi qa tu mezinî tu Rehîm û Rehmanî

Weleh carekê Îskanê Gulîxan bi çeplê Seyrê girt

Û carekê bi ber xwe ve kir û kaba xwe li ser ya wê danî

Weleh go:

“Weyla ez bi qurbano Xudêwo!

Nizanim tu horîya cinetê, tu ji kude anî, li mala min danî?

Weleh w’ezê îşev Elîyê Memed bikujim,

Weleh w’ezê Seyran Xatûnê bikime ber vî canî

Weleh ezê dest bi nizanim çikê Elîyê Memed vî mêvanî

Weleh ev diyariya taze ji ku anî, li ber destê min danî?

Hey lo hey lo lo hey lo hey lo lo...

Ax hey lo hey lo lo hey lo...

Bi ser çavê min û bavê min re hatî Seyrê!

De rabe şêrînê hey lê lêy!

Dibe carekê Îskanê Gulîxan vegeriya ba Elî, Elî got:

-Te dît ezbenî?

-Belê, min dît.

-Çawa bû?

-Baş bû, normal bû.

Paşê Îskan Axa gote xulamê xwe, go:

-Kuro!

-Ha!

Here bang melayê gund ke bila were.

Melayekî seqete. Xulam çû gote mele:

-Mela!

-Ha!

Weleh Îskanê Gulîxan te dixwaze, dibe bila were odê.

Mela rabû çû odê. Îskanê Gulîxan got:

-Seyda!

-Ha!

Rabe were îşê te heye.

Rabûn bi hev re derketin derveyî odê. Peyre Îskan Axa bi milê mela girt û daxiste axûrekî ji wan axûrê binî û got:

-Seyda, weleh keç û xortekî hevdu revandine û hatine mala min. Belê divê tu mehra min û vê keçikê li ser hev çêbikî.

-Yanî çawa? Min fêm nekir.

-Wilo bi sextetî, bi siyasetî, tu yê bê tamam, edî piştire ew îşê mine.

-Îskan Axa wî xortî ew keç ji xwe re anîye, ji welatê Hesenan û Heyderan hevdu revandine, tu dibê jî "Li ser min çêke" ma wisa dibe?

-Yaho ez dibêjime te, çêke!

Mela tirsîya. Malûm e, axa ye. Tirs û serdestîya wî heye. Rabû got: Başe.

De mehreke wilo li ser Îmamê Çaroxî bavêje ser me û tamam.

Mela jî li gorî ku Îskan Axa digot, mehra wan li ser Îmamê Çaroxî birî û dîsa hilkişîyan odeya mêvanan. Haya Elî ji tiştêkî nîne. Li ser Îskan Axa fitilî û got:

-Ya Îskanê Gulîxan!

-Ha!

-Bi Xwedê keçama mine. Malûm e. Em ji biçûkayî de li welatê Hesenan û Heyderan mezin bûne û welatê me ye. Ev çend rojê me ne ku em jê bi dûr ketine. Me bêriya welatê xwe kiriye. Îca min divê ku hûn cihê me herdukan li odeyekê, li cem hev bikin. Qey ku em ji xwe re hinekî xeber bidin û behsa welatê xwe û gundê xwe bikin. Qey ku bêhna me bi hev derkeve. Yanî ez dibêjim wilo çêtir be.

-Bâşe. Îskan Axa gote xulamê xwe:

-Here kuro, cihê wan li filan odeyê li ba hevdu raxînin. Bila herin ji xwe re razên. Çawa ku Elî û Seyrê çûn ser ciyê xwe, xwê kete paşîla Îskanê Gulîxan. Êdî sebra wî ne li odê, ne li salonê û ne jî li hewşê nayê. Dike û nake sebra wî nayê. Porê wî ketiye çavê wî û hema radibe şûşeyan bi ser xwe de dadike. Bêhna wî gelekî tenge. Xencereke wî heye, dirêjahiya wê metrek û çar tilî ye. Xencer di berde, rahişte demançê, xiste rexa din û carekê çû devê deriyê Elî û Seyrê.

(Bi serhewa)

Hema carekê hê hê hê...

Lê lê belê carekê Îskanê Gulîxan rabûye çî kiriye

Weleh wextê çû deve oda Elî û Seyrê vekiriye
 Ne hewceyî lembê û luksê ye, şewqa rûyê Seyrê daye çavê wî ya
 Weleh carekê çûye ber serê Elîyê Memed sekiniye
 Ê destê xwe avête kêleka xwe, carekê qebza vê xencera Salih Begiya
 Weleh carekê xencera xwe bire banî û danî nîvê rayê mixasa pišta wîya
 Weleh kir ku serê xencerê bi hesabê du bihost û çar tiliya
 Weleh tevî laşê Elî doşekê du bihost ji ber mala xênî jî qul kiriya
 Ax wey lê hey lê lê hey lê lê...
 Weyla rebenê Seyrê!
 Weyla bê xwedî mayê Seyrê!
 Wey lê lê...

Seyrê di xewa şêrîn de ye. Haya wê ji bayê felekê tunîne. Li ser wê şêraniyê, li ser wê kêf û eşqa ku li gora dile wê bû. Ê ji xwe re revandiye û razane. Elî li ber dilê wê şêrîne. Ê destê xwe dane bin stuyê hev, heta ku di xew re çûne. Ji nişkê de dilopên xwînê bi ser rûyê Seyrê de hatin xwarê û ji xew veciniqî. Kir ku ban ke, bibêje “Elî, kuram!” Dibîne ku wa ye Îskanê Gulîxan, xencera wî di destê wî de ye û bi ser serê wan de sekinî ye. Wilo li Elî mêzand ku ewqa li ber dilê wê şêrîne. Ê ji nav axa, paşa, milûk û padîşahan ji xwe re Elî neqandiye. Li ser wê şêraniyê di xew re çûye. Bi hişyarbûna xwe re dimêzîne ku Elî wekî mirîşka ku tu serê wê jêbikî û berdî. Di nava gola xwînê de digevize. Seyrê xwe avête ser laşê Elî û lê mêzand hê birîna Elî germe. Carekê bang kire Seyrê:

Welleh bang kiriye hê hêy...

Welleh go:

(Bi serhewa)

Lê lê Seyrê, keçamê! Li halê min û te xemgînê

Ê hêviya min ji Xwedê, Îskanê Gulîxan xêrê bike û tu car xêrê nebînê

Weleh de keçamê min ji ku zanibû ku ez û tu emê bikevin nav vê gola xwînê

Weleh bê ka tu ranabî, naçî welatê Hesenan û Heyderan, xwe nagihînê

De xeberê bigihîne Qol Qasim birayê te ye, bila were heyfa min hilîne

Hey lê hey lê lê hey lê...

De rabe Seyrê! Hey lê lê!

De rabe keçamê hey lê lê!

Wexta ku Elî bi vî meqamî got û tamam bû, Seyrê jî, bi cilên şevê, ser vekirî û bi piyên xwas xwe avête derve û kire qîrîn.

“Haware! Sed haware!” Goştê canê xwe dide ber gezan, bi porê xwe digire û cilê canê xwe diqetîne. Û nivê wê şevê bi çol û çiyayên dikeve.

Du saete ku Seyrê ji gund derketiye. He jî Îskanê Gulîxan, xencera wî wilo di destê wî de ye û li ser cenazê Elîyê Memed di cih de şaş û behitî maye. Carekê bi ser hişê xwe ve hat, ji xwe re got “Ma ev camêrê ha, ji bo çi hate vira?” rabû, bi pey Seyrê ket. Li salonê, li vî menzelê, li vî axurî... wê li ku bibine?

Seyrê berê xwe da serê hêrk û çiyayên, menzîl û beriyan. Karê wê girî û haware. Di bê “Li min rebenê! Li min hêsîrê! Li min bêxwedîyê! Cilê xwe diqetîne û dimeşe. Heft rojên wê diqedin. Belê hê havênê zad û zewade neçûye deve wê. Hingî dimêzîne ku wa ye li serê çiyayekî bê dê û bave. Çiyayekî bêxwedî û gelekî bilinde. Dimêzîne ku udi navsera wî çiyayî de zûrezûra guran. Û ji piling û şêran ji hirç û keftaran nikare gavê bavêje. Koviyan mexelê xwe di tehtan de çêkirine. Diçe ba wan. De kovi ku çav li însanan bikevin? Bist û çar cara li ber lingên xwe dibin û diteriqin. Gava ku Seyrê vî rewşa wan dibîne, dibêje “Ya heywanên Xwedê! Tu demançe û tîfingê min nînin welehî ku tiving bi min re hebûna jî, tu car min we nedikuşt. Çimkî ez jî wekî we, ji ber însanan reviyame û bi çol û çiyayên ketime. Min divê ku îşev ez jî li cem we bim ku sebra min bi we bê. Çend rojan, bi vî awayî xwe dide tengêla koviyan, belê kovî jê direvin. Rojekê radibe ser xwe digere. Hûr û kûr mêzand. Dêhna xwe dayê ku wa ye nêçîrvanek xwe li evoran diqelîzîne. Nêçîrvan dibê “Terq!” û evorekî dike û serjê dike. Piştî dibîne ku wa ye nêçîrvan nêriyê xwe bi darê ve kir ku eyarê wî jêbike. Seyrê çû li paş yê nêçîrvan sekini û go:

-Xalo!

-Ha qîza min! Tu û li serê vî çiyayî? Tu însanî, tu cinî? Tu çi yi?

-Ya amê min! Tu bidî xatirê Xwedê teala û çi qencê Xwedê. Derdekî minî dûdirêj heye. Belê qet bi pey nekeve. Ricayeke min ji te heye. Ku te ew eyarê goştê xwe jê deranî tu yê postê wî bidî min. Gelekî ji min re lazime. Neçîrvan qet bi pey neket. Got:

-Başe keça min bi soz, piştî ku ez goştê xwe jê derînim ezê postê wî bidime te.

Axir nêçîrvan goştê xwe deranî û eyar da Seyrê. Seyrê jî êvarî zane ku mexelê wan evoran li ku ye. Rabû xwe di eyêr de kişand. Serê xwe xist cihê serê wî evorî, desten xwe xiste cihê lingên pêş û lingên xwe jî xiste cihê lingên paş çû nav evoran. Evor dimêzînin ku ew jî eyn wekî wane. Ew jî li nav wan mexel tê. Lê ku dibe sibe wî eyarî ji xwe dike û davêje ser darekê û ji xwe re li tirşok û lovîk û giya miyayên çolê dide hev û dixwe. Hema xwarina wê jî eve. Qederê mehekê ye ku Seyrê bi vî meqamî li serê wan çiyayan digere. Rojekê dibîne wa ye tehtek xuya dike. Teht, heta bê bes bilind û asê ye. Tu kes nikare bigihêjê. Seyrê, da xwe çû nav çimikê tehtê rûnişt û li dora xwe dimêzîne dibîne ku wa ye ji jêr de reşek tê. Baş dêhna xwe dayê ku însanekê belê hingî ku dîre wekî çûkekî, biçûk li binê çiyê xuya dike. Seyrê ji xwe re got “Bi Xwedê ev însaneke.” bang kirê, go:

-Haaa xeribo!

Yê li jêr feqîyeke. Feqî di cih de sekinî û guhdêra go; “Gelo ev deng ji kut ê?” li dora xwe mêzand tu kes nedît. Di ser xwe re mêzand ku wa ye hurmetek bi tenê serê xwe li nav çavê tehtê rûniştiye. Li wir sekinî, hinekî fikirî û ji xwe re got:

-Ev hurmeta ha bi serê xwe li navsera vî çiyayî çî dike? Ez nabêm ku gund li van nêzîkan hebin ku hatibe êzingan, an kereng û lovikan berhev bike. Ez dibêm belkî ji ber hirçan an jî guran revîya be hatibe vir. Derdekî vê hurmetê heye. De ka ez biçim bê derdê wê çî ye. Quran û kitêbên feqî di tûrikê wî de ne. Kes nizane bê wê here kîjan derî ji xwe re feqîtiyê bike. Feqî çû bine latê. Belê ne mimkine ku dikaribe hilkişe. Bang kirê, got:

-Haaa! Xweha minê! Dêrdê te çiyê, tu çî dibêjî?

-Birayê min! Tu filehî, tu misilmanî, tu ezidî yî, tu çî yî?

-Xweha min, ez misilman im! Feqî me. Diçime feqîtiyê!

-Feqî! Bira, tu bi ser çavê min re hatî. Derdekî min heye. Heta bi welatê Hesenan û Heyderan qasidiyeke min heye. Gelo tu nikarî vê mexseda min pêk bînî?

-Xweha min! Dêrdê xwe bêje. Heke ji destê min were, sê wadê Xwedê li min ketî be ezê mexseda te pêk bînim. Feqet ku zêdeyî qeweta min be, tu jî gazinan ji min neke. De ka bêje bê çiyê?

(Bi serhewa)

Weleh carekê Seyrê bang kire Feqî go:

Feqî! Birayê mino, tu yê rabe lezke, bilezîne
 Tu yê rabe navê Xedê teala bihebîne
 Welatê Hesenan û Heyderan dûre, bi şev û bi rojê bikudîne
 Wextê ku tu gihîştî, Qol Qasim birayê minî biçûke
 Tu yê xeberê bidiyê, wî pê bihesîne
 Weleh tu yê jê re bêje, Seyrê gotiye
 Weyla keko! Lê halê min nemayê
 Weyla li min tû taka serê darayê
 Weyla min bi guran re zûrayê
 Weyla li min êsîra serê dax û çiyayê
 Weyla yadê min bi koviyan razayê
 Weyla li darê dinyayê
 Li min rûreşa we her sê birayê
 W'ezê nakevim ber vê rûreşî û hetîketiya darê dinyayê
 Xwîna Elîyê Memed wî tenalê xortan li Kela Comaniyê
 Li ba Îskanê Gulîxan, weyla yadê li min porkurê bê xwedî mayê
 Ax hey lo hey lo hey lo...

Seyrê got:

Birayê Feqî! Te fêm kir?

Xweha min tu li wê dere dibêjî, ez li vê derê bi erebî li ba xwe dinivîsim. Qet meraqan neke. Sê wadê Xwedê li can û cesedê min keti be, ne te ez ne dîtine; yanî te derbê minî birêçûnê nedîtiye. Belê yê ku dîtine hene. Bi wî xaliqê ku xewa wî nayê, bayê xerbê bi min re bû ye heval, bayê gotiye “Feqî çi qa tu yê bi lezî. Bise, emê bi hev re biçin.” Min gotiye, heçî tu ba yî, tu bela yî. Tu li dora devîyan, mesîl û gelîyan wan mijûl dibî. Em ne hevalê hevin. Îca, xweha min tu qet miraqan neke. Baweriya te hebe, sola min ji piyê min bikeve, ji lezan ez nasekinim û kumê min li serê daran bimîne ez lê venagerim, ger ku min bîst û çar kêlo ji wê qelîya beranan ji wêya şor a têr xweyî xwaribin û ez di ser kaniyên wekî Kaniya Botijê re bibuhurim, kezêbê min ji bona peşkek av bişevitin, ji bo xatirê Xwedê teala û pişt re xatirê te ez nasekinim û ez herim.

(Bi serhewa)

Lê li belê w'ezê bi Çiyayê Maziyan ketim çiyakî asê ye, bi dar û bi bera

Û lê lê belê Feqî rabû ser xwe Qulhuwella û Ehed û go yella

Hawara xwe gihand Rebê alemê Xwedê teala

Lê lê belê carekê hunê bêjin "Feqî maşeleh ji te û dê û bavê te ra"

Lê lê belê weleh bi qevza yekê re kete nav dar û bera

Bi qevza didoyan re gihîşt Dêra Çomera

Weleh bi qevza sisêyan re xwe avêt welatê Hesenan û Heydera

Ax wey lê wey lê lê...

De rabe Seyrê hey lê lê!

De rabe bi hizn û bi cemalê hey lê lê!

Dibê Feqî kete welatê Hesenan û Heyderan û çû ber guhê gund û ji çend mirovan pirsî: Hûn bi Xwedê kin, axayê vî gundi kî ye?

Axayên vî gundi sê birane. Oda her sêyan jî başqe ye. Wa ev oda ku xuya dike, oda birayê mezine.

Feqî da devê deriyê oda birayê mezin. Silav li haziran, silav li wî û civata wî kir û da nava odê. Kaxiza ku li Çiyayê Maziya li ba Seyrê nivîsîbû ji tûrikê xwe derxist û da destê wî. Bi rastî ew her sê bira jî birayên Seyrê ne. Herduyên mezin, bavê wan û Seyrê yeke belê diya wan ne yeke. Û heçî Qol Qasim yê biçûke. Ew û Seyrê ji dê û bavêkî ne. Dibe birayê mezin kaxiz xwend lê tu cevaba Feqî neda. Feqî çû odeya birayê dî wî jî tu cewaba Feqî neda. Feqî careke din li kaxizê mêzand ku navê Qol Qasim tê de nivîsandiye. Ji hurmetekê pirsî: Xweha min! Xwedê ji te razî be, oda Qol Qasim kîjan e?

-Bira!

-Ha!

Qol Qasim, ev tam serê meha wî ye, xweheke wî hebû. Xweha sê bira bû. Digotîne Seyran Xatûn. Xatûneke gelekî bi hizn û cemal bû. Êdî kurapê wê, rabû ew revand. Qol Qasim jî tu memleket û tu welat û tu der nema ku li negeriya. Kir û nekir tu serî jê derneket. Ji kerb û kehra, sebra wî li malê nayê. Daîm li van mêng û çimenê dora gunde. Heke hinekan bi xêra xwe gezek nan jê re bir, ewe. Nexwe tu carî nayê malê.

-Wilo?

-Erê!

(Bi serhewa)

Wele hunê dêhna xwe bidinê carekê Feqî çi kiriye?

Carekê li hawirdorê gund geriya

Dêhna xwe dayê ku wa ye Qol Qasim li nava mêrgê raketiye

Çû ber serê Qol Qasim û destê xwe da serê wî ye

Wexta ku Qol Qasim hişyar bû, ew kaxiza hanekê da destê wî ye

Weleh wextê Qol Qasim kaxiza Feqî xwendiyê

Weleh hêstirê çavê wî dibarin tu dibe qey kanî ye

Weleh destê xwe xiste berîk û turikê xwe pencek zêr jê xiste berîka Feqî ye

Go: “Ev Feqî bi ser serê min û bavê min re hatiye”

Feqî rabû oxira xwe de çû

Qol Qasim jî rabû hate malê

Ax hey lo hey lo loy!

Qol Qasim hate malê. Peyre bi bazdan derket ser banê qesrê, dengê xwe hilda û bang kir, go, “Hêêê! Ew zilamê ku ji heft salî meztir be û karibe şûr û mertalan hilde, û zanibe li hespê siwar be, vê ga li devê qesrê hazir nebe -dûri hizûrê- ezê wiha wiha li wa bikim!” îca ez wî mêrî dibînim ku di fermana Qol Qasim de hazir nebe! Bi carekê, siwaran devê hewşa Qol Qasim girtin û gotin “Bêje Qol Qasim! Em di emrê te de ne!” qederê hezar û pênsed siwarê wî çêbû û yellah, Kela Comaniyê tu li ku yî? Avêtin ser KEla Comaniyê. Çadirên xwe li hawirdorê kelê danîn. Qol Qasim, denge xwe li siwarê xwe kir, got:

-Zarono!

-Ha!

Heçî Îskanê Gulîxan, ziravê wî wekî mîna ziravê rovî ye. Bawer bikin, ku hun bêjin “Wê bê bimere şer bikê an emê wî bikujin an ewê eskerê me bikujê” ew nîne. Xwedê ku pê bihisê em hatine wî cihê û topraxê hanê, ê xwe bixe qulekî de, û di heyata xwe de jî ku em sed salî lê bigerin em wî nebînin. Îdî ne bi numerekî û bi miqamekî em wî bînin destê xwe ew naderkevê. Hûn çi dibêjin? Asil tu yî, tu zanî Qol Qasim.

Qol Qasim go, emê biçin çadirê xwe hawirdora Kelha Comaniyê deynin û neqebeyna çadira de nobetçiya deynin ku bû sibe ez zanim ezê wî çewa bînime destê xwe. Bû sibe, Qol Qasim rabû kaxizek nivisî da deste xulamê xwe, go:

-Kuro!

-Ha!

Go here bide destê Îskanê Gulîxan, bêje bê ev çadirê ku tu dibînî Qol Qasim in. Û gotiye ew zilamê ku xweha min revandî û te kuştîye ez gelekî ji te memnun bûme, were qena perûkê û xelatekê nedime te? Hingî wê çaxê ê bê.

Xulam çû deve derî “Tiq! Tiq! Tiq!” li devê derî da, Îskan Axa go:

-Ha kuro! Dêrdê te çiye?

-Ya Îskan Axa, ev kaxizê ku deste mi deye Qol Qasim Axa şandiye, ev çadirê ku tu dibînî ev yê wîne.

Li kaxizê meyizandiye wilo tê de nivisîye, û piştî xwend xwe qure kir û go:

-Errr! Ma mêrê weke min hene?

Îskan Axa li hespê xwe siwar bû, fotêreke wî weke legenekî hebû danî ser serê xwe, cizmê xwe da piyê xwe û ajote bin çadira Qol Qasim.

Go: Selamun aleykum!

Wey aleykum selam û rehmetullah! Qol Qasim go:

-Îskanê Gulîxan, belê te ev mêraniya ha ji min re kiriye?

-Erê weleh yê ku te digot ez im!

-Ê ku te kuşt Elîyê Memed bû, ew jî babaegîdekî baş bû. Çawa derba te lê hat û te ew kuşt?

-Bi serê bavê te, êvar bû, qîzekê û xortekî dane deve odê, mi pirsê wa kir, mi go hûn ji kûne? Go, eva ku mi revandiye xweha Qol Qasim Axa ye, mi revandiye û aniye. Ez jî fikirîm, mi go, welatê Hesenan û Heyderan Qol Qasim kirîvê meye, em yê hevdune. Îro ez wê keçikê hanê, xweha Qol Qasim vî mêrikê xerîb mehr bikim çênabe. Min jî mexsûs bi siyasetî cihê wan li odeyekê kir. Bû nîvê şevê, min rahişt xencera xwe di xewa şêrîn de min da nava piştê wî. Birastî çavê min lê bû ku ez keçikê li ba xwe bigirim û pişt re xeberê ji te re bişînim, bibêjim va ye xweha te li vire, were bibe û here. Bi serê bavê te, hê min kir ku ez keçikê zevt bikim, wê da devê derî. Hê ez dibînim û hê ez dibînim. Nizanim bi ku ve çû.

-Te wilo kuşt?

-Belê!

(Bi serhewa)

Weleh wextê Îskanê Gulîxan vê xeberê dibêje
 Kezeba wî dişewite agir dide kezeba wîya
 Lê li belê carekê rabû ser xwe Qol Qasim go
 “Hey mine nizam çikê bavê te gawo li qebra reş û tariya”
 Weleh ji aqlê te were ku Qol Qasim li kuştina kurapê xwe bihurîya
 Weleh se bav kurê kere kurê it oxlîya
 Weleh çawa deste te li yekî wek Elîyê Memed di xewa şêrîn de
 Li wî ternalê xortan gerîya
 Weleh carekê rabû ser xwe cizma wî ji piyê wî deranîya
 Weleh destê wî dûvê hespê xwe ve girê dayîya
 Weleh domê sê saeta pê kiriya talîm û gêra sitirîya
 Weleh anîya li ba xwe danîya
 Rahîştîya xencerê çavekî wî deranîbû bi saxîya
 Têra sê çaroxan ji piştta stûyê wî jê kiribû
 Heta bi qurme dûvika wîya
 Weleh destê wê şikênandibû bi saxîya
 Weleh ji dile xwe re li wêdê dayîye ber deve şûr û xencera nû eksîyayê
 Hey lo hey lo lo hey lo...
 Rabûye heyfa kuramê xwe hilaniye
 Rahîşte serê wî di xurcezîna xwe daniye
 Welleh laşe wî ser devê rê de daniya
 Bûye fitla tajî û kûçik û rovîya
 Hey lo hey lo lo hey lo!
 Ax hey lo lo hey lo hey lo loy!

Wextê ku serê wî jêkir û xiste xurcezîna xwe de dengê xwe li siwarê xwe kir û

got:

-Zarono!

-Ha!

-Derdê me mexseda me ev zilam bû, me heyfa xwe hilanî! Îdî hûn ji mi re ne lazimin, lê belê bila çar siwar filankes û filankes bila bi mire werin, evê dî hûn hemî vegerine malê.

-Ya Qol Qasim Axa! Çênabe, tu herê ku de? Emê bi hev re biçin.

-Îmkana wê nîne. Îşê we bimi re nema. Hûn vegerin mala xwe.

Rabû, çar siwar ji xwe re hilanî û ewê dî ji xwe vegeriyan. Pirsin carekê Çiyayê Maziya tu li ku yî? Hatine neqebeyna Çiyayê Maziya û Kela Comaniyê, gundek li wê derê heye, mêzand sofîyekî îxtiyar gelekî ji hevketî û perixî, belkî sed û bîst sal kiriye. Gihanê cem wî gotin:

-Selamun aleykum apê sofi!

-Aleykumesselam werehmetullah... Ha birazê?

-Tu bi Xwedê kî ev Çiyayê Maziya li ku ye?

-Birazê, emanetê min li we bê, hîç hûn bi aliyê Çiyayê Maziya ve neçin!

-Çima?

-Çimkî ev heywanên ku Xwedê teala xelq kirine; ji pilinga, şêra, gura û keftara û nizam çika, heywanê ku însana dikujin û dixwin gelekî tê de hene. Êdî qunaxa saetekê jî bawerke mirov newêrê nêzîkî wî çiyayî bibê. Îdî heke hûn bi ya amê xwe dikin, nêzîkî wî çiyayî nebin.

-Em dîtina wî dixwazin, ka li ku ye?

-Birazê, çavê min bi xwe na tirse lê feqet serê wî wilo wekî hêkekê di nav dûman û xumamê de xuya dike.

Axir meşîyan. Çûn, çûn û çûn gihîştin qûntara çiyê. Rabûn hespê xwe li binê çiyê girêdan û xulamekî li ber hiştin. Qol Qasim û sê siwarên xwe bi çiyê ve hilkişîyan. Hilkişîyane serê çiyê, çî neqeb û diyarê ku gihîştin serê wê, ewê bakin:

-Haaa Seyrê!

Pa Seyrê gura te kuşt, tu tehta de ketî, pilinga te perçiqandî, hirçan tu kuştî? Pejna wê nayê! Çûne serê çiyayê dî. Pejna wê nayê! Bû terqêna mexrebê kirin û ne kirin xuya nakê. Axir li wa bû êvar û nedîtin. Hatine ba hespê xwe razan. Wa bû sibe, dîsa heta bû terqêna esirê geriyan, "Wa Seyrê!" filan, xuya nekir! Neqebek li wê derê mabû, siwarek jî jê bakiriyê go, "Wa Seyrê!" Seyrê jî di bendekî de ye, ji xwe re giya, lovîkê, tîrşoyê û kereng û merenga dicivîne, ji xwe re şîva xwe hazir dikê. Ku gava dixwe deng diçe guhê wî, di bêjin "Wa Seyrê!". Hema carekê hilkişîya serê tehtê û go:

-Haaa!

Wextê ku Qol Qasim denge xweha xwe kir go, “Ya Rebê min şikir ji te re, vê neqlê hey kuramê min Elîyê Memed çû, hema denge xweha xwe kir, xweha min jî were deste min başe!”

Weleh carekê Qol Qasim bang kir go:

(Bi serhewa)

Lê lê Seyrê! Ez nizanim ev çi sihûde ev çi devran û deme?

Weleh lê lê xweha ka minê emê di Çiyayê Maziye de westiyan

Û ti qevet û ti taqeta me nema

Weleh heke tu yê min nasnakê ezê Qol Qasimê birayê te bi xwe me

Ax wey lê hey lê lê...

Weleh ya Xaliqo çi qa tu Rehmanî

Weleh Qol Qasim rabû ser xwe bi çeplê xweha xwe girt û ji Çiyayê Maziya anî

Weleh heyfa Elîyê Memed kurapê xwe bi deste xwe hilanî

Weleh carekê dî welatê Hesenan û Heyderan de çû banî

Hey lo hey lo lo ax hey lo lo hey loy!

Seyrê Hatun ile Ali (Mehmet oğlu)

Hesenan ve Heyderan bölgesinde yaşayan üç kardeş varmış. Bu kardeşler bahsedilen bölgelerin ağasıymış. Bu üç kardeşten büyük olan ikisi aynı anne ve babadan olma, diğerleri ise farklı anneden olmaymış. Küçük olanın adı “Kasım” imiş. Bu üç kardeşin “Seyrê” adında bir de kız kardeşi varmış. Seyrê Hatun, dillere destan bir güzelliğe sahipmiş ve birçok talibi varmış.

Bir gün büyük olan ağabeyi ona seslenmiş:

-Seyrê!

-Efendim!

-Sen de Hesenan ve Heyderan bölgelerinin ağasının kızıydın ve kız kardeşimizdin. İnsanlar erişkin hale gelip, olgunlaştıktan sonrasında kadın erkeksiz, erkek de kadınsız olmaz! Sen de artık evlilik çağına geldin. Artık senin hakkına girmeyelim kardeşim,

günahın bizim boynumuza girmesin. Sen ne zaman hazır olursan ve dersin ki “Ben birine vardım ya da biri var işte filanca kişinin oğlu filanca kişi” biz de kabul eder seni veririz.

-Abi!

-Efendim!

-Ben bu dünyada evlenmeyi, birine varmayı düşünmüyorum. Ancak eğer siz dersiniz ki “Biz seni kocaya vereceğiz!” orası başka! Bu konuştuklarımızla birlikte bana layık uygun birini bulursanız eğer, beni ona verebilirsiniz.

Bu üç kardeşin “Ali” adında bir amca oğlu varmış. Ali’nin babası hayatta değilmiş. Oldukça yakışıklı bir genç olan Ali, amca oğullarının elinde büyümüş. Derken günlerden bir gün bu üç kardeşin misafirleri gelmiş. Yaklaşık iki bine yakın süvari ile gelen bu misafirlerin yemeklerini hazırlamışlar. Çayları ve kahveleri ateş üzerinde pişmeye hazırlanırken, Ali de her zaman olduğu gibi misafirlerin arasında gidip geliyor, hizmet ediyormuş. Büyük olan ağabey kendisine seslenmiş:

-Ali!

-Efendim!

-Yemek misafirlerimizin boğazında kaldı! Nerede su taslarımız?

Ali telaşla odadan odaya koşturmuş. Bir o odaya, bir bu odaya... Derken Seyrê Hatun’un odasının kapısına gelmiş ve kapıyı üç defa çalmış: “Tık! Tık! Tık!” Kapının açılmasıyla birlikte Ali seslenmiş:

-Su taslarımız nerede?

Derken söz boğazında düğümlenmiş ve konuşamamış. Kapıda Seyrê’yi görünce vurulmuşa dönmüş ve utancından kapının ardına saklanmış. Gelgelelim Seyrê Ali’yi görünce bir yürekle değil, binlerce yürekle Ali’ye vurulmuş! Seyrê hizmetçisini çağırmış:

-Bu kapıdaki genç kim Allah aşkına?

-Şaka mı yapıyorsunuz efendim?

-Hayır, neden?

-Kendisi amcanızın oğlu “Ali” olur.

-Amcamın oğlu, öyle mi?

-Evet!

-Amcam Mehmet’in oğlu, öyle mi?

-Evet! Öyle.

Seyrê içinden şöyle devam etmiş “Allah şahidim olsun ki hayatta olduğum sürece Ali’den başkası bana haram, ölürsem de zaten toprağa giderim!” demiş. Derken sonrasında misafirler gitmiş.

Ali, arkadaşları ile birlikte vakit geçiriyormuş. Seyrê hizmetçisini çağırması ve şöyle demiş:

-Git ve Ali’ye de ki buraya, kapının önüne kadar gelsin, işi var!

Hizmetçi Ali’nin yanına gelmiş:

-Ali!

-Efendim!

-Seyrê Hatun seni çağırıyor, odaya kadar gelsin, işi var diyor!

-Ne işi var ki benimle?

-Ben de bilmiyorum, gelsin diyor!

Ali Seyrê’nin odasının önüne gelmiş ve kapıyı çalmış. Seyrê kapıyı açmış ve şöyle devam etmiş:

-Hoş geldin. Buyur! İçeri gel.

Ali geri çekilerek cevap vermiş:

-Hayır, gelmem.

-Neden?

-İçerde ne işim var? Bu kirli halimle, çarıkla, yamalı elbiselerimle nasıl geleyim içeri?

Derken Ali içeri girmiş ve gözünü odadaki işlemeli halıların, gümüş ve altınların ışıltısından ve Seyrê’nin güzelliğinden alamamış. Ardından şöyle demiş:

-Utaniyorum. Söyle bakalım! Derdin nedir? Odun mu kırayım? Onun haricinde ne işin olabilir ki benimle?

Seyrê kolundan tutarak Ali’yi çekmiş, bu esnada gömleği yırtılmış. Ve onu bir koltuğa oturtmuş. Kendi elleriyle bir kahve pişirerek, Ali’nin yanına oturmuş.

-Ali!

-Efendim!

-Ne için sana haber gönderdiğimi biliyor musun?

-Hayır, bilmiyorum.

-Yetişkinliğe girdiğim yıllardan bugüne dek sürekli beni istemeye geliyorlar. Geçen gün büyük abim benimle bu konuyla ilgili konuştu ve ben de “İstemiyorum” dedim. Dün seni görünce heyecanlandım ve etkilendim. Eğer sen de razıysan beni al, ben zaten razıyım! Beni nice diyarlardan ağalar, paşalar, melikler istiyorlar. Ben de diyorum ki istemiyorum! Seni gördüğüm andan beri fikrim değişti ve sanki birbirimiz için yaratıldığımızı hissettim! Eğer beni istersen, ben senden başkasına varmam!

Ali düşünceli bir halde iken kalkacak gibi olmuş. Seyrê elinden tutarak onu tekrardan oturtmuş.

-Ali!

-Efendim!

-İnan ki bu söylediklerimin hepsini yürekten söylüyorum. Yine söylüyorum, sen benden razıysan, ben senden razıyım. Eğer dersen ki “Senden razı değilim, istemiyorum” orası başka, ona bir şey diyemem.

-Seyrê!

-Efendim!

-Benim neyimden razı olacaksın ki? Üzerimdeki yırtık elbiselerle mi kabul edeceksin beni? Neyim var ki benimle evleneceksin?

-Ne olmuş, birbirimizden uzak mıyız ki böyle konuşuyorsun?

-Seni ne ile isteyeceğim?

-Para ile ne ile olacak...

-Para mı? Yırtık olan ceplerimde para ne arar?

-Neden öyle diyorsun, sen de Hesenan ve Heyderan bölgesinin ağası değil misin? Bu topraklar, bunca varlık aynı zamanda senin de değil midir?

-Benim olsalar dahi elimde değil, senin kardeşlerinin elinde hepsi.

-Ali!

-Efendim!

-Haklısın, yeni akıl edebildim. Bu zamanda paranın olmaması zahmetli iş, her şey para üzerine kurulmuş, insanlık da öyle!

-Evet öyle!

-Mademki öyle o zaman sen de beni kaçırırsın! Bu gece beni kendine kaçır! Kendini yiğit birinin vicdanına kollarına atarsın, dünyada ağa, melik çoktur. O zaman işimizi yaparlar.

-Seni kaçırayım öyle mi?

-Evet!

-Ben kimseyi tanımam, etmem, gerçi birini tanıyorum! Kendisine “İskan Ağa” derler. Comaniye Kalesindedir. Ezididir, Comaniye’nin ağasıdır.

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan birinci bölüm)

Sen kalk ve acele et

Kalk, ellerimden tut, Hesenan ve Heyderan bölgesinden beni kendine kaçır

Yiğitlerin ve aşiretlerin arasında beni kendinle gezdir

Ah hey lo ah hey lo...

Hadi kalk amcamın oğlu

Hadi kalk cana yakın...

Günler geçmiş, bir gece yarısı, saat gecenin ya biri ya da ikisi, Ali seslenmiş:

Seyrê! Amca kızı, ey dilber

Kalkıp, amcamın kızının ellerinden tutacağım

Hesenan ve Heyderan’dan birbirimizi kaçıracağız

Comaniye Kalesinin ağası olan İskan ağanın evine sığınacağız

Hey lê lê hey lê...

Ah hadi kalk Seyrê hey lê lê...

Vakit gece yarısı olmuş. Seyrê kalkıp altınlarını ve diğer değerli eşyalarını toplayıp çantasına koymuş. Giyinip kuşandıktan sonrasında Ali ile birlikte ver elini Comaniye Kalesi. Yola koyulmuşlar. Köy köy dolaşp “Comaniye nerede?” diye sora sora adımlamışlar. Derken yedinci günde Comaniye’ye varmışlar. Ali, kalenin hemen önüne geldiklerinde Seyrê’ye yönelerek şöyle demiş:

-Seyrê!

-Efendim!

-Bu adam ağadır. Kuşkusuz ki burada, erkeklerin ve kadınların odası ayrıdır. Sen kadınların bulunduğu odaya geçeceksin. Bu yüzden yan yana olmayacağız. Sana soru sormadıkları müddetçe yüreğinden geçenleri dile getirme! Eğer sana “Kardeşim, kimsin, kimlerdensin, bu gece vakti nereden geliyorsun?” diye sorarlarsa, asla “birini kaçırdım ve buraya geldim” deme! Onlara “Eşim ile birlikte çok uzaklardan geldik, bu

gece size misafiriz” diye cevap ver. Sonrasında Allah büyüktür, ne olacağını hep birlikte göreceğiz.

Derken sonrasında Seyrê, kadınların bulunduğu tarafa doğru geçerek kapıyı çalmış. Kadınlar Seyrê’yi içeri almışlar ve kendisine yemek vermişler. Seyrê yemeğini yedikten sonrasında kadınlar sormuşlar:

-Kardeşim, nereden geliyorsun?

-Ben ve eşim uzaklardan geldik, bu gece size misafiriz.

Seyrê sonrasında sessiz bir şekilde oturmaya devam etmiş. Ali, ağanın ve misafirlerin bulunduğu odaya geçmiş. Oda tıklım tıklımmış. Orada bulunanlar yatma vaktine kadar sohbet etmişler. Kalkma vakti geldiğinde, herkes evlerine dağılmış. Geriye bir tek ağanın uşağı ve Ali kalmış. İskan ağa tahtından inmiş ve hiç tanımadığı Ali’yi görmüş:

-Yeğenim! Nereden geliyorsun ve nereye gideceksin?

-Ey İskan ağa! Sana derdimi anlatmaya mecburum ve anlatacağım.

-De bakalım derdin nedir?

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan ikinci bölüm)

Comaniye’ye geldim ki ne kadar yüksekte bir yer

Ey İskan ağa! Ben ne yaptım, nasıl bir işe kalkıştım?

Amcamın kızını, elinden tutup kaçırdım

Onu Hesenan ve Heyderan bölgesinden getirdim

Ben senin gibi yiğit bir adam görmedim

Allah’a sığınarak kapına geldim

Ah hey lo hey lo lo...

İskan ağam hey lo lo hey lo...

Haydi kalk ağam hey lo lo hey lo...

Ben amcamın kızını kaçırdım

Kız kaçıranlar senin gibi mert insanları vekil kılar

Ben de kapına geldim

Amcamın kızı Seyrê Hatun’u kaçırdım

Hey lo hey lo lo...

Hadi kalk İskan ağam hey lo lo...

Ali derdini anlattıktan sonrasında İskan ağa sormuş:

-Seninle birlikte mi?

-Evet!

-Hani nerede?

-Kadınların yanında, onların bulunduğu odada.

-İsmin nedir?

-İsmim Ali'dir.

-Vay Ali! Başım gözüm üstüne gelmişsin. Ev senin evindir yeğenim. Yalnız yılda yaklaşık yirmi, otuza yakın kişi senin durumunda olup buraya geliyor. Umarım aranızda bir sıkıntı, bir husumet yoktur!

-Yoktur efendim!

-Senin gibi yüzlercesi geliyor. İşlerini yapıyorum, nikahlarını kıyıyorum ve evlerine yolluyorum. Bir sorum daha olacak sana Ali.

-Buyurun efendim!

-Maşallah! Sana bakıyorum da oldukça genç ve yakışıklısın, sıcak kanlısın, kaçırdığın da senin kadar oluyor mu?

-Bilmiyorum İskan ağa, onu kabul ettim, o da beni beğenmiş, böylece birbirimizi kaçıırıp senin evine geldik.

-Anladım, ben gidip onu da bir göreyim.

-Buyur, git gör.

İskan ağa, kadınların bulunduğu odaya geçmiş, bakmış ki Seyrê örtünmüş ve oturuyor. Kendisine seslenmiş:

-Seyrê, kardeşim! Benim evimde belki de bir yıla kadar kalacaksın ve bu zaman bir öğün ya da bir gün kadar değil ki her an örtünesin! Yüzünü aç ve rahat otur, kendini yabancı hissetme.

İskan ağanın söylemesinin ardından Seyrê yüzünü açmış.

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan üçüncü bölüm)

Gökyüzündeki bulutların rengi gözümde ne kadar da değişken oldu

Ey köylüler ve komşular yerimde duramayacak gibi oldum

Seyrê yavaşça elini çarşafına götürdüğü zaman

Ve o parlayan yüzünü açtığında
 İskan ağa yerinde duramaz oldu
 Hey lo hey lo hey lo hey lo loy!
 Başım gözüm üstüne geldin Seyrê
 Cennet hurisi Seyrê
 Kara gözlü Seyrê
 Şamamam benim Seyrê
 Hey lê lê lê!
 ...

İskan ağa Ali'nin yanına dönmüş, Ali kendisine sormuş:

-Gördün mü efendim?

-Evet, gördüm.

-Nasıldı?

-İyi, normal!

Daha sonra İskan ağa uşağına seslenmiş:

-Git ve köyün imamını çağır buraya gelsin!

Uşak imamı çağırılmış ve birlikte İskan ağaya gelmişler, İskan ağa seslenmiş:

-Hoca!

-Efendim!

-Kalk ve benimle gel, işin var!

İmam, İskan ağa birlikte dışarı çıkmış. İskan ağa imamın koluna girip onu bir köşeye çekerek:

-Hoca! Bir kız ile delikanlı birbirlerini kaçırmak benim evime gelmişler.

Bunların sahte bir şekilde nikahını yapman lazım!

-Nasıl yani, anlamadım?

-Yani sahte olarak siyaseten, hakkıyla olmayacak usulsüz bir şekilde!

-Öyle iş mi olur?

-Yahu yap diyorum sana, günahı benim boynuma!

-Günahı senin boynuna öyle mi?

-Evet öyle! Ne günahı olacak ki?

-Pekâlâ!

İmam, İskan ağanın dediği şekilde bir nikah kıymış. Ağanın odasına tekrardan geldiklerinde Ali şöyle demiş:

-İskan ağa senden bir ricam olacak!

-De bakalım Ali, nedir?

-Ben ve amcamın kızı, çocukluğumuzdan beri Hesenan ve Heyderan'da büyüdük, orası bizim memleketimiz ve günlerdir oradan uzaktayız, memleketimizi özledik. Bu yüzden diyorum ki ikimiz aynı odada kalsak, memleketten, anılarımızdan bahsetsek, muhabbet etsek, içimiz açılır, daha iyi olur diye düşünüyorum.

-Tamam olur.

İskan ağa, uşağına odayı hazırlamalarını söylemiş. Ali ve Seyrê odalarına geçmişler. İskan ağa, sıkıntıdan bir o yana, bir bu yana yürümüş, yerinde duramamış. Seyrê girmiş bir kere ağanın zihnine, bahçeye gitmiş olmamış, salona gelmiş olmamış. Hançerini ve tabancasını almış, Ali ile Seyrê'nin kaldığı odanın kapısına gelmiş.

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan dördüncü bölüm)

Hey hey İskan ağa kalkmış ve ne yapmış?

Ali ile Seyrê'nin odasına gittiği zaman kapı açılmış

Lüks lambasına gerek yokmuş

Seyrê'nin yüzünün şavkı gözlerine vurmuş

Ali'nin başına gitmiş ve durmuş

Hançerini çıkardığı gibi Ali'nin şah damarına vurmuş

Hey lo hey lo lo!

Hey lê hey lê lê!

Vah kimsesiz kalmış Seyrê!

Vah garip Seyrê!

Seyrê, kan damlalarının yüzüne gelmesiyle birlikte irkilmiş. Tam çılgılık atacağı esnada tepelerine dikilmiş olan İskan ağayı görmüş. Ardından Ali'ye yönelmiş, yarasının henüz taze olduğunu ve Ali'nin kanlar içinde kıvrandığını görmüş. Feryatla kendini Ali'nin üstüne atmış.

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan beşinci bölüm)

Seyrê! Halimiz gam ve keder!
 Dilerim Allah'tan hiçbir zaman iyilik görmesin İskan ağa!
 Nerden bilebilirdim ki bu kan gölüne düşeceğimizi?
 Kalkmaz mısın, gitmez misin Hesenan ve Heyderan'a?
 Haberimizi ulaştır kardeşin Kasım'a
 Gelsin intikamımızı alsın İskan ağadan
 Hey lê hey lê hey lê hey lê hey lê!
 Haydi kalk Seyrê!

Ali'nin bu sözlerinden sonrasında Seyrê çılgınlıkla kendini dışarıya atmış ve üstünü başını parçalayarak gece yarısı dağlara, çöllere düşmüş. Üzerinden iki saat geçmesine rağmen, İskan ağa hâlâ elinde hançeri Ali'nin cenazesinin başında şaşakalmış. Bir ara kendine gelmiş. Ve içinden “Bunlar neden buraya geldiler şimdi!” demiş. Ardından kalkıp Seyrê'nin peşine düşmüş. Odaya koşmuş yok! Salona koşmuş yok! Bahçeye bakmış yok! Nereden bulacak?

Seyrê, yönünü dağlara çevirmiş ve feryat figan gözyaşları içinde saçlarını yolarak yürümüş. Yedi gün geçmiş ve ağzına bir lokma yiyecek girmemiş. Dağlarda kimsesiz bir başına yürümüş. Yüksek bir dağın yamacındayken, kulağına kurtların uluma sesleri gelmiş. Yürümeye devam etmiş. Dağın zirvesine yakın, sarp kayalıklardaki dağ keçilerinin yanına gitmiş. Keçilerin kendinden çekindiğini gördüğünde, “Silahım yok, benden çekinmeyin. Silah olsa bile size zarar verecek değilim. Çünkü ben de tıpkı sizin gibi insanlardan kaçarak çöllere dağlara geldim. Canım çok sıkkın, bu yüzden bu gece sizinle kalmayı düşünüyorum.” demiş. Doğal olarak keçilerin her biri farklı bir tarafa kaçmış. Seyrê birkaç gün aralarında kalmış. Bir gün dolaşırken dikkatini toplayıp baktığında, bir avcının avına odaklandığını görmüş. Avcı, tüfeğiyle avını vurmuş ve avının postunu soymak için ağaca bağlamış. O sırada Seyrê, avcının arkasına geçerek kendisine seslenmiş:

-Dayı!

-Efendim kızım! Bu dağlarda ne yapıyorsun? İnsan mısın, cin misin? Nesin sen?

-Uzunca bir derdim var. Ne sen sor ne ben söyleyeyim! Senden bir ricam olacak.

Avının postunu bana verebilir misin? Ona ihtiyacım var.

-Elbette veririm kızım.

Avcı, avının postunu ve etini ayırdıktan sonrasında, postu Seyrê'ye vermiş. Seyrê postu alıp olduğu gibi giymiş. Bunu kıyafet olmanın yanı sıra hayvanların dikkatini çekmemek için yapmış. Gece hayvanlarla birlikte mağarada kalmış. Sabah olduğunda etraftaki bitkileri toplayarak beslenmiş. Günler böylece geçip gitmiş.

Gel zaman git zaman bir gün dağda gezerken bir yabancının vadiden geçtiğini görmüş ve seslenmiş:

-Hey, yabancı!

Oradan geçen Feqî, bir medrese öğrencisi olup, sese kulak vermiş. Etrafına bakınmış, kimsecikler yok. “Bu ses de neyin nesi?” demiş. Yukarıya doğru bakınca kayalıklarda oturan Seyrê'yi görmüş. Kendi kendine “Bu kadın bir başına dağda ne yapıyor? Yakınlarda bir köy olduğunu da sanmıyorum ki oradan buraya odun ya da bitki toplamak için gelmiş olsun. Belki de bir ayıdan ya da kurtlardan kaçıp buralara kadar gelmiştir. Bir sıkıntısı olmalı. Gideyim de sorayım.” demiş. Medrese öğrencisi dağa tırmanmak için kayalıklara doğru gelmiş. Mümkün değil. Oraya tırmanamayacağını anlayınca, seslenmiş:

-Hey, kardeşim! Derdin nedir, ne diyorsun?

-Hoş geldin. Bir derdim var. Hesenan ve Heyderan'a göndermem gereken bir haber var. Bu isteğimi yerine getirebilir misin?

-Kardeşim, elimden gelen bir şey ise mutlaka iletirim. Söyle bakalım derdini.

Seyrê seslenmiş:

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan altıncı bölüm)

Kardeşim kalk ve acele et
Hesenan ve Heyderan uzaktadır
Uzunca bir yol tutar
Oraya ulaştığında Kasım'a haber ver
Kendisi küçük kardeşim olur
Söyleyeceklerimi ona ulaştır
Ona de ki Seyrê şöyle demiş
Ah abim dermanım kalmadı
Vay başıma ki dağlarda gezer oldum

Vahşi hayvanlarla birlikte yaşar oldum
 Bu utanç ve üzüntüyle yer yüzünde duramam
 Gencecik Ali'nin kanı Comaniye'de
 İskan ağının yanında
 Vah anam kimsesiz kalmış garibim
 Ah hey lo hey lo lo hey lo hey lo lo...

-Anladın mı kardeşim anlattıklarımı?

-Kardeşim sen anlatırken yanıma not aldım. Sen hiç merak etme. Haberi bahsettiğin yere ulaştıracağıma dair gönlün ferah olsun. Benim nasıl yol katettiğimi sen bilmiyorsun ancak görenler var. Batı rüzgârı benimle yol arkadaşı olmuş. Bir keresinde bana “Ne kadar da hızlısın, biraz yavaşla da birlikte gidelim!” dedi. Ben de “Ya sen rüzgârsın ve dağlardan, vadilerden, derelerden, çalılıklardan geçer durursun, senle biz denk değiliz, arkadaş olamayız!” dedim. Bu yüzden merak etme ve inan ki önce Allah rızası için ve sonra da senin hatırın için susuzluktan ölecek olsam dahi haberini tez ulaştırmak adına en soğuk kaynaktan bile su içmeden yoluma devam edeceğim!

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan yedinci bölüm)

Sarp ve taşlarla dolu asi bir dağ olan Mazıdağı'na düştüm
 Feqî birkaç dua okuyup yola koyuldu
 İmdadını Allah'a ulaştırdı
 “Feqî'ye, annesine ve babasına maşallah” diyeceksiniz
 İlk sıçrayışta ağaçların ve kayalıkların arasına girdi
 İkinci sıçrayışta Çomera Kilisesi'ne vardı
 Üçüncü sıçrayışta kendini Hesenan ve Heyderan'a attı
 Hadi kalk hüzünlü Seyrê Ah hey lê vah hey lê lê!

Feqî, Hesenan ve Heyderan'a varmış ve köy meydanına doğru ilerleyerek gördüğü birkaç kişiye sormuş.

-Bu köyün ağası kimdir?

-Bu köyün ağası üç kardeştir. Üçünün de odası farklıdır. Şu görünen oda, büyük olanın odasıdır.

Derken Feqî, kardeşlerden büyük olanın odasına doğru ilerlemiş ve selamını vererek, Seyrê'nin kendisinden ulaştırmasını istediği kâğıdı heybesinden çıkararak kardeşine uzatmış. Kardeşi kâğıdı okumuş ama bir cevap vermemiş. Bunun üzerine Feqî oradan ayrılarak diğerinin odasına gitmiş ve aynı şekilde kâğıdı uzatmış. O da cevap vermeyince, Feqî tekrardan kâğıda baktığında Kasım isminin yazdığını görünce oradan da ayrılarak gördüğü bir kadına sormuş.

-Kardeşim! Allah aşkına, üç kardeşten Kasım'ın odası hangisi?

-Kasım yaklaşık bir ay kadardır kız kardeşinin kederinden eve uğramıyor. Amcasının oğlu kız kardeşini kaçırdı. Onu aramadığı memleket kalmadı ancak ne yaptıysa bulamadı. Bu yüzden sürekli köyün etrafındaki çayırlarda dolanıyor, eve gelmiyor.

-Öyle mi?

-Evet öyle.

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan sekizinci bölüm)

Dikkatinizi toplayın da bakın Feqî ne yapmış?

Bir defada köyün etrafını gezmiş

Dikkatini yoğunlaştırarak vermiş ki Kasım orada

Çayırdaki öylece uyuyor

Yanına gitmiş elini başına koymuş

Kasım uyandığında Feqî elindeki notu ona vermiş

Notu okuduktan sonra Kasım'ın gözyaşları çeşme gibi akmaya başlamış

Kasım ceplerini yoklayarak üstündeki birkaç altını Feqî'nin cebine koymuş

“Feqî benim ve babamın başımızın üstüne gelmiş.” demiş

Feqî kalkmış hatır isteyerek artık kendi yoluna koyulmuş

Kasım da kalkmış evin yolunu tutmuş

Ah hey looo... Hey lo looo hey lo loy!

Kasım eve gelerek köşkün damına çıkmış. Sesini yükselterek “Heeey! Yedi yaşından büyük olup da kılıç ve kalkan kullanmayı, at binmeyi bilenler bir an evvel bu kapının önünde toplansınlar. Eğer aranızdan bu saydıklarımın sahip olup da gelmeyecek olan çıkarsa alnını karışlarım!” şeklinde çağrıda bulunmuş. Kasım’ın bu fermanına kayıtsız kalacak adam yokmuş! Kısa bir süre sonra süvariler köşkün kapısının önünde toplanmışlar ve “Buyur söyle Kasım, emrindeyiz!” diyerek hazırda beklemişler. Derken Kasım, bin beş yüz kadar süvarisiyle birlikte Comaniye’nin yolunu tutmuş.

Comaniye’ye varmışlar ve etrafını kuşatacak şekilde konuşlanmışlar. Kasım süvarilerine seslenmiş.

-Çocuklar!

-Efendim!

-İskan ağa tıpkı bir tilki gibidir. Eğer “Gidip kendisine geldiğimizi söyleyeceğiz, sen düşmanımızsın, hadi gel de çarpışalım!” dersiniz aldanırsınız. Bu yüzden çadırlarımızın arasında nöbetçiler bırakarak sabahı bekleyeceğiz. Sabah kendisine “işte ben geldim” diye haber yollayacağım ki onu ancak o şekilde elime geçirebilirim. Sizin fikriniz nedir, ne diyorsunuz?

-Aslolan sensin Kasım.

Sabah olmuş. Kasım, not yazdığı kâğıdı adamlarından birine uzatarak “İskan ağanın yanına git ve ona de ki kız kardeşimi kaçırın adamı öldürmesinden mutluluk duydum ve bunun için onu mükafatlandırmak isterim!” demiş. Görevlendirdiği adamı İskan ağanın kapısına giderek üç defa kapıyı çalmış “Tık! Tık! Tık!” bunun üzerine İskan ağa seslenmiş.

-Kimdir o?

-Benim İskan ağa!

Kapıyı açtıktan sonrasında İskan ağa sormuş:

-Sen kimsin?

-Ben Kasım ağanın uşağıyım. Karşıda görünen çadırların hepsi onundur. Buraya kendisi yolladı beni. Dedi ki “Duyduğum kadarıyla kız kardeşimi kaçırın İskan ağa kendi elleriyle vurmuş, bundan dolayı çok memnunum ve isterim ki kendisine bu iyiliği karşısında bir armağan vereyim.”

İskan ağa kibirlenip böbürlenerek uşağa cevap vermiş.

-Yahu! Benim gibi cesur adam var mı? Evet ben öldürdüm. Zaten o da bunu ister!

İskan ağa ayağını üzengiye geçirerek atına binmiş. Tıpkı bir leğen kadar olan fötrünü başına takarak atını Kasım ağanın çadırına doğru sürmüştü.

-Selamünaleyküm!

-Ve aleyküm selam İskan ağa! Bu yiğitliği gösteren sen miydin?

-Evet vallahi o söylediğin kişi benim!

-Ali de babayiğit birisiydi. Yani nasıl oldu, nasıl denk geldi de onu öldürebildin?

-Akşam vaktiydi. İki kişi kapıma gelmişti. Ben de siyaseten, mahsustan yataklarımı bir odada, yan yana olacakları şekilde yaptırdım. Gece yarısı olduğunda hançerimi alıp yanlarına gittiğimde tatlı uykusundayken onu sırtından hançerledim. Doğrusu kızını yanımda tutup sana haber yollamayı düşünüyordum ama onu tutmak üzereyken kaçtı. O gün bugündür haberim yok, nereye gitti bilmiyorum.

-Demek öyle öldürdün!

-Evet!

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan dokuzuncu bölüm)

İskan ağa bu sözleri söylediği zaman

Kasım'ın ciğeri yanıyor yüreğini ve içini alevler sarıyordu

Kasım ayağa kalktı ve yüksek sesle bağırarak dedi ki

“Ali gibi birine nasıl kıydın? Elin nasıl vardı buna?”

Akılca Kasım'ın amca oğlunun ölümünü istediğini söylüyorsun

Hey looo hey lo looo hey looo hey lo lo!

Ah hey looo hey lo looo İskano hey looo hey lo looo!

Bir anda Kasım kalkmış ne yapmış?

Kalkmış ayağındaki çizmeleri çıkarmış

Ellerini atın arkasına bağlamış

Üç saat boyunca öylece gezdirmiş

Ardından onu tekrardan yanına getirdiğinde

Hançeriyle amca oğlunun intikamını almış

Cesedini yol üstünde bırakmış
Tazıların, köpeklerin ve tilkilerin yemi olmuş
Hey looo hey lo looo hey looo hey lo looo!

Kasım intikamını aldıktan sonra süvarilerine seslenmiş.

-Çocuklar! Derdimiz ve maksadımız bu adamdı. İntikamımızı aldık. Benimle bir işiniz kalmadı. Fakat şu sayacağım birkaç adam benimle kalsın. Geriye kalanlar dönsünler, evlerine gitsinler.

Süvariler hep birlikte bu karara karşı durarak cevap vermişler.

-Asla olmaz! Seni bırakmayız, biz de seninle geleceğiz!

-İmkânı yok bunun, sizin burada işiniz kalmadı. Üç dört süvarinin kalması yeterli.

Kasım yanında olacak üç dört süvariye belirledikten sonra Mazıdağı'na doğru yola koyulmuş. Mazıdağı ile Comaniyê arasındaki boğaza vardıklarında, takriben yüz yirmi yaşında olan, gücü iyice azalmış ihtiyar bir adama rastlamışlar. Yanına vardıklarında selam vermişler.

-Selamünaleyküm amca!

-Aleykümselam yeğenim buyur!

-Allah aşkına Mazıdağı nerededir?

-Yeğenim beni dinleyecek olursanız eğer, Mazıdağı'na hiç gitmeyin!

-Neden?

-Çünkü aslan, kaplan, sırtlan, kurt gibi yabani daha sayamadığım Allah'ın yarattığı ne kadar vahşi yırtıcı hayvan varsa o dağdadır. Buraya bir saat kadar uzaklıktadır. İnsanlar o dağa yaklaşamaz. Eğer amcanızı dinlerseniz, kesinlikle o dağa yaklaşmayın.

-Biz görmek istiyoruz, nerededir?

-Gözlerim iyi görmüyor yalnız alaca karanlıkta başı sislerin içinde tıpkı bir yumurta gibi görünür, devam edin iyi bakarsanız görürsünüz.

Devam etmişler ve epey yol aldıktan sonra dağın eteğine varmışlar. Atlarını bağlayıp, onlara göz kulak olması için bir adamlarını orada bırakmışlar. Ardından Kasım ve adamları dağa tırmanmış, ne kadar gedik, geçit ve uçurum varsa hepsine

bakmışlar. Bakmadık yer bırakmamışlar. “Seyrê!” diye seslenmişler ama ses seda yok. Kasım saatlerce düşünmüş, söylenmeye başlamış.

-Seyrê, seni kurtlar mı yedi, kaplanlar mı parçaladı, uçurumdan mı düştün, ayılar mı öldürdü seni? Hiçbir haber yok, sesin soluğun çıkmıyor.

Akşam olmuş. Kasım üç kez daha seslenmiş ama dağ, taş duymazlıktan gelmiş. O geceyi orada geçirmişler. Aralarında konuşmuşlar.

-Günlerdir bu dağın zirvesindeyiz. İnsan bunca zaman burada hayatta kalabilir mi? Seyrê bulunduğumuz bu yerde hayatta mıdır ki bize ses versin. Gidelim buradan.

Oradan ayrılmışlar. Bakmadıkları tepelere yönelmişler. Yeni tırmandıkları yüksekçe bir tepeden seslenmişler.

-Seyrêê!

Seslendikleri vakit Seyrê de karnını doyurabilmek için kenger topluyormuş. Seyrê uzaktan gelen sesi duyar duymaz seslenmiş.

-Heey!

Kasım Seyrê'nin sesini duyar duymaz heyecanlanarak “Kız kardeşimin sesini duydum ya bu bana yeter!” demiş. Yaklaştıkça tekrardan seslenmiş.

-Seyrêê!

-Efendim!

-Sen misin kardeşim?

-Evet ağabey!

Kasım seslenmiş.

(Uzun hava formunda icra edilmiş olan onuncu bölüm)

Hey lê Seyrê!

Bilmem bu ne devirdir ne devrandır böyle

Eğer tanıyamadıysan kardeşin Kasım'ım ben

Mazıdağı'nda çok yorulduk takatimiz kalmadı

Ah hey lêêê hey lêêê lê

Ey Allah'ım ne kadar da merhametlisin

Kasım kalktı kız kardeşinin ellerinden tuttu

Onu Mazıdağı'ndan getirdi

Ali'nin intikamını kendi elleriyle aldı

Ardından tekrardan memleketi olan Hesenan ve Heyderan'a döndü

Hey looo hey lo looo hey loooy!

Yöresi:

Batman

Kaynak Kişi:

Miradê Kinê

Süresi:

Eva Eva

Derleyen:

Kayıttan Alındı

Notaya Alan:

Süleyman TOY

♩ = 120

5
9
13
17
21
25
29
33
37

E va e va e va ya kü bê jim e va
xe wa ça vêm na ye ne bí ro ju ne bi se va
Sed qî zî bi di ne mi n bi wa qa yîl na bi m
Der dê min sí ri na ez wê na dîm te va
Der de min sí ri na ez wê na dîm te va
e va e va e va ya kü be jim e va

Şekil 26: Eva Eva.

Şekil 26’ daki eserin kayıttan icra edildiği asıl ton La sesi, notaya alındığı ton ise Do sesidir. “Eva Eva” adlı eser analiz edildiğinde, notaya alınan eser “Miradê Kinê” adlı icracı tarafından Rebap enstrümanı eşliğiyle seslendirilmiştir. Eser kayıttan notaya

alınmıştır. Eser makamsal olarak analiz edildiğinde Do Müstezat düzeninde icra edildiği ve karar sesinin Do (Çargâh) perdesi olduğu görülmektedir. Ezginin ses sahasına bakıldığında, gezintilerin La (Dügâh) perdesinin dem olarak ve Si (Buselik) perdesinin ise yeden olarak kullanılmasıyla birlikte, Do (Çargâh) perdesi ile Sol (Gerdaniye) perdesi aralığında yapıldığı görülmektedir. Ritim yapısının 6/8 bileşik ikili (3+3) şeklinde olduğu görülmektedir.

Şekil 27: Eva Eva adlı eserin ses sahası.

Yöresi:
Batman
Kaynak Kişi:
Miradê Kinê
Süresi:

Derleyen:
Kayıttan Alındı
Notaya Alan:
Süleyman TOY

Keçikê Bimeş Bimeş

♩- 128

Şekil 28: Keçikê Bimeş Bimeş.

Şekil 28’deki eserin kayıttan icra edildiği asıl ton Si sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. “Keçikê Bimeş” adlı eser analiz edildiğinde, notaya alınan eser, “Miradê Kinê” adlı icracı tarafından Rebap enstrümanı eşliğiyle seslendirilmiştir. Eser kayıttan notaya alınmıştır. Eser makamsal olarak analiz edildiğinde, Uşşak makamı dizisinde icra edildiği ve karar sesinin La (Dügâh) perdesi olduğu görülmektedir. Ezginin ses sahasına bakıldığında, gezintilerin Sol (Rast) yeden perdesi ve güçlü olan Re (Neva) perdesi aralığında yapıldığı görülmektedir. Ezginin notasyonu biçimsel olarak analiz edildiğinde birinci derece ile giriş yapıldığı, ezginin devamında Sol (Rast) perdesi yeden konumunda kullanılarak kararın güçlendirildiği, ardından üçüncü ve dördüncü derecelerin güçlendirilerek tınılandırıldığı, ritim yapısının 2/4 basit ikili şeklinde olduğu, bazı örgelerin sekilemeler ile birlikte zamansal olarak daraltıldığı görülmektedir.

Şekil 29: Eserin ses sahası.

Yöresi:
Batman
Kaynak Kişi:
Miradê Kinê
Süresi:
♩ = 120

Derleyen:
Kayıttan Alındı
Notaya Alan:
Süleyman TOY

Ew Jî Jîne

♩ = 120

♩

Ew jî ji na a gir bar da ma la mi na (Saz)

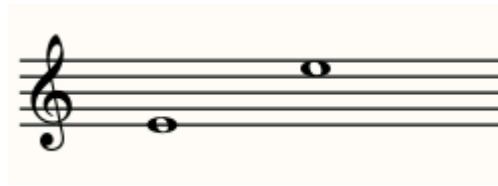
diş te xi la tu car do rê na dê mi na (Saz) por bi reş ke we ke ke ja

wa bi zi na (Saz) bê xi re ta ke sî bi şo jê ra ti ne ma şan sê mi na

(Saz) ma ew jî ji na (Saz) ma ew jî ji na

Şekil 30: Ev Ji Jine.

Şekil 30' daki eserin kayıttan icra edildiği asıl ton Sol sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. “Ev Jî Jine” adlı eser analiz edildiğinde, notaya alınan eser, “Miradê Kinê” adlı icracı tarafından Rebap enstrümanı eşliğiyle seslendirilmiştir. Eser kayıttan notaya alınmıştır. Eser makamsal olarak analiz edildiğinde, Uşşak makamı dizisinde icra edildiği ve karar sesinin La (Dügâh) perdesi olduğu görülmektedir. Ezgide ses sahası bağlamındaki gezintilerin, Sol (Rast) yeden perdesi ve gerisinde konumlanan Fa diyez (Irak) perdesi ve bazı bölümlerde ondan da önce konumlanan Mi (Hüseyni Aşiran) perdesine kadar genişleyerek, güçlü olan Re (Neva) perdesi ve Mi (Hüseyni) perdesi aralığında yapıldığı görülmektedir. Ezginin notasyonu biçimsel olarak analiz edildiğinde, ikinci derece ile giriş yapıldığı, ezginin devamında Do (Çargâh) perdesi ve Re (Neva) perdesinin güçlendirilerek, ardından gelen ölçülerde sekilemelerle birlikte önce Si bemol 2 (segâh) perdesini, daha sonra yeden ses olarak Sol (Rast) perdesiyle kararı güçlendirdiği görülmektedir. Ritim yapısının 2/4 basit ikili şeklinde olduğu görülmektedir. Eserin donanım bölümünde uygulanan koma seslerin, Si bemol 2 (Segâh) ve Fa diyez (Eviç) olduğu görülmektedir.

Şekil 31: Eserin ses sahası.

Yöresi:
Batman
Kaynak Kişi:
Miradê Kinê
Süresi:

Derleven:
Kayıttan Alındı
Notaya Alan:
Süleyman TOY

Awirê Esmera

♩ = 136

♩

5

9

13

17

21

25

Ez wan gew ra

29

hez di kim lê es me re ki ez kuş ti ma (Saz)

Şekil 32: Awirê Esmera.

33
ke tim der dê e vî nî yê ke sek na bê je çi ma (Saz)

38
ke tim der dê e vî nî yê tû kes na bê je çi ma

Xwezi te dil bi firota lê
Her evin dibu jiboyî ta

Carkê tenê bigota lo
Lawiko ez ya tema

Jêre beje vî derdî lê
Dil girtîye na berdê (bernadê)

Kî nazdikim vadera (vî erdî)
Jiboyî xatirê wî ez hatima

Şekil 32 ve devamı olan 33' deki eserin kayıttan icra edildiği asıl ton Sol diyez sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. “Awirê Esmera” adlı eser analiz edildiğinde, notaya alınan eser, “Miradê Kinê” adlı icracı tarafından, Rebap enstrümanı eşliğiyle seslendirilmiştir. Eser kayıttan notaya alınmıştır. Eser makamsal olarak analiz edildiğinde, Hüseyinî makamı dizisinde icra edildiği ve karar sesinin La (Dügâh) perdesi olduğu görülmektedir. Ezginin ses sahasına bakıldığında, gezintilerin La (Dügâh) perdesi ve Sol (Gerdaniye) perdesi aralığında yapıldığı görülmektedir. Ezginin notasyonu biçimsel olarak analiz edildiğinde, dördüncü derece ile giriş yapıldığı, ezginin devamında üçüncü ve beşinci derecelerin güçlendirilip, ardından sırasıyla Do (çargâh) ve Si bemol 2 (segâh) perdelerinde kalışların duyurulduğu, ritim yapısının 2/4 basit ikili şeklinde olduğu görülmektedir.

Şekil 34: Eserin ses sahası.

Kaynak Kişi:Miradê Kinê

Notaya Alan: Süleyman TOY
Derleyen: Kayıttan Alındı

SÎNEMÊ

Şekil 35: Sînemê.

Şekil 35’deki eserin kayıttan icra edildiği asıl ton Do diyez sesi, notaya alındığı ton ise La sesidir. “Sînemê” adlı eser analiz edildiğinde, notaya alınan eser “Miradê Kinê” adlı icracı tarafından, Rebap enstrümanı eşliğiyle seslendirilmiştir. Eser kayıttan notaya alınmıştır. Makamsal olarak bakıldığında, Kürdi makamı dizisinde icra edildiği ve karar sesinin La (Dügâh) perdesi olduğu görülmektedir. Ezginin ses sahasına bakıldığında gezintilerin olarak La (Dügâh) perdesi ile Re (Neva) perdesi aralığında yapıldığı ve yeden olarak Sol (Rast) perdesinin kullanıldığı görülmektedir. Ritim yapısının 6/8 bileşik ikili (3+3) şeklinde olduğu görülmektedir.

Şekil 36: Eserin ses sahası.

5.6. Bölgede Derlenen Eserlerin İcrasında Kullanılan Enstrümanlar

5.6.1. Dilli Kaval

Yapımında genellikle sert ağaçların kullanıldığı Dilli Kaval, 12 sestene oluşmaktadır. Dilli kaval, Soprano ve Alto ses aralığındadır. Ebatları değişen bu enstrümanın genellikle iki buçuk oktav ses aralığına sahip olduğu bilinmektedir.

Eski dönemlerde köylerdeki düğünlerin dilli kaval ve def eşliğinde akustik bir biçimde yapıldığı, zamanla bu geleneğin yerini elektronik donanımlı enstrümanlara bıraktığı bilgisine ulaşılmaktadır.

Şekil 37: Dilli Kaval.

5.6.2. Rebabın Tarihçesi

Dünyanın farklı coğrafyalarında icra edilen Rebabın kesin bir tarihi bilinmemekle birlikte Evliya Çelebi, Rebabın tarihinin Süleyman Peygamber dönemine dayandığını aktarmaktadır. Rebabın Anadolu'ya geliş serüveninin ise Mevlânâ hazretlerinin ailesi tarafından olduğu tahmin edilmektedir. Bu çalgının Endülüs Emevileri ile İspanya'ya taşındığı ve ardından Orta Avrupa'ya kadar yayıldığı aktarılmaktadır (Altınparmak, 2007, s. 13).

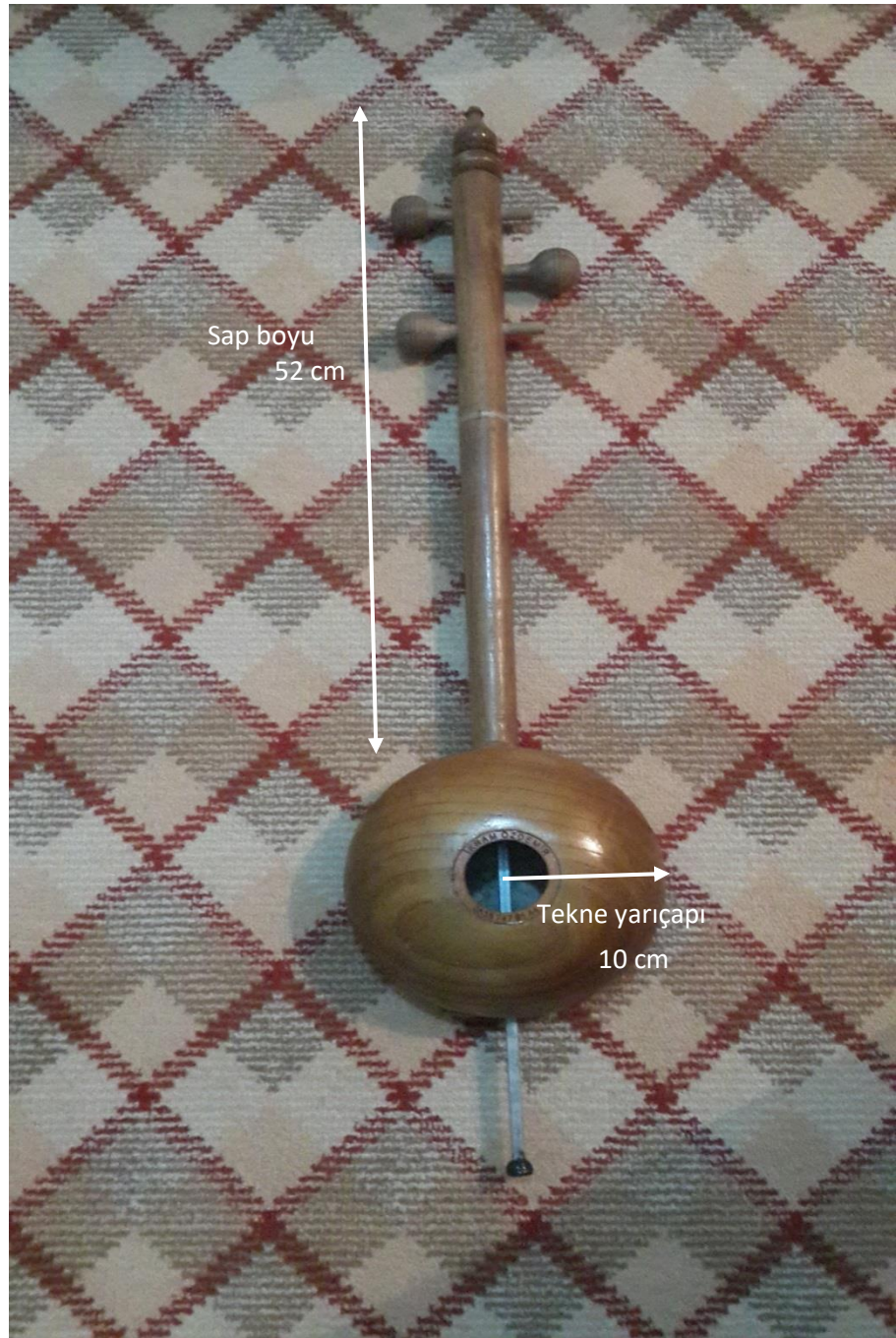
5.6.3. Batman ve Mardin Çevresinde İcra Edilen Rebap

Rebap enstrümanı Batman ve Mardin çevresinde ağırlıklı olarak icralarda kullanılmaktadır. Domlar, icrasıyla geçimlerini sağladıkları yöreye özgü Rebaplarını kendileri üretmektedirler. Bu enstrümanın yapımında ceviz ağacı, dut ağacı, balık derisi ve at kuyruğu kullanılmaktadır. Rebabın tekne, burgular ve klavye -sap- kısmı için ceviz ya da dut ağacı, ses aktarımının etkili bir şekilde sağlanması açısından rezonatör işlevi gören gövde kısmına kapak olarak gerdirilmek üzere balık derisi ve icrasında kullanılan yay için at kuyruğu kullanılmaktadır. Bölgede görülen Rebabın genel uzunluğu 78 cm, sap uzunluğu 52 cm, klavye uzunluğu 26 cm, klavye genişliği 3 cm, ayak (takoz) uzunluğu 11 cm, tekne yarıçapı 10 cm, eşik genişliği 2 cm, burgu boyu 9 cm, burgu yatağı boyu 26 cm ve icra için kullanılan yay uzunluğu 59 cm' dir. Toplamda 3 teli olan Rebabın akort sistemi kalın telden ince tele doğru sıralarsak eğer temel sesin üzerine dördüncü derece ve onun da üstüne bir dördüncü derece çekilerek yapılmaktadır. Akort sistemi:

Re (D) (kalın tel), Sol (G) (orta tel), Do (C) (ince tel) şeklindedir.

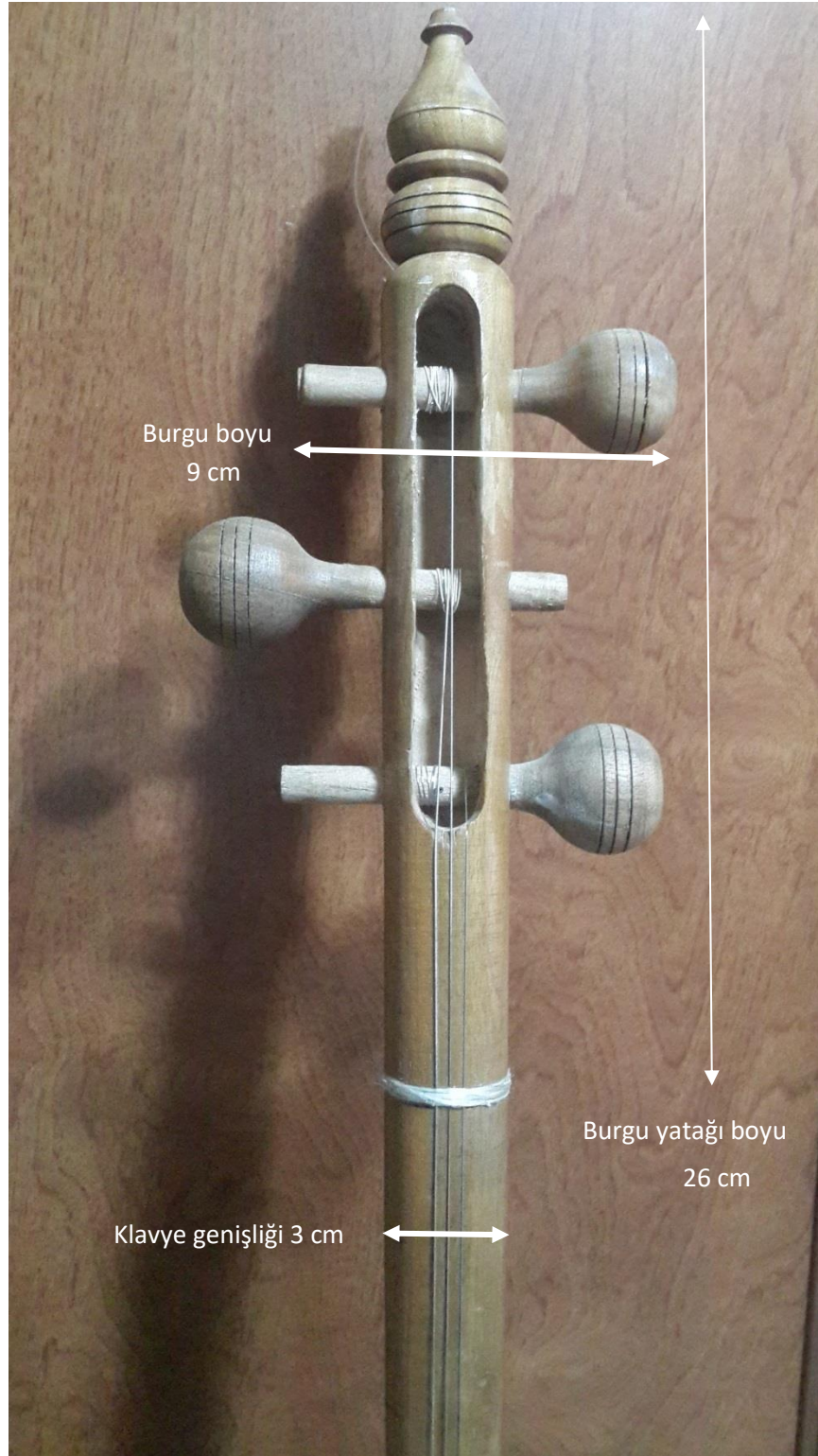
Şekil 38: Rebap.

Şekil 39: Rebap.

Şekil 40: Tekne ve alt eşik.

Şekil 41: Klavye ve burgular.

Şekil 42: Yay.

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

“Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Domların Kültürel Müzik Yaşantısı” adlı Batman, Mardin şehirleri ve Bismil ilçesiyle sınırlandırılan araştırmada, bu bölgelerdeki Domların müzik kültürleri ve yaşayışları ile ilgili incelemeler yapılmıştır. Araştırmada Domların yaşadıkları topluluklarla olan etkileşimleri irdelenmiş, önemli görülen müzisyenlerin icraları, görüşmelerden elde edilen kayıtlar notalandırılarak incelenmiştir.

Yapılan araştırmanın neticesinde bu bölgede Domlar tarafından ağırlıklı olarak icra edilen ezgilere bakıldığında birçok farklı makam çeşitliliğinin olduğu görülmektedir. Bu ezgilerin makamlarına bakıldığında, Hüseyini, Uşşak, Müstezat, Karcıgar, Hicaz ve Kürdi gibi makamların ağırlıklı olarak kullanıldığı saptanmıştır. Ezgilerin ses sahalarına bakıldığında genellikle 4 ya da 7 ses aralığında icra edildikleri görülmektedir.

Ezgilerin ritim yapılarının genellikle 2, 4 ve 6 zamanlı kalıplardan oluştuğu tespit edilmiştir. Bunlar 2/4 basit ikili zamanı, 4/4 basit dörtlü ve 6/8 bileşik ikili 3+3 biçimindedir. Eserlere bakıldığında genellikle aşk, doğa, savaş, kahramanlık gibi konuların işlendiği görülmektedir.

Araştırmada, Rebap çalgısı ile ilgili olarak günümüzde kullanılan metal tellerden öncesinde bir demet at kuyruğunun kullanıldığı, 1960’lardan sonrasında ağırlıklı olarak metal tellerin kullanılmaya başlandığı saptanmıştır. Tekne kapağı olarak gerdirilmek üzere yine eskiden Tavşan derisi kullanılıyorken, sonradan balık derisinin daha iyi bir ton vermesinden dolayı artık balık derisi kullanılmaya başlanmıştır.

Dom müzisyenlerin icraları ve müzikal üretimleri göz önünde bulundurulduğunda, müzikal ve sözel hafızalarının çok iyi olduğu ve doğaçlama kabiliyetlerinin oldukça gelişkin olduğu görülmektedir. Vokal tekniklerine bakıldığında, melisma tekniğinin, resitatif akışın ve sık vibratoların yapıldığı görülmektedir. Düğün, şenlik ya da müzikal sohbetlerin gerçekleştiği icra alanlarında, çok kısa zaman dilimlerinde, ritmik, makamsal ve şiirsel bütünlükle ahengi sağlayacak nitelikli doğaç yapabildikleri tespit edilmiştir.

Domların kendi aralarında Domari dilini konuştukları, dışarıda ve yaptıkları müziklerde ise Kürtçe dilini kullandıkları görülmüştür. Eserlerde kullanılan dil ve gündelik yaşamlarındaki iletişime bakıldığında, Kürtçe diline hâkim oldukları görülmektedir.

Domların eski icracılarının kayıtlarında bölgede gerçekleşmiş olan bazı aşiret kavgalarının ya da gündem olmuş diğer bazı olayların hikayesini duymak mümkündür. İracılar, yaşanmış olayları buldukları sohbetlerde epik anlatımla aktarmışlardır. Bu yönüyle eserlerin aynı zamanda tarihi belge yönlerinin olduğu saptanmıştır.

6.2. Öneriler

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Domların müzik yaşantılarına yönelik çalışmaların yetersizliği sebebiyle bu çalışma bu alanda yapılmış ve yapılacak çalışmalara katkı sağlaması bağlamında önemlidir.

Enstrüman eşlikli Dengbejlik geleneğinin en önemli icracılarına bakıldığında Domlar göze çarpmaktadır. Bu alanda araştırılacak ve notalandırılacak yüzlerce icracının analiz edilip literatürde arşivlenmesi önemlidir.

Dom ve Rom gruplarının müzik kültürlerinin karşılaştırmalı müzikoloji ile ilişkinlik bağlamında incelenerek sunulması literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir. Batıya oranla doğudaki kültürel koruma ve destekleme çalışmalarının yetersizliğine dikkat çekilmesi ve bu konuda iyileştirme çalışmalarının yürütülmesi önemlidir.

Dom çocuklarının okula gitme oranlarının düşüklüğü konusuna dikkat çekilmesi ve bununla ilgili çalışmaların yapılması pedagojik açıdan önemlidir.

Organoloji literatürüne katkısı açısından, Rebabın yapısal, icrasal özellikleri ve tarihçesi hakkında daha geniş ve kapsamlı araştırmaların yapılması önemlidir.

Kadınlara destek sağlayacak programlar aracılığıyla kültürel mirasların korunması ve aynı zamanda çocuk gelişimi konusunda destekleyici programların oluşturulması önemlidir.

Domari dilinin kaybolmaması için bu dile yönelik koruma çalışmalarının yapılması yine bu alanda çalışılması gereken öncelikli konulardan birisidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, E. B. (2013). *Cizre Örneğinde Etnisite İçi Karşılaşma Biçimleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınöz, İ. (2013). *Osmanlı Toplumunda Çingener*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Altınparmak, C. (2007, HAZİRAN 13). TÜRK MUSİKİSİNDE REBAB VE YAPIMINDA STANDARTLAŞMA. İSTANBUL, TÜRKİYE.
- Barth, F. (2001). *Etnik Gruplar ve Sınırları*. (A. Kaya, & S. Gürkan, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Demirelli, E. (2008). *Dara Antik Kenti İskeletlerinin Antropolojik Analizi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duygulu, M. (2006). *Türkiye'de Çingene Müziği*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları*. (Ö. Çelik, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eliot, T. S. (1987). *Kültür Üzerine Düşünceler*. (S. Kantarcıoğlu, Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Emeklier, B., & Sandıklı, A. (2012). *Fransa'nın Etnik Kimlik Sorunlarına Politik-Psikolojik Bir Yaklaşım: Korsika Örneği*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Fraser, A. (2005). *Çingener: Avrupa Halkları*. (İ. İnanç, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi.
- Haspolat, K. (2013, Nisan). *Kısa Diyarbakır Tarihi*. 22-26-27. İstanbul: Uzman Matbaacılık.
- İnce, S. D. (2019). *Kültürel Antropoloji Bağlamında Etnografik Alan Araştırması ve Etnografik Bir Film Uygulaması: Yaşam Ağacı Film Çalışması*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Karlıdağ, M., & Marsh, A. (2008). *Biz Buradayız*. (E. Taboğlu, & S. Öney, Çev.) İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Kenrick, D. (2006). *Çingener Ganj'dan Thames'e*. (B. Tırnakçı, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi.
- Kolukırık, S. (2008). *Türkiye'de Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü*. 148. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD).
- Marushiakova, E., & Popov, V. (2006). *Osmanlı İmparatorluğunda Çingener*. (B. Tırnakçı, Çev.) İstanbul: Homer Yayınları.
- Mezarcıoğlu, A. (2010). *Çingenerin Kitabı*. Türkiye: Cinius Yayınları.

- Necla, M. (2008). Medya ve Kültürel Kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*(5), 1-14.
- Onur, H. (2003). Öteki Sorunsalının "Alterite" Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme. *Haccettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 255-277.
- Önen, S. (2011). Türkiye'deki Çingenelerin Vatandaşlık Hakları: Roman ve Dom Topluluklarının Çalışmaları. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Özbudun, S., Şafak, B., & Altuntek, N. (2005). *Antropoloji Kuramlar / Kuramcılar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özcan, N., & Çetinkaya, Y. (2006). Musiki. 31, 261-263. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Özdemir, M. (2008). Türkiye'de İç Göç Olgusu Nedenleri ve Çorlu Örneği. 7. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgen, N. (2017). Bismil İlçesinin Coğrafyası. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özlem, D. (1986). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ridley, A. (2007). Müzik Felsefesi. 12. (B. Aydın, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Say, A. (1997). *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Smith, P. (2005). *Kültürel Kuram*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Tamer, M. G. (2014). Kimliklerin Seyrine Bir Keşif. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20(77), 83.
- Tuncel, M. (1992). Batman. 5, 200-202. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Türkiye Şehirler Haritası*. (2019, Kasım 23). Kasım 23, 2019 tarihinde Harita.net: <http://www.harita.net.tr> adresinden alındı
- Yılmaz, E. (2012, Aralık 22-24). Türkiye Türkolojisi ve Karşılaştırma(ma)lı Dilbilim. Muğla: Muğla Üniversitesi.

EKLER**EK 1:**

Bereket ÖZMEN (Kaset Arşivi)

EK 2:

Bereket ÖZMEN

EK 3:

Silêmanê SAWRÎ

EK 4:

EREB (1965).

EK 5:

Mustafa (2005).

EK 6:

Mustafa (2005) ve Kardeşi.

İNTİHAL RAPORU

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ DOM TOPLULUKLARININ KÜLTÜREL MÜZİK YAŞANTISI

ORIJİNALLIK RAPORU

%8	%8	%2	%5
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.scribd.com İnternet Kaynağı	%1
2	Submitted to Batman University Öğrenci Ödevi	%1
3	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<%1
4	Submitted to Karadeniz Teknik University Öğrenci Ödevi	<%1
5	www.huzuristan.com İnternet Kaynağı	<%1
6	www.balikesirtavukyarka.com İnternet Kaynağı	<%1
7	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	tr.scribd.com İnternet Kaynağı	<%1

9	Submitted to Galatasaray University Öğrenci Ödevi	<% 1
10	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
11	adudspace.adu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
12	istanbulturkocagi.org İnternet Kaynağı	<% 1
13	www.oldmusicproject.com İnternet Kaynağı	<% 1
14	issuu.com İnternet Kaynağı	<% 1
15	UĞRLU, Örgen. "Dönüşen kentlerde çingene olmak: İzmit örneği", Mülkiyeliler Birliği, 2013. Yayın	<% 1
16	ÇALIŞKAN, Vedat, ÖZEY, Ezgi and BAY, Arda. "GELENEKSEL İLÇE PANAYIRLARININ EĞLENCE SEKTÖRÜNDE ETNİK BİR GRUP: ROMANLAR", Erzincan Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., 2017. Yayın	<% 1
17	dergisosyalbil.selcuk.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
18	pt.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1

19	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
20	www.kirmizilar.com İnternet Kaynağı	<% 1
21	openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
22	islamansiklopedisi.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
23	Submitted to Balıkesir Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
24	www.sobider.com İnternet Kaynağı	<% 1
25	KOLUKIRIK, Suat. "Türkiye'de Rom, Dom ve Lom gruplarının görünümü", Hacettepe Üniversitesi, 2008. Yayın	<% 1
26	www.ubaksymposium.org İnternet Kaynağı	<% 1
27	www.telgrafhane.org İnternet Kaynağı	<% 1
28	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1

www.tirej.net

29	İnternet Kaynağı	<% 1
30	www.musikidergisi.net İnternet Kaynağı	<% 1
31	netresim.net İnternet Kaynağı	<% 1
32	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
33	Submitted to Bartın University Öğrenci Ödevi	<% 1
34	Submitted to Adnan Menderes Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
35	www.csb.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
36	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
37	earsiv.batman.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
38	gencogrenci.com İnternet Kaynağı	<% 1
39	Submitted to Anadolu University Öğrenci Ödevi	<% 1
40	merakedilencevaplar.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1

41	Submitted to Fatih University Öğrenci Ödevi	<% 1
42	MÜNÜSOĞLU, Hasan. ""IRK""TAN "KÜLTÜR"E: ANTROPOLOJİ-FOLKLOR ETKİLEŞİMİ- DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ", Ankara Üniversitesi, 2015. Yayın	<% 1
43	Submitted to Kahramanmaraş Sütçü İmam University Öğrenci Ödevi	<% 1
44	www.jindires.com İnternet Kaynağı	<% 1
45	www.readperiodicals.com İnternet Kaynağı	<% 1
46	darhiv.ffzg.unizg.hr İnternet Kaynağı	<% 1
47	iassr2.org İnternet Kaynağı	<% 1
48	globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
49	Submitted to Istanbul Medeniyet Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
50	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1

51	193.255.140.91:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
52	www.izmirizmir.net İnternet Kaynağı	<% 1
53	CAN, Aynur. "Değişim ve kimlik bağlamında İstanbul dan özgün bir mekânsal kesit: Rumelihisarı", İstanbul Üniversitesi, 2013. Yayın	<% 1
54	Submitted to Yeditepe University Öğrenci Ödevi	<% 1
55	Submitted to İstanbul Medipol Āniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
56	citeseerx.ist.psu.edu İnternet Kaynağı	<% 1
57	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
58	avesis.ege.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
59	openaccess.maltepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
60	travelterminal.net İnternet Kaynağı	<% 1
61	www.yumpu.com İnternet Kaynağı	<% 1

62	english.rizgari.com İnternet Kaynağı	<% 1
63	www.sanliurfa.com İnternet Kaynağı	<% 1
64	katalog.hacettepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

Alıntıları ıkart

Kapat

Eşleşmeleri ıkar

Kapat

Bibliyografyayı ıkart

Kapat

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler****Adı Soyadı**

Süleyman TOY

Doğum Yeri ve Tarihi

Batman-1990

Eğitim Durumu**Lisans Öğrenimi**Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi
Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü**Y.Lisans Öğrenimi**Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müzikoloji Anabilim Dalı**Bildiği Yabancı Diller**

İngilizce

İş Deneyimi

MEB/Müzik Öğretmenliği

İletişim**E-Posta Adresi**

suleymantoy72@hotmail.com